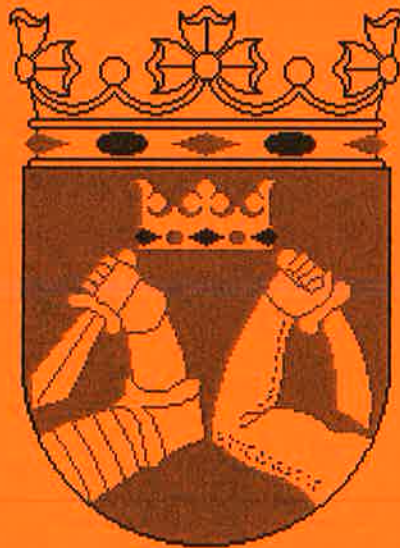

Lunds Universitet
Historiska institutionen
HIS 204
Seminarieledare: Dick Harrison
Handledare: Ulf Zander
Seminarium: 2002-11-26

Den allrakäraste fienden

föreställningar om Sverige, historia och nationell identitet i Finland 1970-2002

Ainur Elmgren

1950

1951

1952

1953

1954

1955

1956

1957

1958

1959

У В Р Л А

Innehåll

1. Förord	3
2. Inledning	5
2.1 Frågeställning	5
2.2 Disposition	7
2.3 Tidsram	8
2.4 Material	9
2.5 Forskningsläge	10
2.6 Metod och upplägg	12
2.6.1 Diskursanalys	12
2.6.2 Teorier om identitet och historia	12
2.6.3 Teorier om nationalism och identitet	15
3. Den allrakäraste fienden – Sverigebilder i Finland	19
3.1 Inledning	19
3.1.1 Centrala begrepp	19
3.1.2 Historisk bakgrund	20
3.2 Den Andre - Sverige som hot	24
3.3 Finskhetens själ – att skapa en identitet	34
3.3.1 Homo-Håkan och Saarijärvis Paavo – mannen som nationell symbol	44
3.4 Den historiska dimensionen – Att berätta om nationen	47
3.5 Sverige bilden – en sammanfattning	59
4. Analys – Den ”Andres” roll i den nationella identiteten	62
5. Referenser	68
5.1 Källor	68
5.1.1 Dagstidningar	68
5.1.2 Tidskrifter	68
5.1.3 Fack- och skönlitteratur	69
5.1.4 Internet-källor	70
5.2 Litteratur	71
5.2.1 Otryckt material	72
Appendix: Illustrationer	73

1. Förord

Varje generation måste skriva sin historia på nytt. J. V. Snellman

I en intervju 1992 – året då Finland ansökte om medlemskap i EU – går den finska historikern Aira Kemiläinen till försvar för nationalismen. Som internationellt erkänd forskare inom detta område bär hennes åsikter vikt i den allmänna opinionen. Enligt Kemiläinen bygger den ursprungliga nationalismen – Johann Gottfried Herders och Wilhelm von Humboldts nationalromantik – på kärlek till hembygden och på tolerans av folkens mångfald. Av detta arv kan det moderna Europa dra lärdom, hävdar hon. ”Det behöver inte nödvändigtvis betyda splittring. Jag hoppas att Europa hålls samman av upplysningstidens andliga arv, humanismens och de mänskliga rättigheternas grundsatser.”¹ Den destruktiva nationalistiska hets som man kunnat skåda i Östeuropa och på Balkan är enligt Kemiläinen en extrem urartning. ”Balkan och folken i det före detta Sovjetunionen har hamnat efter Västeuropa i utvecklingen.”² Professor Kemiläinen, ”historieforskningens grand old lady”³, skall jag återkomma till, men hennes uttalande är intressant i ljuset av sociologen Michael Billigs teser i *Banal Nationalism*. ”In both popular and academic writing, nationalism is associated with those who struggle to create new states or with extreme right-wing politics.”⁴ Enligt Billig är tendensen att fokusera på extremister och marginella rörelser ett sätt att projicera den ”skadliga” nationalismen på ”den Andre”. Nationalism är något som händer i periferin. I själva verket, menar Billig, genomsyras de etablerade västerländska demokratierna lika mycket av tänkande i nationalistiska termer, med den etablerade nationalstaten i centrum som normen för hur en stat bör se ut. Den enskilda människans identitet knyts till nationaliteten.

Själv har jag oräkneliga gånger blivit förhörd om min nationella identitet i de vardagligaste konversationer. ”Är du finsk? Är du svensk? Vad känner du dig mest som?” Valet är inte fritt; jag kan inte byta medborgarskap efter behag eller samla på olika pass. Och med valet av en viss identitet följer ett paket av myter, traditioner, kultur och historia som man förväntas ta ställning till, eller åtminstone acceptera. Även i Sverige har litteratur som antologin *Vad är Sverige?* (2001) och *Svensk mentalitet* av Åke Daun (1989) nått en bred publik och bekräftat och modifierat föreställningar om ”svenskhet”. Exemplet Finland visar på skillnader mellan diskurserna kring den nationella identiteten i Sverige och Finland, men även på likheter i balansgången mellan modernitet och tradition. Är Finland så annorlunda egentligen?

Uppvuxen mellan två nationella identiteter blir man tidigt medveten om fördomar, skämt och stereotyper som båda sidor odlar om sina motparter. En privilegierad men utsatt position – man lär sig tidigt att genomsåda och ifrågasätta förutfattade meningar, men ens åsikter godtas inte nödvändigtvis av någondera av grupperna som man identifierar sig med. Jag har haft förmånen att växa upp i Sverige som s.k. ”andra generationens invandrare”, alternativt ”medborgare av utländsk härkomst”. Jag kallar min erfarenhet en förmån för att den gett mig chansen att få djup inblick i och förståelse för flera skilda kulturer och identiteter, snarare än att den skulle ha gett upphov till rotlöshet och alienation. Självklart beror detta delvis på att mina föräldrar härstammar från Finland – den svenska och den finska kulturens gemensamma drag och staternas vänskapliga förhållande till varandra möjliggjorde en mer positiv erfarenhet än vad många andra invandrare fått uppleva. Den finska identitet som mina föräldrar har förmedlat har alltid varit individualistiskt präglad och färgad av både min mors arbetarklassuppväxt och min fars tatariska härstamning. ”Den Andre” i deras livserfarenhet var

¹”Miten olisi EURO-nationalismi?”, Saska Saarikoski, SK 1992/18, 48 (min övers.)

²Ibid., 49

³Ylioppilaslehti 2002/7 (min övers.)

⁴Billig 5

oftare en konservativ eller rasistisk landsman än en mer traditionell motpart, som t.ex. "ryssen" eller "svensken". Det svenska samhällets öppenhet gjorde det lätt för mig att även ta till mig en svensk identitet. Det undgick mig dock inte att förhållandet mellan svenskt och finskt stundom var spänt och rentav inflammerat, speciellt betraktat ur finsk synvinkel. De talrika och gärna hätskt nedsättande Sverigevitsarna som cirkulerar bland ungdomar men även bland vuxna finländare är bara ett symptom på ett större dilemma, nämligen Finlands relation till den forna stormakten Sverige. Denna relation är djupt präglad av historien före och efter det ödesdigra året 1809. Genom att man i finländska media, finsk litteratur och debatt om och om igen refererar till historiska händelser (faktiska eller imaginära!) och jämför samtida fenomen med dessa, inrotas och bearbetas både synen på historien och synen på samtiden.

Idén till denna uppsats föddes ur ett behov att formulera min egen identitet. Detta behov utvecklades under årens lopp till en övertygelse att Finlands problematiska förhållande till Sverige är värt att uppmärksamma och skärskåda, och att kasta ljus på denna mångsidiga fråga skulle underlätta även rikssvenskars förståelse av sitt ofta förbisedda grannland. Som vi skall se är skiljelinjen mellan finskt och svenskt ofta svår att dra, och de båda nationerna (till sin ideologi fortfarande rotade i föreställningen om en homogen nationalstat) är mycket mer inflettade i varandras kulturella och språkliga sfärer än vad den nationella ideologin ger vid. I gränslandet mellan finskt och svenskt frodas en mångfald av identiteter. Samtidigt utkämpas där flera konflikter mellan till synes kontrasterande identiteter. Det är kanske nödvändigt för författaren att förklara detta "till synes". Jag anser inte att en mångfald av identiteter nödvändigtvis behöver skapa konflikter eller att en stark identitet behöver kontrastera sig aggressivt mot andra för att kunna överleva. Många debattörer som jag stött på under mitt forskningsarbete har dock uttryckt motsatta åsikter. Jag vill redan nu redogöra min egen ståndpunkt, eftersom jag anser att genom att göra sig medveten om sin egen position och sina egna eventuella fördomar (sådana har vi alla, vare sig vi vill eller inte), är det möjligt att betrakta sin position från en utomstående synvinkel och till och med använda den som ett analytiskt redskap. När allt kommer omkring bär jag själv en utpräglad Sverigebild och en version av den finländska identiteten inom mig.

Slutligen återoppar jag, likt många andra finländare före mig, det finska skriftspråkets fader Mikael Agricolas fromma bön på 1500-talsfinska:

*Ele polghe Kiria quin Sica,
waicka henes on wehe wica.*⁵

⁵ Ung. "Trampa inte på boken som ett svin, fast den har några brister".

2. Inledning

2.1 Frågeställning

Sommaren 2002 arrangerar Helsingfors stads konstmuseum en utställning vid namn "Myten – En resa till det finska själslandskapet".¹ Myten som ett sätt att ge verkligheten innehåll och betydelse är det centrala begreppet i utställningen, där verk av konstnärer från nationalromantiker som Ferdinand von Wright och Axel Gallen-Kallela till det postmoderna samhällets symbolister Risto Suomi och Helena Junntila presenteras sida vid sida. Konstmuséets intendent Erja Pusa definierar myt som "saker som är gemensamma för alla överallt, arketyperiska".² Yttermera hävdar hon att:

Vi måste ta reda på vad den mångomtalade finshetsmyten egentligen handlar om. Utställningen kommer inte krossa den finska landskapsmyten eller den kalevalaiska hjältemyten, utan presenterar dem och ger dem nya nyanser.

I utställningsbroschyrens intervju med Pusa räknas många så kallade arketyper av "finsheten" upp. Hon nämner den finska själen; enligt Pusa präglas den av en dubbelhet av mytiska proportioner, med en trotsig och upprorisk del som super sig till extas och galenskap, och en stillsam och lyrisk sida. Besökaren förväntas ta till sig utställningen som en resa genom sitt hemland; intressant nog nämns det att utställningen egentligen är en del av ett kulturutbyte med Japan, vars bidrag bestod av en utställning med zen-tema. Vad förväntas en utländsk besökare få ut av denna "specifikt finska tolkning av tillvaron"? Det är värt att notera att alla konstnärer som bidragit till utställningen har verkat under de senaste två århundradena, från 1800 till 2000. Utställarna har uppenbarligen inte funnit skildringar av den "arketyperiska" finshetsmyten som är äldre än så. Ändå gör Pusa, medvetet eller omedvetet, anspråk på att beskriva något uråldrigt genom att använda sig av ord som arketyper (gr. archos = gammal), myt, tradition, själ. Hon gör även anspråk på att tala för ett kollektiv, att beskriva något som är allmängiltigt för en stor grupp av människor: utställningsbesökaren kan idka hemlandsturism och kanske känna igen "mindre uppenbara egenskaper hos sig själv". Syftet med utställningen är uttryckligen inte att ifrågasätta eller dekonstruera myterna. Undersökningar har visat att finländarna ännu i globalisationens tidsålder starkt identifierar sig med en föreställning om den nationella gemenskapen. Enligt en studie på uppdrag av Finlands Kommunförbund upplevde över 80 procent av finländarna Finland som en enhet som man identifierar sig med eller känner en stark eller mycket stark gemenskap med.³

Att skapa och vidareförmedla myter är ett sätt att hantera det förflutna och att ge historiska skeenden en mening i samtiden. Klas-Göran Karlsson har beskrivit olika tillfällen då historien (eller alternativa historier) brukats i Sovjetunionen och dess efterföljarstater⁴, där behovet av myter med syfte att finna nya identiteter som skulle kunna återge känslan av trygghet i det postsovetjetiska samhället framträder i all önskvärd tydlighet. Men myter - även nationella myter - skapas och bearbetas också i stater i västvärlden, vars politiska och samhällsliga stabilitet vi idag tar för given. Människor har ett socialt behov att finna gemensamma objekt för identifikation. Ofta tas dessa objekt ur ett gemensamt förflutet - historien erbjuder förebilder

¹ Myytti. *Matka suomalaiseen mielenmaisemaan*. Red. Erja Pusa, Taru Tappola. Helsingfors stads konstmuseums publikationer nr 74, Helsingfors 2002

² Ibid. 6

³ Sihvola, Juha: "Globalisaatio, eurooppalaiset arvot ja suomalainen identiteetti." ("Globalisering, europeiska värderingar och den finländska identiteten") *Historiallinen Aikakauskirja* 2000/4, 298

⁴ Karlsson, Klas-Göran: *Historia som vapen. Historiebruk och Sovjetunionens upplösning 1985-1995*. Natur och Kultur, Stockholm 1999

och identifikationsmodeller i form av personligheter och berättelser, som betraktaren i nutiden kan etablera känslomässiga band till. I en nationalstat kräver föreställningen om en unik nation, att tillhörigheten i denna "föreställda gemenskap"⁵ etableras och återskapas genom myter om ett gemensamt ursprung och en enande historia. Gränsen mellan myt och historiska fakta suddas ut; detta hindrar dock inte att alternativa berättelser som befäster andra slags gemenskaper och identiteter får fotfäste.

Denna uppsats är dels en studie i identitetsskapande myter, dels en studie i historieförmedling. Frågan om historieförmedlingens karaktär och särdrag i Finland är stor nog för en doktorsavhandling. Som forskningspromemoria redogör föreliggande arbete för möjligheterna att analysera historiebruk i identitetsskapande syfte i Finland, med särskild vikt på den så kallade "nationella storberättelsen" (i själva verket flera alternativa berättelser), på fruktbara sätt. I pilotstudien fokuseras på frågan om Sverigebildernas roll i identitetsskapande processer under de senaste tre decennierna, så som de formats och förmedlats via olika typer av media – i vardagen, i underhållning, i debatt och i den djupa diskussionen om identitet, nationalitet och mentalitet som ständigt pågår i vårt grannland. Jag kommer att göra nedslag i källmaterialet och genom en kvalitativ undersökning visa på vilka möjligheter detta material erbjuder för framtida fördjupande forskning.

Den finländska identiteten kan förankras i det förflutna av en historiker på detta vis:

The Swedish period with its trade, cultural and religious relationships from the 12th century and until 1809 marked the initiation of the Finns into Western civilization.⁶

En anonym författare till aforismer hänvisar till samma historiska årtal i en kommentar till samtiden:

Svenska analytiker anser att Sonera endast vore en börda för Telia. En liten pik är också en pik. Så skulle man kunna ge igen åtminstone en smula för att Sverige endast var en börda för Finland ända till 1809.⁷

Två parallella och nästan diametralt motsatta sätt att se på den gemensamma historien utkristalliserar ur några slumpmässigt utvalda citat. Kan man koppla dem till en verklig mentalitetsmässig klyfta i det finska samhället, två motsatta sätt att se på det västra grannlandet? En avgörande delfråga är förstås: Vem berättar om Sverige i Finland? Varifrån härrör den starkt negativa synen på Sverige, och varför lever den så envist kvar? Vilken roll spelar Sverige i uppbyggandet/omformandet av en finsk/finländsk identitet?

För att parafrasera Pusas resonemang om den finska själens dubbelhet: en viktig tanke bakom mina resonemang är "dubbelheten i historieskrivarens själ", det "dubbla perspektiv" som Ulf Zander talar om i sin doktorsavhandling om historiebruk i Sverige, *Fornstora dagar, moderna tider*. Det är lika viktigt att förstå historien med utgångsläge i nuet, som det är att förstå historien med utgångspunkt i det förflutna. De problem som är aktuella idag påverkar hur vi ser på det förflutna⁸. Mitt stora intresse gäller därför fall, då en aktör med utgångspunkt i sin samtid tolkat en händelse i det förflutna, och hur dessa tolkningar senare modifierats för att

⁵ Anderson, Benedict: *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, London 1991

⁶ Klinge, *The Finnish Tradition*. Gummerus, Jyväskylä 1993, 151

⁷ *Kansan Uutiset* ("Folkets nyheter", veckoblad, Vänsterförbundets språkrör. Med anledning av planer på en fusion mellan de båda nordiska telebolagen), 2002.03.28 [Min övers.]

⁸ Zander, Ulf: *Fornstora dagar, moderna tider*. Nordic Academic Press, Lund 2001

passa in i andra aktörers samtid. Tidsperioden som jag undersöker har en avgränsning i nutiden av praktiska skäl, men frågeställningen kommer att förbli aktuell långt in i framtiden.

Föreställningen om gränser och gränsland spelar en viktig roll i den nationella identiteten i ett land som sedan urminnes tider skildrats som landet på gränsen mellan öst och väst, en gräns som den finländske historikern Matti Klinge hävdar klyver landet i "två Finland"⁹. Men Finland innehåller fler gränser än den politiska mellan öst och västs intressesfärer, eller den språkliga mellan finskan och svenskan. Den kulturella gränsen mellan öst- och västfinskhet, som båda har fått stå modell för den ideala "finskheten", är en (åtminstone i Sverige) förbisedd faktor. Likadels har de andra minoriteterna, samerna, romerna, judarna och tatarerna, i tur och ordning fått stå modell för "främlingen" eller "den Andre". I det finska sökandet efter en nationell identitet har man balanserat (och snubblat) mellan öst och väst, mellan Ryssland och Sverige, och jag vill hävda att denna identitetsskapande process pågår än idag och påverkar finländarnas förhållande till sina grannar. Identitetsskapandet och -återskapandet hänger mellan en mångfald av dikotomier:

då - nu

vi - de

ursprung - mål/framtid

tradition - modernitet

Jag vill utröna vilka roller som föreställningar om Sverige, svenskarna och "svenskhet" spelar i denna identitetsskapande process, och vilka typer av identitetsskapande berättelser och bruk av historia som kommer till användning i materialet. I det följande kapitlet går jag igenom en rad teoretiska redskap, som kan användas för att analysera samspelet mellan ovannämnda motpoler och visa hur historien mobiliseras i identitetsskapande syfte.

2.2 Disposition

Uppsatsen är uppdelad i 6 kapitel. Efter förord och inledning kommer turen till själva pilotstudien i kapitel 3, som är uppdelad i fem delar: Först en historisk bakgrund, som sätter undersökningens tidsperiod i sitt rätta sammanhang och redogör för de viktigaste begreppen, som är nödvändiga för en förståelse av den finska 1900-talshistorien, men som kanske inte ingår i den svenske läsarens allmänbildning. Därefter följer tre kapitel som behandlar tre olika Sverigerelaterade diskurser, som återkommer i materialet, och som uppvisar olika varianter av "Sverige bilden":

1. Sverige som hot
2. Sverige och den finska identiteten
3. Sverige, historieskrivning och historietolkning

För en rikssvensk publik kan det vara lämpligt att bifoga en förklaring till dessa tre punkter.

1. Det kan vara överraskande att konfronteras med de många hotfulla Sverige bilder som dyker upp ur materialet. Sverige var landet som "sög ut" arbetskraft från Finland under 1960- och 70-talen. Den groende ekonomiska tillväxten sporrade finländska media att skildra Sverige som den främste konkurrenten och medtävlaren, ett ideal som det gällde att uppnå – något som länge hade varit fallet i sportens värld. Språkfrågan har också indirekt med denna rivalitet att göra. Den obligatoriska svenskundervisningen i grundskolan har ifrågasatts under hela den

⁹ Klinge, *Kaksi Suomea* ("Två Finland"). Otava, Helsinki 1982, 7

finländska statens självständiga historia. Under senare år har andelen svenskspråkiga (med svenska som modersmål) sjunkit till 6 procent (jfr 11 procent vid självständighetsförklaringen 1917). Det svenska språkets ställning som andra officiellt språk har dock säkrats av grundlagen. De som idag kräver att "tvångssvenskan" bör avskaffas, anser vanligtvis att den "tar plats" av "nyttigare" språk, exempelvis franska och tyska, som stigit i status efter EU-medlemskapet.¹⁰ I extrema fall förekommer dock även krav på att Sverige borde införa "tvångsfinska" för att bättra på finskans förfördelade ställning. Synen på de finländska utvandrarna och deras situation i Sverige skildras också i detta kapitel.

2. Identitetsfrågor diskuteras flitigt i finländska media. Existensen av "nationella särdrag" ifrågasätts sällan, däremot tas många påstått finska särdrag för givna och diskuteras utifrån vilka problem eller fördelar de kan utgöra i "europeiseringsprocessen" eller "moderniseringsprocessen".

3. Historieforskning på både akademisk och populärvetenskaplig nivå har högt renommé i Finland, och många akademiker ser det som en merit att kunna skriva populärt hållna verk. Berömdheter som historieforskarna Matti Klinge, Heikki Ylikangas och Aira Kemiläinen har skrivit skönlitteratur och populära skrifter om historiska ämnen. Därför är det lämpligt att med utgångspunkt från ett urval av denna litteratur undersöka hur Sverige och den svenska historien skildras. Några av Klinges vetenskapliga verk och Kemiläinens uttalanden har väckt avsevärd debatt i media. Den finska historien kan utan överdrift sägas vara full av "heta potatisar" idag, och de existerande tolkningsmöjligheterna i debatterna är många.

I en avslutande sammanfattning redogörs för de olika "Sverigebilder" som har utkristalliserats under undersökningens lopp. I kapitel 4 analyseras "Sverigebilderna" och deras tillkomst avvägs mot de teorier om nationsbygge, "den Andre" och nationella identiteter som omnämns i kapitel 2.1 och 2.2. Slutligen sammanfattas resultaten i avslutningen, kapitel 5, *Finland mellan öst och väst*. Källmaterialet listas i kapitel 6, som *referenser*, uppdelat efter dess karaktär som dels direkta källor och dels litteratur kring ämnet.

Till slut en anmärkning om översättningarna: I de fall jag har lyckats uppbåda en svenskspråkig översättning (t ex finns de flesta av Matti Klinges verk tillgängliga på båda språken) har jag jämfört översättningarna och citerar den svenskspråkiga som service åt läsaren. Om översättningen skiljer sig anmärkningsvärt mycket från originalet, har jag tagit upp detta i anknytning till citatet. I de fall det rör sig om en endast finskspråkig text, är översättningen min egen.

2.3 Material

I en identitetshistorisk studie av Finland måste man ta hänsyn till att förmedlingen av historia sker genom alla tänkbara medier. Det räcker att slå på TV:n, radion eller bläddra igenom valfri kultur- eller månadsbilaga till *Helsingin Sanomat*.¹¹ Exempelvis TV-reklam anspelar ofta på nationell identitet genom val av bakgrundsmusik, färgskala (vitt och blått) eller lätt igenkännliga scener (den förlorade sonen, landsorten, bastun, Kalevala o dyl.). Urvalet av källmaterial har dels dikterats av en önskan att upprätthålla ett brett perspektiv, dels av ett behov att sovra av rent praktiska skäl som tidsbrist. Av dagstidningar har jag valt *Helsingin*

¹⁰ Se bl a *Kanava* 2/1993, 66. "Svenskfientligt" klotter är mycket vanligt, men riktar sig framför allt mot svenskundervisningen; sett på Stockmanns (Helsingfors motsvarighet till NK) damtoalett, juni 2002: "Svenskar [i originalet "hurrit" – skällsord för svensktalande] dra åt fanders – ett strängt nej till svenskan" (min övers).

¹¹ se källförteckning s 47 för upplaga och annan information.

Sanomat med hänsyn till dess stora upplaga och auktoritet, och i urvalet av artiklar sökt efter ämnesmässig bredd i slumpmässigt utvalda årgångar. Syftet är att få fram så många olika skildringar av Sverige som möjligt. Hellre än att fokusera på händelser som framkallade tydliga reaktioner utomlands (till exempel Palmemordet) och undersöka den Sverigebild som skildringen av dessa händelser förmedlar, vill jag analysera vardagens "banala" Sverigebild, präglad av små och stora händelser, som medierna förmedlar¹². Av tidskrifter har jag valt ut *Suomen Kuvalehti* (en av de mest spridda och respekterade saktidskrifterna i Finland, motsvarande tyska *Der Spiegel* eller amerikanska *Time Magazine*), *Kanava* (konservativ politisk-kulturell tidskrift) samt *Historiallinen Aikakausi* (historisk tidskrift). Därtill har jag analyserat några akademikers inlägg i debatter om finskt kontra svenskt. Främst är professor emeritus Matti Klinge, en respekterad och omdebatterad historiker vars produktion är relativt känd även i Sverige. En motsatt position intas av Erkki Pihkala, professor vid Helsingfors Handelshögskola, aktiv i *Suomalaisuuden Liitto* ("Finskhetens förbund") och flitig debattör i frågor kring finsk och svensk språkpolitik. Gränsen mellan primära och sekundära källor är flytande, eftersom jag kommer att undersöka även några historikers och forskares syn på nationella identiteter och deras koppling till historien. Jyväskylähistorikern Aira Kemiläinen, även hon professor emeritus, är ytterligare en akademiker vars forskning och personliga åsikter väcker uppmärksamhet och debatt. Kemiläinen är en internationellt erkänd auktoritet på nationalism och rasfrågor, men hennes polemik för något hon kallar "europeanism" torde vara mindre känt utanför Finlands gränser.

Förutom kriterierna för litterära källor, som med fördel studeras med hjälp av kvalitativa metoder, tänker jag göra enstaka nedslag i populärkulturella uttrycksmedel för att exemplifiera vissa aspekter av Sverige bilden. Störst vikt kommer jag att lägga på den historiska aspekten, d.v.s. kommer en källa inte automatiskt att vara värdefull för att den uttrycker en tendens (vare sig positiv eller negativ) mot Sverige. Exempelvis de talrika Sverigevitsarna som cirkulerar i Finland är intressanta i de fall de speglar en viss syn på svensk historia och den finska identiteten. Inför en framtida avhandling hör även YLE:s (Allmänna Rundradions) arkiv av audio- och videomaterial utnyttjas.

2.4 Tidsram

Jag följer en tidsperiod som börjar under Urho Kekkonens presidentskap och avslutas med Finlands inträde i den europeiska valutaunionen. Inledningsåret är 1970, president Kekkonens 70. levnadsår, VSB-avtalets¹³ 20-årsjubileum, samt året då Finland för första gången besegrade Sveriges Tre Kronor i ishockey-VM. Detta år var på många sätt representativt för efterkrigstidens Finland: begreppet "finlandisering" hade just blivit känt och väckte en upprörd debatt i finländska media, och den stora utvandringssvågen till Sverige hade nått sin kulmen. Både Finlands politiska roll som neutral stat mellan öst och väst och finländarnas sociala situation i utland och hemland uppmärksammades ur ett nationellt perspektiv. Under de därpå följande decennierna skulle alla dessa ting komma att förändras, ibland fredligt, ibland på omskakande sätt. Jag gör nedslag under enstaka år, "milstolpar" under decennierna, men jag följer inte ett kartlagt mönster. Desto bredare och allmängiltigare resultat möjliggörs genom att studera nyhetsflödet under slumpmässigt valda år under 1900-talets tre sista decennier.

¹²I denna uppsats har jag varken nämnt legenden om Biskop Henrik och honden Lalli, ej heller Klubbekriget, varken Stora eller Lilla Ofreden, Krimkriget eller Ålandskrisen. Hur dessa historiska händelser har brukats genom tiderna i syfte att reproducera olika föreställningar om "svenskhet" och "finskhet", är värt en hel doktorsavhandling utrymme att undersöka.

¹³ "vänskaps- samarbets- och biståndsavtalet" med Sovjetunionen.

2.5 Forskningsläge

Historikers intresse för frågor kring identiteter och bruk av historien tog fart i 1960-talets Västtyskland, där historieteoretiker som Reinhard Koselleck och Jörn Rüsen sökte och fann nya uppgifter för historievetenskapen¹⁴. Genom att studera samhällsvetenskapliga fenomen och tillägna sig samhällsvetenskapliga metoder aktualiserades historieforskningen och gjordes betydelsefull ur ett samhälleligt perspektiv. Detta var ett brott mot tidigare "historicistiska" traditioner, då historien hade aktivt brukats för att legitimera nutiden, och mot 50-talets avsmak för samhälleligt bruk av historien och flykt till "objektiv vetenskaplighet"¹⁵. Nu lanserades begreppet *historiemedvetande*.

Lundensiska forskare har länge sysselsatt sig med frågor kring historiens och kollektiva identiteters växelverkan. Av och med Klas-Göran Karlsson har bland annat utkommit *Historia som vapen, Collective Identities in an Era of Transformation, Östersjö och Västerhav* (red., i samarbete med Bo Petersson, Barbara Törnquist-Plewa m. fl.), *Historiedidaktik* (red., i samarbete med Christer Karlegård). Ulf Zander tillhör de av Karlssons efterföljare som vidgat forskningsområdet till att även omfatta det "egna", inte bara det "Andra". Zanders verk behandlar Sveriges historia och den svenska historieskrivningen, två ämnen som flätas in i varandra och återspeglar varandra i debatt och forskning. En liknande studie om Finland och en speciell aspekt av finsk historieförmedling har gjorts av Matti Virtanen: *Fennomani perilliset* ("Fennomaniens arvingar"), en socialpsykologisk generationsmodell författad av en samhällsvetare, som använder sig av Karl Mannheims generationsbegrepp.¹⁶ Den sistnämnda skiljer samhällets generationer från en släkts generationer. Hans huvudfråga lyder: Hur har kriget 1809, 1918, 1939-40, 1941-44 format olika generationer och förhållandena dem emellan? "För olika människor är samma tid en annan tid, eftersom den upplevs under jagets olika utvecklingskedan." Virtanens arbete banar väg för en ny riktning inom finländsk historieforskning, där den egna idé- och mentalitetshistorien granskas på ett nytt sätt. Andra exempel på denna nya trend är den tidigare nämnda antologin *Entä jos tulee se yhdestoista?*, med huvudtemat "finlandisering".

Inom antropologin och etnologin har en del undersökningar gjorts om "finskhet", "svenskhet" och allt vad dessa begrepp kan tänkas innebära i människors föreställningsvärldar. Som exempel på en mer populärvetenskapligt inriktad studie kan nämnas etnologen Kati Laine-Svebys *Suomalaisuus strategiana* ("Finskhet som strategi"). Laine-Sveby undersöker finsk och svensk företagskultur och jämför ömsesidiga fördomar och stereotyper. Hon ger även råd om hur finländaren kan vända sina nationella särdrag till sin fördel i företagsvärlden, och har även skrivit en pendang ur svensk synvinkel¹⁷. Den svenskspråkiga etnologiska forskning som gjorts om ämnet koncentrerar sig mer på invandrares möten med svensk kultur och svenskars egna uppfattning om densamma än utlänningars uppfattningar om svenskar och Sverige. Exempel som fått stor uppmärksamhet i Finland är Åke Dauns *Svensk mentalitet*, 1989, och Billy Ehn, Jonas Frykman och Orvar Löfgrens *Försvenskningen av Sverige*, 1993. Ett intressant arbete är den danske etnologen Anders Linde-Laursens doktorsavhandling *Det nationales natur*, där han jämför nationalstaterna Sverige och Danmarks föreställningar om varandra och visar hur konstruktionen av nationella identiteter stöds på jämförelser mellan "oss" och "dem". Han kallar detta för skismogenetiskt identitetsskapande. Berättelserna om grannlandet och dess folk som förmedlades till exempel via skolornas geografiböcker präglade synen på grannen och

¹⁴ Ahonen, Sirkka: "Historiakulttuuri yhteisön muistin rakentajana" *Historiallinen Aikakauskirja*, 2000/4, 306

¹⁵ Ahonen 2000, 305

¹⁶ Virtanen, Matti: *Fennomani perilliset*. Karisto, Tavastehus 2001

¹⁷ Laine-Sveby, *Svenskhet som strategi*, Stockholm 1987

befäste den egna identiteten. Men dessa berättelser väckte också grannens intresse, ty i nationalstatens värld var (och är) andras bild av "oss" den yttersta provostenen för den nationella identiteten. Aira Kemiläinen, professor emeritus i historia på Jyväskyläs universitet, har specialiserat sig på rasism och rasstereotyper, i synnerhet antropologisk och rasbiologisk forskning om finnarna som etnisk grupp. I *Finns in the Shadow of the 'Aryans'* redogör professor Kemiläinen även för rasteoriernas inflytande på bilden av finnarna och det finsknationella självförtroendet.¹⁸ Kemiläinens forskning visar att sökandet efter en nationell identitet i Finland inte alltid kunde följa samma raka spår som hos de skandinaviska grannarna i väst.

Forskning som utgår specifikt från finska förhållanden och har som ämne finländares syn på andra nationaliteter har hittills mest fokuserat sig på den finska bilden av Ryssland eller förhållandet mellan finsk- och svensktalande finländare. Kari Immonens *Ryssästä saa puhua ...* är en undersökning av "fråga nummer ett" i mellankrigstidens Finland.¹⁹ Källmaterialet utgörs av finländsk litteratur från 20- och 30-talen som berör Ryssland, Sovjetunionen och ryssar på olika sätt. Hur behandlades Sovjetunionen i den finska offentligheten, vem talade om frågan, vem sade vad och med vilka syften – dessa frågor ställer Immonen till materialet, och vid bokens utgivningstid 1987 var detta något nytt. Efter Sovjetunionens sammanbrott kunde finländska forskare ta itu med politiska och identitetshistoriska frågor med friare tyglar och ett nytt och spännande källmaterial till sitt förfogande. 1998 utkom en antologi om Rysslands roll i Finland under 1800- och 1900-talen, ... *vaikka voissa paistais?*. Tiden var inne för ett översiktsverk om detta ämne, och bland skribenterna märks Matti Klinge, Max Engman och Heikki Ylikangas. Några typiska "rysslandsbilder" som titeln tycks lova presenteras dock inte direkt, förutom i historikern Timo Vihavainens artikel om 1920-1930-talens föränderliga bild av de socialistiska förtrupperna. Politisk historia är förhärskande, medan idéer och mentaliteter hamnar i bakgrunden.²⁰

Uppfattningarna och föreställningarna om Sverige som cirkulerar i Finland har inte kartlagts och analyserats i samma utsträckning som bilderna av Ryssland eller ens föreställningar om finnar och finskhet i Sverige och andra länder. Det pågår dock i skrivande stund ett tvärvetenskapligt projekt med detta syfte som en av delfrågorna. Forskare från universitetet i Åbo och Stockholms universitet (Institutet för Social Forskning och Historiska Institutionen) och från sociologiska institutionen vid Umeå universitet har tagit initiativ till projektet *Svenski i Finland - Finskt i Sverige*. Dess syfte är att jämföra och analysera politiska kulturer i Finland och Sverige. Politiska kulturer definieras som de explicita och implicita politiska och kulturella koder som används som motivering för den förda politiken i olika länder. Enligt projektbeskrivningen är forskarnas utgångsläge att "Finland och Sverige, trots många uppenbara likheter, i hög grad avviker från varandra på den politiska kulturens område".²¹ I projektbeskrivningen lyfts just Sveriges inflytande över Finland fram: "Under en lång tid

¹⁸ Kemiläinen, Aira.: *Finns in the Shadow of the Aryans. Race Theories and Racism*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1998

¹⁹ Immonen, Kari: *Ryssästä saa puhua... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918-1939* (Om ryssen får man tala... Sovjetunionen i den finska offentligheten och böcker som en form av offentligheten 1918-1939). Otava, Helsinki 1987. Titeln syftar på en ryssfientlig pamflett från 1922: *Ryssästä saa puhua vain hammasta purren* ("Om ryssen får man tala endast med sammanbitna tänder") enligt Matti Klinge, *Från lojalism till rysshät*, Ordfront förlag, Ekenäs 1988 237

²⁰ ... *vaikka voissa paistais? Venäjän rooli Suomessa. Osmo Jussilan juhlakirja*. ("... stektes han än i smör? Rysslands roll i Finland. Osmo Jussilas jubileumsbok.") Red. Jorma Selovuori. WSOY, Borgå 1998. Den något egendomliga titeln syftar på det finska talesättet: *Ryssä on ryssä, vaikka voissa paistais* ("Ryssen är ryss, stektes han än i smör").

²¹ <http://www.abo.fi/institut/fisve-svefi/svenska/kangas.html> 2002-07-18

utgjorde Sverige en modell för Finland, inte minst i frågor som gällde socialskyddet. Här har det dock skett en radikal förändring, och framför allt i det tidiga 1990-talet anfördes Sverige som ett dåligt exempel..."²² Projektets initiativtagare är alltså också en Sverigebild på spåren, men betraktar den snarare ur ett snävare komparativt och samhällsvetenskapligt perspektiv än ett historiskt.

2.6 Metod och upplägg

2.6.1 Diskursanalys

I den föreliggande undersökningen har jag, som framgått, för avsikt att analysera diskurser om identitet, nation och historia i Finland och påvisa kontinuiteter och förändringar inom dem. Diskursbegreppet brukar härledas till Michel Foucaults maktteorier.²³ En diskurs är en kedja av påståenden och utsagor som tillhör en viss idéns fält. Inom detta fält bestäms vilka utsagor om ämnet som är meningsfulla och vilka påståenden som överhuvudtaget går att formulera. Så producerar till exempel psykiatrins diskurs under 1900-talet utsagor om kunskap om det mänskliga beteendet. Den uppsättning regler som håller samman en diskurs kallas *diskursiv formation* och utgör fokus för Foucaults uppmärksamhet. Eftersom diskurserna gör anspråk på att förfoga över kunskap, påverkar de sättet som vi talar om respektive fält som de verkar i, till och med hur vi tänker om ämnet. Foucaults ursprungliga diskursteori lämnar föga utrymme för individen att ställa sig utanför diskursens ramar.²⁴ Charlotte Tornbjer visar i sin avhandling om modern som nationell symbol några användbara sätt att analysera diskurser.²⁵ En diskursanalys kan användas när materialet består av disparata framställningar, som till exempel tidningsartiklar, kvantitativa vetenskapliga studier och skönlitteratur. Syftet är då att finna makt- och tankestrukturer i själva texterna och inte fokusera på författarnas bakomliggande medvetna motiv. Tornbjer visar hur en nationell diskurs och en hem- och familjediskurs vävdes samman i Sverige under 1900-talets första hälft. När diskurser går in i varandra och används som metaforer och symboler i varandra, luckras den strikta formationen upp. Foucaults strikta diskursbegrepp som omfattar allt och håller aktörerna fångna under sitt oundvikliga inflytande får vika för en flexiblere syn på diskursen och de individer som bidrar till att skapa den och upprätthålla den. Den nationella diskursen i Finland kommer i föreliggande uppsats att skymta fram i analysen av skildringarna av Sverige och finskheten i relation till "svenskhets" och svensk historia. Tornbjer inleder sin avhandling med ett citat ur Fänrik Ståls sägner, där kvinnan, modern, jämförs med fosterlandet. Syftar Runeberg på Sverige eller Finland? På den punkten tar en annan diskurs vid, nämligen *identitetsdiskursen*.

2.6.2 Teorier om identitet och historia

Ordet "identitet" härleds etymologiskt från latinets "idem" ("densamma", "en och samma"). Samtidigt är det besläktat med orden "identifiera" (känna igen, likställa, bestämma). På så vis är *identitet* samtidigt något unikt och något som är kontinuerligt²⁶. I en identifikationsprocess mobiliseras identitetens inneboende särdrag, skapas, bearbetas eller omvandlas. *Identifikation* innebär enligt denna tolkning att identiteter är flexibla och kan till och med förloras eller bytas

²² <http://www.abo.fi/instut/fisve-svefi/svenska/kangas.html> 2002-07-18

²³ Bertens, Hans: *Literary Theory – The Basics*. Routledge, London 2001, 154

²⁴ Bertens 156

²⁵ Tornbjer, Charlotte. Den nationella modern. Moderskap i konstruktioner av svensk nationell gemenskap under 1900-talets första hälft. *Studia Historica Lundensia*, Lund 2002, 22-23

²⁶ Ulf Zander: "Historia och identitetsbildning". *Historiedidaktik*, Lund 1997, 83

ut mot en annan²⁷. Relationen mellan identitet och identifikation kan jämföras med relationen mellan faktisk historia och bruket av historien²⁸. "Vad som faktiskt har hänt" skapar vissa gränser för bruket av historien, till exempel i legitimerande syfte. På samma vis är en identifikation endast möjlig, om identiteten som erbjuds är "identifierbar", om man på något vis kan känna igen sig i den.

Identitet och historia är oskiljaktiga begrepp av två skäl. Dels uppstår identiteter i historiska processer. Enligt detta synsätt är identiteter reflektioner av den historiska verklighet som de bildas i. Å andra sidan är historia ett redskap för att skapa identiteter, inte bara den mylla som identiteter gro och frodas i. Aktörerna i historien reflekterar också över sitt förflutna och brukar den aktivt i identitetsskapandets process. Identifikationsprocessen är särskilt kopplat till vissa kategorier av *historiebruk*. Klas-Göran Karlssons fem former av historiebruk, vetenskapligt, existentiellt, moraliskt, ideologiskt och icke-bruk, har refererats till flitigt efter hans presentation av dem i sin forskning kring historiens roll i före detta Sovjetunionen och Östeuropa.²⁹ Att tillämpa denna modell på Finland skulle vara en intressant utmaning, då likheterna och skillnaderna mellan historiebruken i en totalitär stat och en demokrati med starkt nationalistiskt arv vore intressanta att analysera, speciellt med hänsyn till Finlands förflutna i ett nära beroendeförhållande till Sovjetunionen. Jag ser dock dessa kategorier som riktlinjer, hellre än ett fast mönster, som forskningsobjektet måste anpassas till. I korthet skall jag nu redogöra för Karlssons olika kategorier av historiebruk.

BEHOV	BRUK	BRUKARE	FUNKTION
UPPTÄCKA REKONSTRUERA	VETENSKAPLIGT	HISTORIKER	VERIFIERING/ FALSIFIERING TOLKNING
MINNAS	EXISTENTIELLT	ALLA	FÖRANKRING ORIENTERING
ÅTERUPPTÄCKA	MORALISKT	BREDA BEFOLKNINGS- GRUPPER	RESTAURERING REHABILITERING
UPPFINNA KONSTRUERA	IDEOLOGISKT	INTELLEKTUELLA OCH POLITISKA ELITGRUPPER	RATIONALISERING LEGITIMERING
GLÖMMA	ICKE-BRUK	INTELLEKTUELLA OCH POLITISKA ELITGRUPPER	LEGITIMERING RATIONALISERING

Vetenskapligt historiebruk har som mål att samla empirisk kunskap om det förflutna och tolka den utifrån en etablerad vetenskaplig tradition, för att förklara eller förstå det förflutna. *Det existentiella bruket* har som mål att skapa förankring och orientering i ett större sammanhang och blir synligt framför allt i samhällen som genomgår dramatiska förändringar. Som ett exempel på *moraliskt historiebruk* kan nämnas debatten om steriliseringarna av människor med icke önskvärda arvsanlag, som blossade upp under senare hälften av 1990-talet i Sverige i samband med ett allmänt ökat ifrågasättande av "folkhemmet" som ideal. I det fallet kan man se historien brukas med det moraliska syftet att ifrågasätta den maktfullkomliga statsmakten och att lyfta fram "dolda" historiska fakta i dagsljuset. När dessa fakta sätts in i ett samtida sammanhang (1940-talets styrande jämförs eller till och med likställs med 1990-talets med syfte att kritisera och "avslöja" samtidens korrupta regim), övergår det moraliska bruket till ett *ideologiskt bruk*. Det fullt utvecklade ideologiska bruket av historia ägnas åt att konstruera ett historiskt sammanhang och därmed legitimera en förd politik. Sammanhanget kan dock inte fritt fabuleras fram, utan trovärdigheten kräver att ideologins byggstenar hämtas från det gemensamma arv som Karlsson kallar för "kulturell mylla".³⁰ Den form av bruk som Karlsson kallar "*icke-bruk*" är öppen för vidare omtolkningar. Även glömska (medveten eller

²⁷ Zander 1997, 84

²⁸ Zander 1997, 97

²⁹ Karlsson, Klas-Göran: *Historia som vapen*. Natur och Kultur, Stockholm 1999, 57

³⁰ Karlsson 1999, 60

omedveten) är ett bruk av historien, för ofta tjänar förträngandet av skeenden och hela berättelser som inte passar in i myten om en enhetlig identitet ett tydligt identitetsskapande syfte. Den tyske historikern Peter Schulz-Hageleit har lyft fram betydelsen av kollektiv medveten förträngning av historiska händelser som ett avgörande led i denna process av berättande.³¹ Förträngning sker enligt honom på tre sätt:

- 1) konkret materiellt-politiskt, till exempel genom erövringar av landområden som på så vis länkas till en annan nation än tidigare
- 2) bildligt-metaforiskt; en andlig, kulturhistorisk process
- 3) en psykohistorisk process; vad som förträngs är besvikelser, skamliga brott, nederlag, motståndarens framgångar, visioner om en bättre värld (till exempel i totalitära stater är det nödvändigt att framställa nuet som det ideala och förtrycka alternativa visioner), solidaritets- och fredsbehov (jämför med förträngandet av Vichy-regimen och kollaborationen med Tredje riket i efterkrigstidens Frankrike³²)

Schulz-Hageleit klargör skillnaden och likheten mellan "att glömma" och "att förtränga" historia. Glömskan inträder oavsiktligt men möjliggör berättande; den "röda tråden" i berättelsen framträder när vad som kan tolkas som ovidkommande detaljer hamnar i skymundan. När en grupp försöker att skapa en enhetlig identitet, sker det som oftast med hjälp av berättelser. Förträngning sker medvetet och tjänar också berättelsen genom att förespegla ett orsakssammanhang och sublimerar de processer som i efterhand skildras som nödvändiga och rätta. Schulz-Hageleit beskriver förträngning till och med som en möjlighet till konstruktiva kulturgärningar³³ och därmed objektivt betraktat inte nödvändigtvis något negativt. Genom att hänvisa till erfarenheter i det förflutna (eller genom att medvetet ignorera dem), tar människor ställning till aktuella samhällsfrågor och finner rimliga handlingsmönster att följa.³⁴ Denna växelverkan mellan *då*, *nu* och *sedan* som existerar i människors medvetanden har av historiedidaktiker som Bernard Eric Jensen och Karl-Ernst Jeismann sammanfattats med begreppet "*historiemedvetande*"³⁵. Detta begrepp är mycket omfattande och omdiskuterat. Jensen presenterar inte mindre än fyra olika definitioner av Jeismanns "Geschichtsbewusstsein" i sin artikel i *Historiedidaktik*³⁶. Jensen anser att definitionen måste snävas in för att kunna bli användbar, till exempel genom att bara gälla då "medvetandet om förhållandet mellan dåtid, nutid och framtid innefattar socio-kulturella processer, det vill säga som förverkligats genom och tack vare människors handlingar".³⁷ De former av historiebruk som mobiliseras för att skapa och vidareförmedla en viss identitet kan sägas vara ett uttryck för ett sådant historiemedvetande. Ulf Zander skiljer på två typer av historiemedvetande, som länkar samman nutid och dåtid med människors förväntningar på framtiden. Den ena varianten av medvetande anlägger ett förändringsperspektiv på historien, den andra fokuserar på kontinuiteter.³⁸ Både förändringen och kontinuiteten skapas genom en tolkande och sållande process.³⁹ Båda dessa former av historiemedvetande ser jag som identitetsskapande, och kan kopplas till de former av historiebruk som nämnts tidigare. Enligt Jensen vilar

³¹ Schulz-Hageleit, Peter: "Verdrängungen in der Geschichte – kein Thema für die Geschichtswissenschaft?" *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 1999-03, utg. Wolfgang Benz et al. 237-253

³² Roussou, Henry: *Vichy; un passé qui ne passe pas*, Lib. A. Fayard, Paris 1994

³³ "Chance konstruktiver Kulturleistung", *ibid.*

³⁴ Zander, Ulf: *Fornstora dagar, moderna tider*. Lund, 2001, 43

³⁵ Karl-Ernst Jeismann, "Geschichtsbewusstsein", *Handbuch der Geschichtsdidaktik*, band 1. red. Klaus Bergmann, Anette Kuhn, Jörn Rüsen & Gerd Schneider. Düsseldorf 1979, 42-45

³⁶ Bernard Eric Jensen, "Historiemedvetande – begreppsanalys, samhällsteori, didaktik", *Historiedidaktik*. Red. Christer Karlegård & Klas-Göran Karlsson, Studentlitteratur, Lund 1997, 51-52

³⁷ Jensen 54

³⁸ Zander 2001, 43

³⁹ Zander 2001, 40

historiemedvetande "på en gemensam förståelse som baseras på emotionella upplevelser. Den gemensamma förståelsen är en nödvändig beståndsdel i bildandet och upprättandet av mänskliga samhällen."⁴⁰ Jag vill ta fasta på vissa nyckelord i denna definition. För att "emotionella upplevelser" skall kunna skapa "gemensam förståelse", måste de förmedlas via något medium, till exempel berättelser i ord och bild. Dessa "emotionella upplevelser" framkallas med hjälp av en dramatiserad handling och med aktörer som utgör identifikationsobjekt eller motsatsen - "den Andre". Identiteter skapas alltså genom historiebruk, som genom berättelser genererar historiemedvetande, varav identiteten är en viktig del.

Jag lägger nu begreppet *historiemedvetande* åt sidan och fokuserar på de berättelser som förmedlar allt det som omfattas av historiemedvetande: identiteter, kontinuiteter, förändringar, förklaringar. Ulf Zander med flera har pekat på hur det runt år 2000 finns ett oändligt antal möjligheter att förmedla olika representationer av det förflutna via olika media eller fora⁴¹. Hayden White har hävdats att historieskrivning följer samma mallar som skönlitteratur⁴². Historiska narrationer följer ett fåtal formella mönster, så som Whites kategorisering av berättelsens "troper" uppvisar. Dessa troper är olika strukturer för en berättelse som berättaren väljer mellan, till exempel tragedi, komedi, drama eller ironi. Valet av trop avgör valet av representativa händelser och personer i berättelsen. I en historisk text utgör fakta och den formella tolkningen av dem diskursens manifesterade yta, medan det figurativa språket och de metaforer som används även i de mest "vetenskapliga" texter pekar på en underliggande berättelsestruktur.⁴³ Zander fokuserar i sin avhandling om historiebruk i Sverige på dessa metaforer och symboler som framträder i Whites teori och kallar dem "nyckelsymboler" eller "nyckelhändelser".⁴⁴ I föreliggande arbete vill jag studera vilka berättelser som skapar en viss Sverigebild i Finland och om jag kommer att finna tragedier, hjälteberättelser, satirer eller komedier. Formen för berättandet spelar en viktig roll i budskapet som berättelsen förmedlar. Whites trop-begrepp och Karlssons historiebruk kommer här till nytta som flexibla redskap snarare än benhårda mallar som skall tvingas på materialet. Eftersom jag söker berättelserna, fokuserar jag inte enbart på olika former av historieskrivning. Narrationer som på något sätt relaterar till historien och som därigenom bidrar till att förmedla en föreställning om densamma kan sökas och finnas överallt, i vetenskapliga texter, i sensationsjournalistik, i reklam, i skönlitteratur och i offentliga och privata diskurser. Historiebruk kan således sägas genomsyra hela samhället.⁴⁵

2.6.3 Teorier om nationalism och identitet

Nationalismen är inte nationernas uppvaknande till självmedvetande: den uppfinner nationer där inga finns.

Ernest Gellner⁴⁶

Antropologen Benedict Anderson definierar *nationen* som en föreställd gemenskap. I likhet med historikern Gellner betraktar han nationen som en ideologisk konstruktion. "Enligt nationalismen hör den politiska organisationen ha en etnisk prägel i och med att den företräder

⁴⁰ Jensen 54

⁴¹ Zander, Ulf: "Katastrofernas historiekultur" 2002, 8

⁴² White, Hayden: *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*, Baltimore 1973

⁴³ White, Hayden: *Tropics of Discourse*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London 1978, 110

⁴⁴ Zander 2001, 45-47

⁴⁵ Aronsson, Peter: "Historiekultur, politik och historievetskap i Norden." *Historisk Tidskrift*, 2002/2

⁴⁶ Citerat i Eriksen, Thomas H.: *Etnicitet och nationalism*. Nya Doxa, Falun 2000

en särskild etnisk grupps intressen.⁴⁷ Frågan om nationsbegreppet föregick nationell identitet eller tvärtom kan tyckas omöjlig att besvara. Nationalstater som uppstod under 1800-talet byggde sin nationsbild ofta på gamla regionala identiteter. Begreppet "tysk" existerade långt innan nationalstaten Tyskland uppstod, men i form av "Deutsche Nationen" i plural - de tyska folken. Singularis uppstod först efter en intensiv identitetsskapande process, anförd av filosofer och intellektuella som Herder och Hegel. I Sverige blev gränsdragningen 1809, då Finland förlorades till Ryssland, rationaliserat med hjälp av nationalismens föreställningar om den homogena nationalstaten. För Finlands del sammanföll avsöndringen från den svenska staten med importen av nationalromantiska föreställningar om "folksjäl" och "nationellt självmedvetande". Runt 1809 kunde det ledande borgerskapet i Åbo ännu välkomna den ryske tsaren som vilken annan europeisk furste som helst; knappt ett århundrade senare framstod det ryska styret som förhatligt och onaturligt för den borgerliga intelligentian. Inspirerad av Benedict Andersons definition av nationen som en "imagined community" skriver antropologen Jorma Anttila: "Det relativt snabba uppbyggandet av nationen Finland visar, att finskheten är särskilt imaginär och kanske därför även så starkt verklig."⁴⁸ Detta paradoxala påstående visar hur medveten man är i Finland om den nationella identitetens karaktär som konstruktion - och hur detta inte bildar något hinder för att tala om finskheten som något konkret som finländaren kan äga, utöva och mista⁴⁹.

Från den allmänna nivån av begreppsdefinitioner över till det specifika – "Sverige bilden" i Finland. Vilken form av nationell identitet behöver "Sverige bilden" och de berättelser som utgör dess ramverk – som i egenskap av berättelse måste ha både upphovsmän, förmedlare och publik – och vilka är det som skapar dessa berättelser? Ett nyttigt redskap i analysen av det identitetsbygge som bilderna av Sverige ingår i är Michael Billigs begrepp "banal nationalism"⁵⁰. Enligt Billig omfattar detta alla former av symboler och ritualer som bekräftar och återskapar en identifikation med nationen, men som inte uppfattas som "nationalism" av dem som lever mitt bland dessa symboler och ritualer. Först när en marginaliserad etnisk eller politisk gruppering skapar egna korresponderande ritualer och kräver rätt att utöva dem, uppfattas deras handlingar som "(ultra-)nationalistiska" eller "separatistiska". Enligt Billig är att äga en nationell identitet "to possess ways of talking about nationhood."⁵¹ Det vill säga, en person som tillhör en viss nation känner till de symboler och berättelser som bildar myten om den nationella gemenskapen. Den nationella identitetens fortlevnad hänger på ett dialektiskt förhållande mellan minne och glömska, fantasi och monoton repetition.⁵² Absolut konsensus är dock inte nödvändig för att nationen skall överleva som idé. Billigs exempel Storbritannien skildras med olika nationella historier, beroende på om det är en konservativ eller liberal som berättar. Den nationella historien – storberättelsen – berättar om ett folk som vandrar genom historien, "vårt" folk med "våra" traditioner och "vår" kultur.⁵³ Eftersom världen enligt den nationalistiska ideologin anses bestå av liknande nationalstater som "vår", får nationalismen en universalistisk anstrykning. "Deras" stat liknar "vår" precis lagom mycket för att accepteras som granne.

'We' can recognise 'ourselves' in them; and, there again, 'we' can fail to recognise 'ourselves'. 'We' can become allies, 'they' becoming 'you'; and 'we' can become enemies. And 'we' can debate amongst 'ourselves' about the value

⁴⁷ Eriksen 2000 127

⁴⁸ Anttila, Jorma: "Käsitykset suomalaisuudesta – traditionaalisuus ja modernisuus." *Mitä on suomalaisuus*. Red. Teppo Korhonen, SAS, Helsingfors 1993, 112 (min övers.)

⁴⁹ se s 32, kapitel 3.3 *Finskhetens mysterier*

⁵⁰ Billig, Michael: *Banal Nationalism*. Sage Publications, London 1995, 37-51, 93-127

⁵¹ Billig 8

⁵² Billig 10

⁵³ Billig 71

of 'our' allies. 'We' can accuse 'them' of threatening 'our' particularity or of failing to act like proper, responsible nations like 'we' do. And 'we' can claim that 'they', in threatening 'us', threaten the idea of nationhood. In damning 'them', 'we' can claim to speak for 'all of us'.⁵⁴

Den tyske historikern Michael Jeissmann skriver om det nationella "fiendebegreppet" och fiendens betydelse i skapandet av en nationalstat.⁵⁵ Fienden, "den Andre", är inte entydigt fiende och därmed negativ. I Jeissmanns exempel, konflikterna mellan Tyskland och Frankrike under 1800-talet, föds bilden av Frankrike som Tysklands arvförande ur behovet att definiera Tyskland och tyskhet som nation och identitet. "Det franska" kommer till användning som motpol och spegelbild. Bland annat associerades tyskhet med positiva, "manliga" egenskaper, medan franskhet var liktydigt med negativa, "feminina" egenskaper som feighet, list och högmod.⁵⁶ Samtidigt var det omöjligt att ignorera Frankrikes betydelse som kulturnation, och den tyska bilden av Frankrike förblev länge kluven, trots att propagandaattackerna mot grannlandet fortsatte till 1945. En liknande polarisering kan ses i de mycket populära "sverigevitsarna" i Finland – svenskens överdrivna "omanliga" drag bildar en motpol till ett underförstått finskt ideal. Den ständiga polariseringen mellan "vi" och "dem" kan jämföras med Jacques Lacans psykoanalytiskt inspirerade modell för identitetsskapande, där individens identitet byggs upp i interaktion med andra - "den Andra", så att säga.⁵⁷ Identiteten formas på grundval av den respons som individen får av sin omgivning, de spegelbilder som reflekteras tillbaka på betraktaren. Eftersom omgivningen förändras, och individen med den, ändras spegelbilderna ständigt, och därför befinner sig identiteten alltid under uppbyggnad.

Som vi kommer att se, spelar Sverigebilderna en viktig roll i skapandet av en modern finsk nationell identitet. Identiteter förmedlas och byggs upp av berättelser. Finländska historiker och etnologer talar om "den nationella storberättelsen". Den danske etnologen Anders Linde-Laursen skriver om danska och svenska nationella självbilder: "En nations selvbillede vil være afhængigt af, i hvilken anden nations billede af sig selv, den vælger at genkende sig; Sverige tager sig forskelligt ud sammenlignet med Danmark og Finland..."⁵⁸ Etnologen Åke Daun, som skrivit flera populära verk om "svenskhet" och analyserat en specifikt "svensk" mentalitet, kritiseras av Linde-Laursen för att han använder sig av en kontrastiv analys för att urskilja en svensk mentalitet. Denna urskiljs alltså genom jämförelser med andra nationers personlighetstyper. Daun utgår från att mentaliteten är förankrad i individer och kan mätas med hjälp av psykologiska frågelistor. Linde-Laursen invänder att den svarande kan mer eller mindre medvetet välja de svarsalternativ som passar in i den redan existerande nationella berättelsen, och på det sättet blir den svenska mentaliteten en självuppfyllande profetia. "Svenskere kan i teksten blive forført til at være dem, de hele tiden har været."⁵⁹ Jag ser samma problem präglade den finländska identitetsforskningen. Mycket av den finländska litteraturen kring ämnet betonar värdet av identitetens bevarande och ser dess existens som ett värde i sig. Men, som Linde-Laursen tillägger, en annan metod ger inte nödvändigtvis andra resultat. "Undersøgelser af den nationale personlighed følger helt fortællingens optrampede stier."⁶⁰ För Finland har det funnits få alternativ till jämförelse bland

⁵⁴ Billig 87

⁵⁵ Michael Jeissmann: *Das Vaterland der Feinde. Studien zum nationalen Feindbegriff und Selbstverständnis in Deutschland und Frankreich 1792-1918*. Klett-Cotta, Stuttgart 1992

⁵⁶ Jeissmann 66

⁵⁷ Bertens 160

⁵⁸ Linde-Laursen, Anders: *Det nationale natur. Studier i dansk-svenske relationer*. Historiska Media, Lund 1995, 104

⁵⁹ Linde-Laursen 158-160

⁶⁰ Linde-Laursen 160

dess närmaste grannar. Många ännu aktivt verksamma historiker i Finland betonar med nästan hjärne'esk emfas betydelsen av att bevara den nationella identiteten (eller att skapa en ny sådan) med hjälp av historien.⁶¹ Finländska antropologer har funnit drag av religiositet i vårdandet av "finskheten" sedan nationalromantikens genombrott.⁶² Nationalismens rötter i religionen, med allt vad det innebär av liturgi, riter, myter och symboler, har påtalats av den framstående nationalismforskaren George L. Mosse.⁶³ I fallet Finland är föreställningarna om Sverige och svenskarna i sin mångfald nyckelsymboler i olika berättelser om den egna nationen och identiteten. På samma vis utgör historiska händelser som Sverige har deltagit i, som nation, stat eller representerad av enskilda individer, historiska nyckelscenarier.

⁶¹ Aira Kemiläinen i intervju med Saska Saarikoski. "Miten olisi EURO-nationalismi?" ("Hur vore det med euro-nationalism?"), SK 1992/18, 48-51

⁶² Veikko Anttonen: "Pysy Suomessa Pyhänä – Onko Suomi uskonto?" ("Förbli Heligt i Finland – Är Finland en religion?") *Mitä on suomalaisuus*, red. Teppo Korhonen, SAS, Helsinki 1993, 33-68

⁶³ Enligt Zander 2001, 44

3. Den allrakäraste fienden – Sverigebilder i Finland

3.1 Inledning

3.1.1 Centrala begrepp

Nationalitetsbegreppen kräver förtydligande. Som tumregel har jag försökt följa den allmänna praktiken och bifogar de korresponderande finska begreppen:

finländare – finsk medborgare oavsett modersmål (*suomalainen*. Under senare år även "suomenmaalainen", då "suomalainen" har reserverats för finsktalande "etniska" finnar.)

finne – finsktalande finländare (*suomalainen*)

finlandssvensk – svensktalande finländare (*suomenruotsalainen*)

sverigefinsk – medlem av den finsktalande minoriteten i Sverige av varierande härkomst; till största delen 60-talets arbetskraftsinvandrare och deras ättlingar, men även tornedalsfinnarna kan räknas till denna grupp (*ruotsinsuomalainen*)

rikssvensk – svensk medborgare (*riikinruotsalainen*)

svensk – svensktalande oavsett medborgarskap (*ruotsalainen*)

Dessa begrepp är omdiskuterade och jag hävdar inte att jag presenterar slutgiltiga definitioner. För en läslig uppsats skull är det dock nödvändigt att reda ut begreppen på ett sätt som så många som möjligt kan enas om. "Finländare" och "finne" är ett komplicerat begreppspar, emedan den finska motsvarigheten "suomalainen" signifierar både finsk och finländsk. "Suomenmaalainen", en bokstavlig översättning av "finländare", används numera om integrerade invandrare. Den lämpligaste svenskspråkiga översättningen framgår i sådana fall av kontext. I vardagligt rikssvenskt språkbruk har ordet "finne" ibland haft en något pejorativ klang, vilket man inte är omedveten om i Finland. Vad gäller de övriga begreppen finns det ideologiska nyanskillnader i användningen. En del finlandssvenskar insisterar på att benämnas "finländare", andra använder sorglöst "finne" om sig själva och andra. Att rikssvenskarna kategoriskt förväxlar begreppen och till och med missuppfattar de finlandssvenska dialekterna som "finsk brytning" och tvärtom, är ofta orsaken till att finlandssvenskarnas "Sverigebild" inte nödvändigtvis är positivare än finnarnas.

Till sist en lista över begrepp som inte nödvändigtvis ingår i den rikssvenska historiestuderandes allmänbildning, men som är viktiga för en full förståelse av den finländska historiska bakgrunden.

fennomani – finskhetsiver. Riktning inom den finska politiken och kulturlivet kring förra sekelskiftet. De mest aggressiva förespråkarna krävde avskaffandet av allt svenskt inflytande inom språk och kultur; de mildaste önskade att främja finsknationell kultur och det finska språkets ställning med fredliga och pedagogiska medel. Motpolen kallades för *svekomani*, men nådde aldrig större popularitet bland finlandssvenskarna.

VSB-avtalet – Vänskaps-, samarbets- och biståndsavtalet som slöts med Sovjetunionen för att säkra freden mellan staterna efter andra världskriget. (YYA = *Ystävyyys, yhteistyö ja avunanto* = Vänskap, samarbete och bistånd)

Finlandisierung, finlandization, finlandisering, suomettuminen – Ett begrepp myntat av den tyske professorn Walther Hallstein och spritt av den dåvarande tyske oppositionspolitikern Franz Josef Strauss vid årsskiftet 1969-1970, syftande på Västtysklands och Mellaneuropas öde ifall USA skulle genomföra sina planer på att banta ner sina trupper i Europa. Begreppet väckte naturligtvis uppmärksamhet i Finland och debatterades livligt under 70-talet. Den har upplevt en ny renässans under 90-talet, då man för första gången fick chansen att från andra än de politiskt korrekta synvinklarna debattera och ifrågasätta Kekkonen-erans politik.

3.1.2 Historisk bakgrund

De frågor som reflekterar de finländska Sverigebilderna uppkom mot bakgrund av viktiga historiska skeenden. Det första året i undersökningens tidsram, 1970, präglades av ett antal stora frågor som påverkat "Sverige bilden" i Finland sedan dess. Utvandringssvågen från glesbygdskommunerna i norr, som orsakats av 60-talets lågkonjunktur och urbanisering, var större än någonsin, och utvandrarernas mål låg i första hand i Sverige, som avskaffat visumtvånget för nordiska medborgare 1949 och fem år senare deltagit i skapandet av en fri arbetsmarknad i Norden. Media följde utvandrarernas öden och beklagade förlusten av arbetskraft till den rike grannen. Nettoförlusten av arbetskraft blev under perioden 1964-1970 större än Finlands förluster i människoliv under andra världskriget. År 1970 gjorde statsminister Olof Palme ett offentligt framträdande vari han betonade vilken viktig roll sverigefinnarna spelade i Sveriges industri, men han påminde också om faran att isolera sig alltför mycket från det omgivande samhället. De talrika "Finska Föreningarna" i Sverige verkade nämligen snarare konservera kulturella traditioner än uppmuntra till ett aktivt engagemang i samhälle och politik. 60-talets skrivelser om "knivfinnar" i svensk press tillhörde dock det förgångna, likaså de mer stridbara talesmännen för sverigefinnarna (nämnas bör fil.dr Artturi Similä, meteorolog och ordförande för Riksförbundet för finska föreningar i Sverige till 1971, som hävdade att finländarna i Sverige utsattes för samma slags behandling som de svarta i USA). Hemspråksundervisning i grundskolan infördes 1970.¹

Även på andra sätt var 1970 ett anmärkningsvärt år. Republikens president, Urho Kaleva Kekkonen, fyllde 70 år, men hans pensionsålder var inte nådd än på länge. VSB-avtalet med Sovjetunionen fyllde 20 år och slöts på nytt för ytterligare 20 år. Ett avtal som gick om intet var Nordek, den nordiska tullunionen. Efter två kovändningar gav den finländska regeringen med statsminister Mauno Koivisto i spetsen slutgiltigt upp, till de andra nordiska ländernas besvikelse.² President Kekkonens tal om Nordek som en "fara för Finlands neutralitetspolitik" övertygade inte alla utländska betraktare.³ En utlänning som inte nöjde sig med betraktarens roll var den svenske statsministern och Nordek-entusiasten Olof Palme, vars resor följdes även av finländska tidningar. Han uttryckte stark irritation över Finlands beslut, även om han senare försökte förklara Finlands resonemang för världspressen.⁴ Palmes engagemang fick inte genklang i Finland:

¹ *Finlands historia* 4 388-390

² HS 25.03.70, 7

³ HS 07.04.70, 6-7; HS 09.04.70, 18

⁴ *Finlands historia* 4 380-381

Även om statsminister Palme förtjänar endast tack för sin insats som Finlands talman, är det i vart fall inte oss till gagn om det finska moltigandet ger upphov till en uppfattning ute i världen att den svenske statsministern sköter Finlands utrikes- och handelspolitik som bisyssla.⁵

I utlandet hade som sagt begreppet ”Finlandisering” myntats av den tyske kristdemokraten och oppositionspolitikern Franz Josef Strauss i protest mot den tyska socialdemokratiska regeringens enligt honom alltför ryssvänliga politik samt USA:s beslut att banta ner sina trupper i Centraleuropa. Detta ”skymford”⁶ framkallade förstås föga förtjusta reaktioner i Finland.

Politisk radikalism på vänsterkanten och en ideell mobilisering av studenter och unga intellektuella påverkade också det finländska samhället. Finländska historiker har dock framhåvt, hur president Kekkonen uppmuntrade dessa gruppers samhällskritik och effektivt integrerade de reformistiska elementen i partipolitiken, och hur de radikalaste samtidigt drogs in i kommunistpartiets Moskvatrogna falang⁷. Därmed fick deras samhällsomdanande idéer mindre genomslagskraft, och radikalismen urvattnades.

Tidningarna följde noggrant vad som försiggick i Sverige, och det hände att nyheter med Sverigeanknytning hamnade på ”Inrikes”-sidan.⁸ Både kulturellt och ekonomiskt utbyte skedde ömsesidigt, och en utomstående neutral betraktare skulle knappast ha fått intrycket att det rådde obalans i Sveriges och Finlands relation, bortsett från utvandringsvågen. Sverigefinnarnas situation under 80-talet var inte längre föremål för lika intensiv bevakning som under början av 70-talet. I mitten av 1980-talet uppgav knappt hälften av första generationens sverigefinnar finska som hemspråk. Av andra generationens invandrare uppgav var tionde finskan som modersmål. Assimileringen hade skett snabbt. Trots strävanden att upprätthålla en slags etnisk syn på finskheten, uppbackat av debattörer i Finland, började många finskättlingar uppleva sin bakgrund som ett regionalt särdrag likt skånskheter eller norrländskhet. Finlands högkonjunktur under 80-talet medförde också till att 275 000 av sverigefinnarna valde att återvända fram till 1993.⁹

Tack vare handelsförbindelserna med Sovjetunionen klarade Finland oljekrisen 1973, vilket bidrog till industrins tillväxt, och i slutet av 1970-talet bestod råoljans andel av östimportens värde av över 70 procent.¹⁰ Den ekonomiska uppgången under 80-talet åtföljdes av en tidig våg av ”glasnost”, när efterkrigspresidenten Paasikivis dagböcker utgavs i komplett skick 1985. Att Paasikivis östpolitik och sovjetkritik för första gången diskuterades offentligt, var ett tecken på att VSB-floklerna hade spelat ut sin roll. Faktamässigt erbjöd dagböckerna inte mycket nytt, men utgivningen fyllde en symbolisk funktion och debatten öppnade upp en vidare diskussion om Finlands roll i efterkrigstidens Europa. Skörden av denna process kunde härgas under 90-talet, då historiker som Timo Vihavainen kunde bidra till uppgörelsen med det förflutna med verk som *Kansakunta rähmällään* (”Den krypande nationen”, 1991).¹¹ En aktiv västorientering var äntligen möjlig, och under Koivisto togs flera betydande steg i den

⁵ HS 17.04.70, 8

⁶ President Kekkonen enligt HS 21.02.70, 5

⁷ Sihvola 301

⁸ t ex HS 08.03.70, 23-27: ”Narkomanerna känner polisbilen väl i Göteborg”; ”Volvo får fabrik i Sovjetunionen” (i ingetdera av fallen nämns finländare eller Finland i texten)

⁹ *Finlands historia* 4 388-391

¹⁰ *Finlands historia* 4 385

¹¹ *Finlands historia* 4 488-499

riktningen. Finland blev medlem i EFTA 1985, och under 1989 pågick sonderingar om samarbete och eventuell fusion mellan EFTA och EG. EFTA-länderna avancerade dock inte i jämn takt i förhandlingarna, och till den finländska politiska ledningens bestörtning ansökte Sverige om medlemskap i EG hösten 1990, utan att informera de övriga EFTA-länderna i förväg. Finländarnas starka reaktion på svenskarnas agerande berodde inte enbart på prestigeskäl, utan Finland riskerade att hamna på efterkälken rent ekonomiskt på grund av Sovjetunionens instabilitet och ett eventuellt EG-medlemskap för Sverige. I en sådan situation skulle Finlands två viktigaste marknader gå förlorade. Innan Finland hann underteckna ett gynnsammare VSB-avtal, omformulerat för att underlätta ett smidigare närmande till EG, upphörde Sovjetunionen att existera. Det nya Ryssland godkände dock avtalet utan omsvep. 1992 kunde EG-kommissionen mottaga Finlands ansökan om medlemskap. Processen kring Finlands EG-debatt har senare kritiserats för att ha präglats av själv censur, eftersom de säkerhetspolitiska aspekterna nästan totalt ignorerades av både politiker och media. Denna lågmäldhet har dels förklarats som ett utslag av traditionell brist på medborgardiskussion i Finland, dels som ett strategiskt klokt drag med hänsyn till Rysslands osäkra utveckling. Den finländske historikern Henrik Meinander jämför EU-debatten i Finland med den i Sverige och Norge, och hävdar att den finska "EUfori" som överglänste de skandinaviska staternas svala skepticism berodde på ett brett och underförstått erkännande av EU-medlemskapets säkerhetspolitiska betydelse.¹² En tydlig finländsk markering var Hornet-köpen 1992. Valet att köpa attackplan av amerikanskt fabrikat framför franska Mirage eller svenska JAS Gripen tolkades av många som ett tecken av definitiv väst- och NATO-vänlig orientering. Att Wallenberg-gruppen hotade dra bort sina investeringar från Finland, om inte valet föll på JAS Gripen, sågs förstås inte med blida ögon i Finland, varken av beslutsfattare eller intresserad allmänhet.

Under första halvan av 90-talet drabbades Finland av en tung ekonomisk depression. Bilder av frälsningsarméns soppköer på gatorna spreds till grannländerna. De finländska bankernas kreditförluster lär ha uppgått till över 70 miljarder mark under åren 1991-95 – en tredjedel av statsbudgetens årliga slutsumma. Bankkraschen ledde till en stor omorganisering av de finländska bankerna, och namn som traditionellt hade förknippats med arbetarklassens respektive borgerlighetens kapital försvann och ersattes av neutrala namn efter fusionerna som räddade det som räddas kunde. Räkningen betalades av staten och skattebetalarna. Under vintern 1993-94 räknade man med en halv miljon arbetslösa, vilket ledde till en enorm förlust av årliga skatteintäkter. Statsskulden sköt i höjden och dess andel av BNP steg till europeisk medelnivå, 65 procent. Denna onda cirkel bröts genom stränga besparingsåtgärder, som gick ut över vanliga löntagare. Andra halvan av 1990-talet präglades i gengäld av ekonomisk tillväxt, men även av seglivad arbetslöshet. Uppgången skedde så snabbt att redan i mitten av 1990-talet hade Finland de flesta internet-abonnemangen i världen; detta kan dock förklaras med att finländska elektronikföretag, nätverksbyggande högskolor och intresserade privatpersoner hade banat väg för tekniken redan under 1980-talet. Mot slutet av 1990-talet var den finländska ekonomin i så gott skick, att ett EMU-medlemskap föreföll praktiskt möjligt. 1998 godkände en klar majoritet i riksdagen regeringens proposition om ett medlemskap. Årsskiftet 2001-2002 förverkligades valutaunionen konkret i och med att euro och cent sattes i cirkulation. Finlands raska och smidiga integration i EU jämfördes av kritiker med "finlandiseringen" under det kalla kriget. En del har till och med talat om "den finska parentesens"¹³ - jämför med "den sovjetiska parentesens"¹⁴ - som om Finland i och med EU-

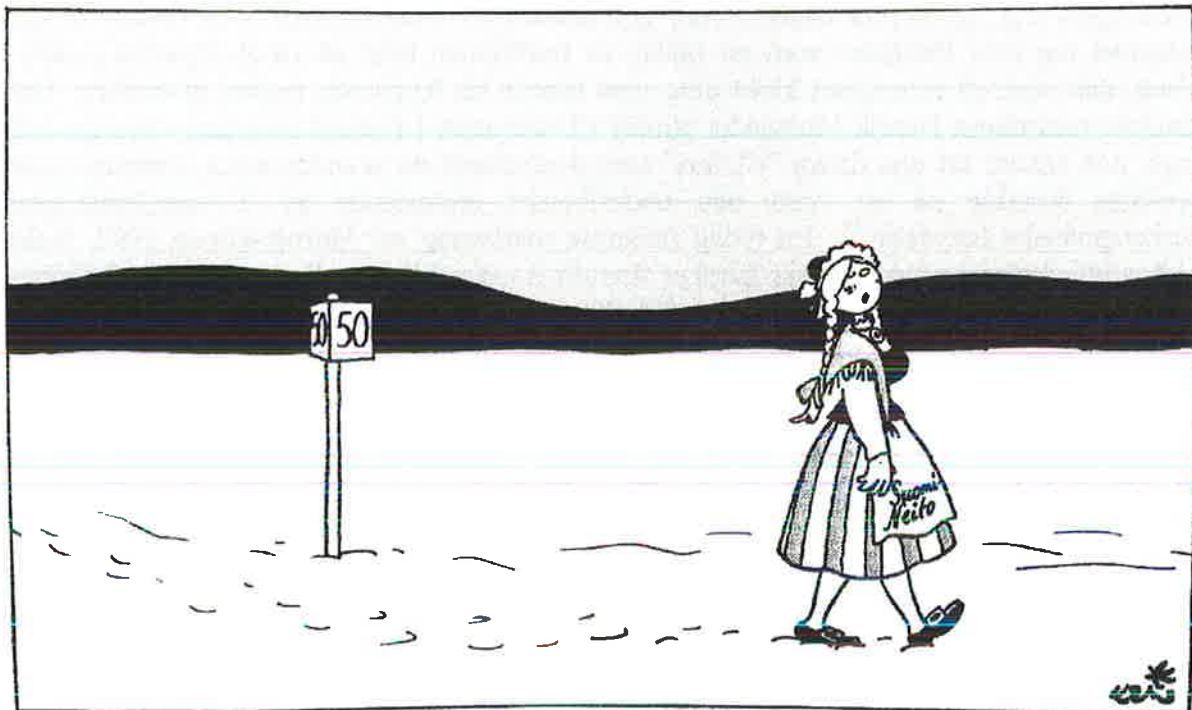
¹² *Finlands historia 4* 504-535

¹³ *Finlands historia 4*, 548

¹⁴ Skott, Staffan: *Slutet på den sovjetiska parentesens*; Stockholm, Tiden, 1995

medlemskapet skulle ha gett upp sin självständighet och satt punkt för 80 års historia som nationalstat.

Finland utvecklades under mycket kort tid från en sent industrialiserad och urbaniserad stat med arbetskraftsutvandring under efterkrigstidens återhämningsperiod till en av världens rikaste stater och ledande inom it- och elektronikindustrin under 80- och 90-talen. Hur relaterade man till Sverige under dessa tider? I följande tre kapitel redogörs för denna fråga från tre perspektiv: Sverige och svenskan som hot mot det finska språket och Finlands folk och kultur, föreställningen om "finskhet" och hur denna nationella identitet har profilerats gentemot andra identiteter, samt synen på historien och föreställningar om Finlands och Sveriges förflutna.

Vilkkosenomat 9. 12. 67

Olen itsenäinen nainen ja aion sellaisena pysyäkin, vaikka kyllä minulla ottajia olisi ollut!

Fig. 1: "Jag är en självständig kvinna, och det skall jag förbli, fast nog hade det funnits de som velat ta mig!" Skämtteckning av Kari Suomalainen med anledning av Finlands femtionde självständighetsdag 1967.

3.2 Den Andre - Sverige som hot

Det är svårt att skildra relationerna mellan Sverige och Finland idag som annat än hjärtliga och "broderliga", åtminstone i den politiska retoriken. Desto intressantare är det då att skildra medaljens frånsida. För den finländska nationella identiteten är Sverige den stora rivalen i mycket högre grad än Sovjetunionen/Ryssland. Då den finländska och den svenska nationella kulturen, det politiska väsendet och samhället är slående lika, beroende på de gemensamma historiska rötterna, framträder de små skillnaderna än tydligare. Detta låter som en paradox, men det finns starka argument för att just likheten och det gemensamma ursprunget kräver en starkare distansering för att kunna skapa och bibehålla en egen nationell identitet. Som exempel kan nämnas Jeissmanns tidigare nämnda analys av förhållandet mellan Tyskland (Preussen) och Frankrike. Fransk kultur och politik utövade ett starkt inflytande över de tyska staterna på 1800-talet. Själva idén om de tyska staternas enande hade sitt ursprung i den franska revolutionens föreställningar om folkets och medborgarens betydelse i staten. Ur ett nationalistiskt perspektiv var det nödvändigt att utmåla Frankrike som 'det Andra' i skarpa färger, för att enskilda tyska stater lättare skulle kunna anpassas i det tysknationella projektet.

En av de tydligaste skillnaderna mellan finskt och svenskt – och därmed en av de viktigaste byggstenarna i det nationella projektet i Finland – är språket. I den tidigare nationalromantiska litteraturen (J. L. Runeberg, Zacharias Topelius), som författades på svenska, nämns finskan som en kuriositet, men kommunikationssvårigheter eller rivalitet mellan språken framställs ytterst sällan (man kan ju spekulera om Sven Dufvas tröghet i exercisen berodde på att han inte kunde svenska). När finskan slog igenom som litterärt språk, inte bara i folkskolan och i kyrkan utan även tack vare det stora språkbyte som en stor del av den bildade medelklassen frivilligt genomgick (ett tecken på det nationella projektets genomslagskraft i Finland), togs även språkfrågan upp som ett problem. Språkstriden som begrepp betecknar denna konflikt mellan olika intressegrupper i det sena 1800-talets och det tidiga 1900-talets Finland, då anhängarna av den hegelsk-snellmanska nationalstaten krävde en mer central roll åt finskan som kulturellt och administrativt språk. Enligt den konventionella historiska kronologin fick striden ett slut, när det självständiga Finland lagfäste republikens tvåspråkighet i konstitutionen. Men språkstridens sista bataljer utkämpas än idag, om än i mindre skala. Motståndet mot "tvångssvenskan" i skolorna är starkt. Ålänningarna insisterar på sina språkliga rättigheter, och ön är i teorin enspråkigt svensk. Frågan om de finskättade invandrarnas ställning i Sverige kan (om än med visst våld) inordnas under denna rubrik; personer som professor Erkki Pihkala har nämligen då och då engagerat sig för sverigefinnarnas språkliga rättigheter och en del har till och med krävt att finskan ska få en motsvarande ställning i Sverige som svenskan har i Finland.

Trots att finskans roll som det dominerande språket i Finland idag är obestridligt, lever en central föreställning som tillhör det nationella projektet kvar: Finskheten (och det finska språket) är något som måste vårdas och beskyddas. Föreningar för finskhetens fromma är inte sällsynta, och den finländske mediekonsumenten uppmanas dagligen i tv-reklam, tidningsartiklar och radio att "främja inhemskt" och köpa finstillverkade produkter, resa i Finland, stödja finsk kultur och dylikt. En av de främsta organisationerna vars syfte är att vårda det som kallas "finskhet" är *Suomalaisuuden liitto* (Finskhetens förbund), som ofta tillkallas som auktoritet i frågor om rätt tider för flaggning, kränkning av den finska fanan och dylikt. *Suomalaisuuden liitto* grundades redan 12.5.1906 (100-årsdagen för J. V. Snellmans

födelse¹⁵) på initiativ av författaren Johannes Linnankoski (även känd i Sverige för romanen *Sången om den eldröda blomman*, filmatiserad av Mauritz Stiller 1918). Matti Klinge skriver om förbundets tillkomst: "När det finska språket väl uppnått sina lagliga rättigheter och det finskspråkiga kulturlivet och statslivet väl var etablerat och klart på väg uppåt, kunde man tro att alla 'finskhets'-strävanden skulle mista sin udd, men den ideologiska förändringen förde in på nya spår." Efter att ha vunnit rättigheter på det praktiska planet, krävde *Suomalaisuuden Liitto* och likasinnade nu en "sinnets" finskhet. Med motsvarande syfte för ögonen grundades 1908 *Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet* i Göteborg.¹⁶ Till skillnad från sin ideologiska systerförening i Sverige, lever och verkar *Suomalaisuuden Liitto* än idag. Föreningen har en aktiv förlagsverksamhet, och bland medlemmarna finns akademiker och lärare. Mindre känt är kanske att deras hemsida samtidigt för en aggressiv kampanj mot "tvångssvenskan". Förutom att föra en språkpolitisk agenda verkar *Suomalaisuuden Liitto* bygga vidare på fennomanernas långa antisvenska tradition och markerar distans till det svenska språket i allmänhet - men även till "svenskhet" i synnerhet. En engelskspråkig sida har ägnats åt "fallet Sverige" ("Case Sweden"). Det rör sig om en samling av korta artiklar med titlar som "Nazi Connection", "Swedish Racism", "Finnish Minority Met Violence", samt "First Anthrax Case" - alla på något vis relaterade till Sverige och svensk historia. Händelser i svensk-finsk historia framställs som led i en konstant process av förtryck. Aira Kemiläinenens *Finns in the Shadow of the 'Aryans'* beskrivs som "one of the best books about Swedish racism". Även Skånes öde skildras som ett led i denna "tradition": "The Danish inhabitants of Scania met very intolerant Swedish regime, which denied their nationality and even killed some of them. All the minority people (Finns, Saamis [sic!] and Danes) were punished from [sic!] speaking their mother tongue by the Swedish government in 1600-1960. Today's situation is little better."¹⁷ Ett exempel på en lösryckt händelse som får illustrera förföljelsen av finnar är fallet Osmo Vallo. I maj 1995 arresterades 41-åriga Vallo, alkohol- och drogpåverkad, av två poliser i Karlstad under våldsamma omständigheter. Bland annat blev han biten av polishunden och allvarligt misshandlad av poliserna, enligt uppgift för att få hans våldsamma beteende under kontroll, varefter Vallo avled. Polisernas och andra ögonvittnens versioner av händelserförloppet kontrasterade starkt, likaså rättsläkarnas slutsatser.¹⁸ Rättsprocesser och officiella utredningar har ännu våren 2002 inte funnit någon ansvarig för Vallos död. Fallet har till och med väckt *Amnesty International's* uppmärksamhet.¹⁹ Osmo Vallos död saknas givetvis inte i *Suomalaisuuden Liittos* lista, vars rubrik skulle kunna vara "Sveriges brott mot mänskligheten":

According to Amnesty International two Swedish policemen tortured and killed Mr Osmo Vallo on May 30, 1995. *The late Osmo Vallo was a Finn.* The post-mortem report concluded that the main cause of death was the violence of the arresting police officers By 2002 no one has been punished from [sic!] the death of Osmo Vallo.²⁰

¹⁵ Nationalfilosofen J. V. Snellman utvecklade under inflytande av Hegel tanken om den enspråkiga nationalstaten Finland.

¹⁶ Klinge, Matti: *Från lojalism till rysshät*. Ordfronts förlag, Ekenäs 1988, 223

¹⁷ <http://www.suomalaisuudenliitto.fi/case.htm> 2002-07-18 (sidorna har i skrivande stund uppdaterats och utökats)

¹⁸ <http://www.amnesty.org/ailib/aipub/1997/SUM/44200197.htm> "Osmo Vallo - Action Needed to Prevent More Deaths in Custody" Sammanfattning av en 14-sidig rapport utförd av Amnesty International i 1995-10. 2002-10-07

¹⁹ <http://web.amnesty.org/ai.nsf/print/EUR420022002?OpenDocument> "Seven years on: no accountability for Osmo Vallo's death in police custody" 2002-10-07

²⁰ <http://www.suomalaisuudenliitto.fi/case.htm> 2002-07-18 (min kurs.)

Inte ens enligt *Amnesty Internationals* rapport från våren 2002 var det entydigt vad som hade orsakat Vallos död. Rapporten fokuserade istället på polisens brutala handlande och det slarv som präglade undersökningen av fallet. Före *Suomalaisuuden Liitto* har dock ingen lagt märke till den uppenbart pyrande etniska konflikt som ledde till Vallos död! Läsaren förväntas dra slutsatsen att Osmo Vallo dog för sin etnicitets skull. Valet av att använda ordet "torture" väcker bilden av en polisstat eller annat organiserat våld – inkquisition, Ku Klux Klan, Rodney King. Dessa associationer står ingenstans i klartext, men enbart valet att placera denna notis bland artiklar som "Swedish Racism" och en påstådd etnisk rensning i en tavastländsk by under inbördeskriget²¹ tyder på att den anonyma webmaster som redigerat sidan förespråkar ett klart moraliskt bruk av historien.

Suomalaisuuden liitto får statligt stöd för sin verksamhet för främjandet av den finska flaggkulturen, och förbundet säljer fanor som tillverkas i finska fabriker. Man kan anta att de anonyma artiklar som publiceras på dess hemsida inte nödvändigtvis stammar från pennan av någon av de lärare och akademiker som listas som föreningens ordförande och sekreterare. Nämnade exempel från *Suomalaisuuden Liittos* hemsida är skrivna av en anonym medlem och skulle kunna avfärdas som ovetenskaplig extremistisk polemik. Frågan lyder då, vilka det är som anser att en sådan aggressiv antisvensk propaganda är nödvändig, och för vilket syfte. Faktum är att *Suomalaisuuden Liitto* har aktiva medlemmar som är högt utbildade lärare och akademiker, och som inte tvekar att föra fram liknande åsikter som ovan i förvisso sakligare ordalag. De engelskspråkiga citaten ovan kan avfärdas som ointressanta, eftersom det är svårt att påvisa vilket inflytande dessa påståenden har på en presumtiv publik, men det går inte att ignorera en framstående medlem i *Suomalaisuuden Liitto*, professor Erkki Pihkala, och hans manifest på hemsidan, med hänsyn till hans flitiga engagemang i debatt även i tryckta forum. "Finlands och Sveriges språklagar bör harmoniseras", kräver Pihkala.²² Det svenska språkets ställning som officiellt språk i Finland ger svenskarna ett orättvist försprång i tävlan om den finländska marknaden, hävdar Pihkala. Eftersom rikssvenskar kan åtnjuta samma (teoretiska) möjligheter till tjänster på sitt modersmål som finlandssvenskarna, befinner sig finnarna i en förfördelad situation. Det är intressant att Erkki Pihkala å ena sidan beklagar den positiva särbehandling som rikssvenskar får åtnjuta i Finland, medan representanter för sverigefinnarna å andra sidan beklagar bristen på positiv särbehandling i Sverige. "Invandrarna buntas ihop i samma hög, fast nordiska överenskommelser borde förutsätta ett annat förhållningssätt av svenskarna gentemot finnar än exempelvis jugoslaver", hävdade en ombudsman för RSKL, sverigefinnarnas riksförening, så sent som 1992.²³ Förutom att svenskarna rent passivt kan dra fördel av en orättvis språkpolitik, tillhör bevarandet av denna som status quo den svenska statens politiska agenda, hävdar Pihkala i en debatt i *Kanava* 1990-1991. Pihkala kräver språklagarnas harmoniserande också med hänsyn till sverigefinnarna. "De finskspråkiga kommer inte längre 'från de östra landskapen med mössan i handen' för att tigga om arbete, utan de förutsätter av svenskländarna på en gemensam marknad mer respekt för sin kultur, språket medräknat."²⁴ Han drar sig inte för att utmåla en framtida skräckvision, om finskans krav på jämbördig behandling inte hörsammas med tillbörlig respekt:

²¹ <http://www.suomalaisuudenliitto.fi/case.htm> 2002-07-18, 4 "Bloody Year of 1918" Enligt artikeln skall en svensk bataljon ha avrättat runt 200 finska civilister i västra Nyland. Motivet skall ha varit offrens etnicitet. "Most victims were leftist, but more important factor [sic!] was their Finnishness; practically all of the victims were Finnish."

²² <http://www.suomalaisuudenliitto.fi/pihkala.htm> 2002-07-18, 1

²³ SK 1992/24-25, 21 (min övers.)

²⁴ Erkki Pihkala: "Ruotsin kieli-intressit Suomessa" ("Sveriges språkintressen i Finland"). *Kanava* 1990/8, 553 (min övers.)

Finskans och svenskans ojämlikhet i det finsk-svenska samarbetet är i detta nya läge ägnat att väcka en växande negativ inställning och politiskt missnöje hos de finskspråkiga. Missnöjet skulle i dagens situation ha ett klart mål – till och med en fiende – i svenskheten. Det har redan uppkommit i Finland för tvångssvenskans del och kan komma att omfatta de finsk-svenska relationerna i allmänhet och hota Sveriges övriga intressen i Finland.²⁵

Pihkala efterlyser ett nytt perspektiv på språkpolitiken också med hänsyn till den europeiska integrationen. År 1990-91 hade EFTA-länderna kommit överens om gemensamma normer i behandlingen av språkliga minoriteter. Pihkala påpekar att diskrepansen mellan Sverige och Finland vad gäller behandlingen av språkminoriteter (oavsett om de officiellt betecknas som "invandrare" eller "ursprungsbefolkning") är omöjlig att upprätthålla. Den europeiska integrationen förutsätter reciprocitet, inte bara vad gäller tullar eller miljölagar. Han hävdar att Sverige försöker kringgå bestämmelserna bland annat genom att kalla Tornedalsfinskan ett eget språk²⁶. Detta ser Pihkala som "söndra och härska"-politik, som han inte tvekar att jämföra med Sovjetunionens språkpolitik gentemot finsk-ugriska minoritetsspråk.

[...] Man strävar efter att skapa separata språkgrupper av Sveriges ursprungliga finstalande och invandrarna, och inte en enad minoritet, som det tillhör samma slags språkliga ställning som finlandssvenskar och invandrare har haft och har i Finland. [...] Historisk erfarenhet talat enligt min åsikt mer för Sveriges onda avsikter än för goda.²⁷

I *Kanava* bemöttes Pihkalas polemik av bland andra Jaakko Anhava, som företrädde en mer moderat hållning. Han framhöll, att påståenden om den svenska statens eventuella "söndra-och-härska"-politik, förutom att vara rent paranoida, dessutom uttryckte förakt mot sverigefinnarna. Det var ju tornedalsfinnarna själva som tagit initiativ till sin dialekts främjande.

Sverigebilderna i dags- och veckopressen är mindre uppenbart präglade av en målmedveten agenda. (fig. 2) Det är dock intressant att notera vilka drastiskt negativa vinklingar en artikel om Sverige kan ta. År 1970 var ämnet den stora emigrationen till Sverige. *Helsingin Sanomats* artiklar präglades av en bred negativ rapportering om emigranternas situation i Sverige och de metoder med vilka de lockades att flytta. "Modern slavhandel", "Den fula verkligheten", "Finlands befolkning minskar", var några av rubrikerna.²⁸ "Den fula verkligheten" avslöjades av en uppsättning av den samhällskritiska pjäsen *NJA* av en grupp unga och radikala Dramaten-elever på Lilla Teatern i Helsingfors. Det tyckte åtminstone författaren till insändaren med samma namn, som uppfattade pjäsen som ett reportage om industriarbetarnas situation i Sverige. "Koncentrationsläger är ett hårt ord. Jag skulle undvika att använda det, om det inte hade dykt upp även i diskussionen som följde föreställningen. ... Tillåt mig alltså att fråga, hur alla verkliga fasor som skildrats av Dramatens *NJA*-grupp är möjliga i en industrianläggning som ägs av svenska staten", skrev den upprörda.²⁹ Inte bara insändare utan även artiklar på ledarplats berörde missförhållandena i de svensk-finska relationerna. Sverige dränerade ut Finland på arbetskraft, hette det. *Kanava* publicerade 1973 en artikel om "emigration som ett regionalpolitiskt problem". Enligt beräkningar som artikeln redogjorde för hade Finland under perioden 1946-1970 förlorat arbetskraft till ett värde av

²⁵Ibid., 554

²⁶Kanava 1991/8, 559-560 ("Euronormerna förändrar det finska och det svenska språkets relationer")

²⁷Kanava 1992/4, 249

²⁸HS 1970-03-07, 6; HS 1970-03-11, 19; HS 1970-03-12, 7 (min övers.)

²⁹HS 1970-03-11, 19 (min övers.)

totalt 27 miljarder mark, som hade ”kommit det rika Sverige till godo”.³⁰ ”Mot denna bakgrund är det intresse som Sverige har visat och fortfarande visar gentemot den arbetskraft som finns till erbjödande i Finland mycket förstäligt.” *Kanava* uppmärksammade även ”de tysta sverigefinnarnas” situation, deras motiv till utflyttningen och huruvida deras ställning hade förbättrats på avsett vis.³¹ Emigranterna upplevde sin situation som annorlunda än majoritetsbefolkningens. Bland åsikter som uttrycktes av de intervjuade fanns stolthet (finnarna hade gott rykte som arbetare) men även mindervärdeskänslor (på grund av språksvårigheter, fördomar, kulturella skillnader). En del finnar uttryckte en känsla av att bli ”uttittade” eller en rädsla för att bli till åtlöje om de skulle ta initiativ till kontakt med svenskar. De yttre symbolerna för högre levnadsstandard hade införskaffats, men även detta tolkades som en följd av sverigefinnarnas mindervärdeskomplex gentemot svenskarna. Rubrikens ”tysta sverigefinnar” var de som undvek att tala finska i offentliga sammanhang, till exempel till sitt barn på bussen eller på kafébesök. Artikelförfattaren tolkade detta som ”tvångsmässig tystnad” av rädsla för att få sin etniska identitet avslöjad, och som ytterligare ett uttryck för mindervärdeskänsla.³² ”Vad är blotta 19% skillnad i lönenivån mot de problem som skapas i Sverige på icke-materiella områden i livet? Detta måste begrundas, för löneskillnaden mellan länderna lär knappast vändas till sin motsats i en snar framtid.”³³ Denna pessimistiska slutsummering kan jämföras med den oro som *Helsingin Sanomat* uttryckte för sverigefinnarnas ”andliga vakuum”, deras språkkunskaper, Palmes löften om bättre förhållanden för invandrare, samt svenskarnas bild av sverigefinnarna.³⁴ Blott tio år senare kunde dåvarande statsminister Mauno Koivisto på besök hos sin kollega Torbjörn Fälldin tryggt konstatera, att trots förlusten av en knapp halvmiljon finländare, var Finlands förhållande till Sverige allra hjärtligast. Finlands ekonomiska situation hade förändrats: ”Vi har blivit vana vid att vi alltid har problem och att det alltid går bra för Sverige. Just nu känns det dock som om det på många sätt går bättre för oss än för Sverige.”³⁵

Rapporteringen om sverigefinnarnas situation ebbar ut samtidigt som arbetslösheten i Finland sjunker. 1990 noterar *Helsingin Sanomat* att Finland har blivit ett land som tar emot flyktingar, även om ”de asylsökande har först nu börjat hitta till Finland”. Artikeln pekar på det hårdnande klimatet i Europa gentemot flyktingar, som tvingar asylsökande att i ökat antal även söka sig till dittills okända trakter. En liknande massflytt som sverigefinnarnas emigration på 60-talet vore omöjlig på 90-talet på grund av ”koskenkorva och knivslagsmål”.³⁶ 1992 har sverigefinnarna förvandlats från emigranter till ”grannlandets största etniska minoritet”.³⁷ *Suomen Kuvalehti* publicerade ett fyrsidigt reportage om sverigefinnarnas situation, där det en gång för alla läggs fast: ”Ingenting pekar på att Heli eller Emppu skulle vara på väg att återvända till sina finska rötter.” Ändå är allt inte som det borde, enligt RSKL:s (Sverigefinnarnas centralförbund) ombudsman: ”Just nu kan man jämföra sverigefinnarnas situation med samernas situation i Finland. Vårt mål är dock att uppnå finlandssvenskarnas ställning.” Sverigefinnarnas situation tycks som en balansgång mellan integrerad materiell lycka och ett unikt kulturarv som måste beskyddas från yttre hot. RSKL:s ombudsman kräver kulturautonomi, egna finskspråkiga skolor, Finland-hus, teater

³⁰Uuno Varjo: ”Siirtolaisuus aluepoliittisena ongelmana”. *Kanava* 1973, 461

³¹Magdalena Jaakkola: ”Hiljaiset ruotsinsuomalaiset.” *Kanava* 1973, 542

³²Ibid., 545

³³Ibid., 548

³⁴HS 1970-05-31, 8; HS 1970-03-05, 5; HS 1970-07-05, 6; HS 1970-03-14, 11 (”Finlands bild i Sverige: Ökad information avskaffar knivmän”, min övers.)

³⁵Mauno Koivisto i HS 1980-02-13, 9 (Min övers.)

³⁶HS 1990-02-21, A8 (Koskenkorva = finskt vodkamärke)

³⁷SK 1992/24-25 Reijo Rutanen, ”Lähtemätön paluu” (”Återvändo utan avresa”) 19 (min övers.)

och ytterligare samhällsservice på finska. Statens sparprogram bromsade dock de högtflygande planerna.³⁸

Ett återkommande tema i den negativa Sverige bilden i media är ett Sverige som kanske inte bildar ett aktivt hot mot sina grannar, men som utsatts för hot och katastrofer från ekonomiska kriser till naturkatastrofer. Redan 1970 skildrades Sverige som hotat av devalvering av kronan, uppluckrande av den allmänna moralen³⁹, en narkotikavåg⁴⁰, nynazism⁴¹ och dylikt. 1980 hamnar Sverige i en lågkonjunktur⁴², Tjörnbron rasar⁴³, sverigefinnarna kräver fortfarande service på sitt modersmål⁴⁴, medan allt fler av dem dör på grund av alkoholism⁴⁵. Stefan Jarls *Ett anständigt liv* (uppföljaren till *De kallar oss mods*) har premiär detta år och *Helsingin Sanomats* recensent låter sig präglas av denna negativa stämning: "Jarls film träffade en öm punkt; hans mindre lyckligt lottade var ju inte språkokunniga invandrare utan hederliga svenskar med mormor på landet."⁴⁶ Tio år senare hamnade Sverige åter i finansiell kris, och den svenska modellens död annonserades i *Helsingin Sanomat*.⁴⁷ När krisen senare också drabbade Finland, kunde en kåsör bara konstatera att svenskarna inte led tillräckligt mycket för att skänka tröst mitt i eländet.⁴⁸ Vad man inte fann i ekonomin, fann man inom andra områden. En ledare i *Suomen Kuvalehti* 2000/41 hävdade att Finland hittills hade besparats från stark främlingsfientlighet, och hade en möjlighet att undvika detta även i framtiden, om man bara lät bli att göra samma misstag som de "dåliga exemplen" Sverige och Tyskland. "Finländarna har en sensibel rättskänsla, som blir sårad, om det egna landets medborgare inbillar sig ha blivit sämre behandlade än invandrarna"⁴⁹. Skribenten försäkrar, att det snarare är fråga om en föreställning än om verklighet, för något annat än rättvis behandling är inte möjligt i en rättstat. En trygg diskussion på gräsrotsnivå på plats där problemen uppstår, "alltså inte i media", är den bästa lösningen, enligt skribenten. Information väcker solidaritet. "Man bör inte heller sopa de känslor under mattan, som uppstår bland ursprungsbefolkningen med anledning av främlingarnas inflyttning. Man skall kunna tala om allt - och vid dess rätta namn."

Vad som exakt gått snett i Sverige, lämnas osagt i *Suomen Kuvalehti*. Några år senare publiceras dock en oroväckande framställning om det svenska samhällets tillstånd i *Helsingin Sanomats* söndagsbilaga⁵⁰. Rubriken lyder "Det sjuka folkhemmet". Ämnet är det ökande våldet i Sverige, anledningen fotbollshuliganers brutala uppförande under sommarveckorna. Ärtikein inleds med en dokumentärliknande berättelse om några AIK-huliganers kväll på

³⁸ SK 1992/24-25, 21-22

³⁹ HS 1970-03-18, 9 "'Modern synd' från Sverige och annorlunda pojkar" (min övers.); HS 1970-05-16, 18 "Gatusex legaliseras i Sverige" (min övers.); *Suomalainen Suomi (Kanava)* 1969, 294, 359 "Svensk erotik 1 & 2"; i Jaakkola 547 anges "svensk moral" som en orsak till ökade skilsmässor bland sverigefinnar

⁴⁰ HS 1970-03-25, 19 "Sverige började kamp mot LSD"; HS 1970-04-12 "LSD oroar i Sverige"; HS 1970-04-29, 11 "Ökat hot av opium och LSD i Sverige" (min övers.)

⁴¹ HS 1970-04-01, 16 "'Nationalsocialism' importeras från Sverige" (min övers.)

⁴² IIS 1980-01-10, 24 "Konjunkturutveckling vänder nedåt i Sverige"; 1980-01-12, 2 "Sverige skuldsätter sig ännu mer" (min övers.)

⁴³ IIS 1980-01-19, 3; 1980-01-20, 32 "Tjörnbronns offer" (min övers.)

⁴⁴ HS 1980-01-02, 11 "Sverigefinnarna: Samhället måste garantera arbete åt ungdomar"; 1980-02-03, 32 "Haparanda: Språkstrid - föräldrar kräver finsk skola"; 1980-02-09, 7 "Invandringsminister: Finskspråkig service måste införas i Sverige" (min övers.)

⁴⁵ HS 1980-01-31, 10 "Allt fler finnar dör av sprit i Sverige" (min övers.)

⁴⁶ HS 1980-02-16, 14

⁴⁷ HS 1990-02-23, C1 "Den svenska modellens dödsannons" (min övers.)

⁴⁸ IIS Kuukausiite ---

⁴⁹ SK 2000/41, 5

⁵⁰ HS 2002-07.28, D1

Södermalm. Tjugoårige Joakim sniffar amfetamin, och några av hans kamrater muckar gräl med ett finskt fylla [sic!]. Kvällen kulminerar i en attack mot Hammarby-fansens stamkrog. Det framgår inte om denna berättelse baserar sig på verkliga händelser, på intervjuer, undercover-reportage eller kvalificerade gissningar. Artikeln illustreras av ett stort fotografi på en läktare full med Djurgårdenfans. (Fig 3) Alla är ifärd med att göra "vågen" eller spontant vifta med armarna. Bilden ger intrycket av massorganisering; de blårandiga tröjorna påminner om uniformer, och de utsträckta armarna leder tanken till fascisthälsningar. Inte nog med det, rubriken har dekorerats med en liten svensk flagga – svartnad i kanten. Artikeln berättar även att det uppskattningsvis finns 3 000 nynazister i Sverige, och att några av dem är beredda att begå politiska mord – "det är något främmande för andra nordiska länder". Artikeln nämner nynazisters mord på syndikalisten och fackföreningsaktivisten Björn Söderberg hösten 1999.

Varifrån har sådana ormar krälat in i folkhemmets lyckoland? Ur klyftan mellan festtalens välståndssverige och det verkliga Sverige, lyder en förklaring. Enligt denna har politiskt korrekt tal gett upphov till "mjukis-Sverige", där man inte får någonting gjort. [...] "Mjukis-Sveriges" fränsida är "hårding-Sverige", där extrema rörelser reagerar brutalt.⁵¹

Svenska samhällskritiker får komma till tals, även de som inte håller med ovannämnda teori. Sociologie professor Peter Hedström vid Stockholms universitet förklarar att tudelning finns i alla välståndssamhällen, det är inget unikt för Sverige. Brottslighetsforskaren Tove Pettersson påminner om att rasism och ojämlikhet förekommer i alla västländer. Artikeln fortsätter dock obehindrat att uppdaga folkhemmets unika sjukdomssymtom. Fallet Osmo Vallo och Göteborgsdemonstrationerna på våren 2001 tjänar som exempel på att även polisvåldet är utom kontroll. Av 1,2 miljoner anmälda brott år 2001 har den svenska polisen inte lyckats lösa 85 procent. Den finländska polisen har däremot löst närmare en tredjedel av 747 774 anmälda brott samma år. På grund av polisens resursbrist sägs svenskarna alltmer vända sig till privata vaktbolag. Till och med kommuner har hyrt in privata vaktbolag för att trygga gatorna nattetid. "I Stockholm ser man vakter förutom i de rikas bostadsområden även i områden vars ordningsbevakning man i Norden är van vid att anförtro åt polisen." Slutligen skildrar artikeln några vakters vardag i Stockholmsförorten Bredäng. "Tunnelbanefärden till Bredäng i södra Stockholm avslöjar snart, till vilken sorts trakt rälsen leder."

Nära centrum sitter det ännu många ungdomar på tåget, på vars sunda hy och lite rundliga former man kan se de gynnsamma effekterna av folkhemmets bröd. Men ju längre bort från centrum man kommer, desto fler passagerare har invandrarbakgrund. Det samtalas på flera språk i vagnen, och någon läser en körskolebok på turkiska.⁵²

I Bredäng har det skett flera inbrott, och även ett mord i samband med ett ertappat inbrottsförsök. Detta är skälet till att invånarna bestämde sig för att anlita ett vaktbolag. Vad Bredängbornas invandrarbakgrund har med detta att göra, förblir oklart. Alla intervjuade Bredängbor har svenska namn, men ingen av dem hävdar att förorten skulle vara osäker på grund av den blandade befolkningen. Episodens koppling till temat "det ökade våldet i Sverige" verkar svag. Trots att de våldsrelaterade incidenter som räknas upp i artikeln är en brokig samling utan klara inbördes band, försöker artikelförfattaren att skapa ett sammanhang, en narration, som de enskilda händelserna kan ta plats i och förmedla ett meningsfullt budskap. Vad som framträder starkast i artikeln är dock de påstådda fundamentala skillnader mellan det finska och det svenska samhället som artikelförfattaren vill lyfta fram:

⁵¹ HS 2002-07-28, D 2 (min övers.)

⁵² HS 2002-07-28, D2

Folkhemmets våld är annorlunda än i Finland, där man slår ihjäl suparkompisen som avslutning på kvällen. I Sverige gör sig fotbollshuliganer, nynazister och yrkeskriminella skyldiga till våld – och till och med polisen.⁵³

Denna artikel kan användas som paradexempel för ett antal effekter som artikelförfattaren använder för att framställa Sverige och svenskarna som ”de Andra”. Bilderna spelar en icke obetydlig roll i detta framställningssätt. Genom att placera den svenska flaggan (nationssymbolen) och en stor bild på Djurgårdens publik (potentiella fotbollshuliganer/nynazister) ramas texten in av färgstarka bilder som fångar betraktarens uppmärksamhet och signalerar att det är fråga om en nations väl och ve. Kopplingen mellan sport, nation och krig aktiveras också. Det enkla påståendet som citeras ovan kommer direkt efter den inledande episoden om fotbollshuliganer och leder in läsaren på ”rätt” spår. Joakim och hans kompisar gör *inte* vad en finsk yngling skulle göra i samma situation. Det ”finska” våldet är spontant och alkoholrelaterat, därmed ”oskyldigt”, och sker mellan ”kompisar”, det vill säga jämlingar, därmed är det implicit ”rättvist”. Dråpet på suparkompisen är en tragikomisk narration som de flesta finländare känner igen från inhemska litteratur och media, därmed är det ” normalt ” – det finska bruket av våld normaliseras i jämförelse med det svenska våldet, som påstås vara onormalt för ett nordiskt land. Det är också betecknande att Joakim missbrukar amfetamin – hade han bara druckit sig berusad hade hans beteende inte varit tillräckligt ”ofinskt”, enligt artikelförfattarens premisser. Det ”svenska” våldet är planlagt, ideologiskt, eller relaterat till missbruk av maktposition (artikeln insinuerar att övervåld från polisens sida är okänt i Finland). Det svenska våldet är alltså något som bör väcka berättigad oro och indignation hos en finländsk läsare. Artikelförfattaren försöker skapa en berättelse med en moral - en sedelärande tragedi.

En mildare variant av temat ”Sverige som hot” förekommer i berättelser om den missförstådde finländaren. Finländarna har alltid intresserat sig för hur de ter sig i andras ögon, och följaktligen dokumenterar media även de tillfällen när en någorlunda känd svensk personlighet beträder finsk mark eller till och med gör karriär i Finland. Lika stort intresse väcker fallet då en finländare etablerar sig i Sverige, till exempel 2000, när *Svenska Dagbladet* fick en finsk chefredaktör, Hannu Olkinuora. Trots flera årtionden av erfarenheter om finska chefers fram- och motgångar vid dotterbolag i Sverige och sverigefinnars karriärsteg i sitt nya hemland, diskuterades det ändå ingående hur svenskarna skulle ta denna märkliga erfarenhet – en finsk (*inte* finlandssvensk) chef. När Olkinuora senare kritiserades av svenska kommentatorer, förebråddes de i *Suomen Kuvalehti* för att ha använt Olkinuoras nationalitet som slagträ. Olkinuora hade anklagats för att försöka införa en ledarstil som inte stämde överens med så kallade ”svenska journalistiska traditioner”, eftersom han hade föreslagit drastiska omstruktureringar i SvD:s organisation, som hotade kulturredaktionens dittills relativt autonoma ställning.⁵⁴ *Expressen* hade som debattinlägg publicerat ett fingerat brev på bruten svenska av en viss ”Onnu Halkinuora”, som motiverade omorganisationen med att han inte begrep något om kultur. ”Ingen kom ihåg att tala om för kulturredaktören, att i en kulturstrid har man inte för vana att använda nationalitet som slagträ. Det visar på dålig kunskap i den långa svenska journalistiska traditionen”, kommenterade *Suomen Kuvalehtis* skribent spydigt.⁵⁵

⁵³ HS 2002-07-28 D 1

⁵⁴ SK 2000/15, 14

⁵⁵ SK 2000/15, 15 (min övers.)

Konflikten mellan svenskt och finskt utkämpas öppnast på idrottens ritualiserade slagfält. Den årliga "Finnkampen" (endast känd som "landskampen Finland-Sverige" i Finland) är ett exempel på ritualiserad tävlan mellan två i övrigt vänligt sinnade stater. Vid sidan av dess underhållningsvärde är idrotten ett sätt att få utlopp för uppdämda känslor, "vår historias och karaktärs tryck", som Kaarlo Hartiala uttrycker det i *Kanava*. "Det förverkligas synbart även i kampen med ett medelmåttigt Sverige".⁵⁶ Det är inte ett osannolikt tankeprång att läsa "vår historias tryck" som en vink om revanschlystnad gentemot den forna stormakten. 1970 års världsmästerskap i ishockey gick till historien som första gången då Finlands Lejon besegrade Sveriges Tre Kronor i en VM-match. De finska medierna odlade segerlyrik med krigiska undertoner. "Sverige ser upp till blålejonen", "Önskningarnas uppfyllelse", "Tyst som graven vid 'hovet'", trumpetade rubrikerna i *Helsingin Sanomat*.⁵⁷ De bästa spelarna belönades med epitet som "ruotsintappaja" ("svenskdödare").⁵⁸ De svenska tidningarnas sportsliga reaktioner noterades:

Det är typiskt för svenska tidningar att prisa till skyarna och trampa mot marken om vartannat. För första gången får Finland erkännande utan reservationer, och lovord blir det, över måttan.⁵⁹

En viss skepsis gentemot de "goda" förlorarnas välvilja kan utläsas mellan raderna. Den 30 augusti samma år var det dags för Finnkampen. *Helsingin Sanomats* sporttecknare "Tape" förevigade landskampen i några talande serier, varav en med titeln: "Preludium till svenskförföljelserna" (se fig. 6).⁶⁰ Tjugofem år senare hade man inte glömt stämningen. I ishockey-VM 1995 var det dags för en ännu större triumf: Finland besegrade Sverige i finalen – i självaste kungliga huvudstaden. VM-schlagern "Den glider in", som lanserats av värdlandet och först väckt föraktfulla reaktioner bland finländare, blev istället osannolikt populär i Finland och spelades ännu 1997 på diskotek och i radio⁶¹. Segeryra rubriker fyllde *Helsingin Sanomat*, men den här gången noterade man de svenska kollegornas lovord mindre reserverat. En skribent uttryckte till och med öppet sin önskan att guldmedaljen skulle gå till Sverige dagen före den avgörande matchen.⁶² Enligt denne skulle Finland först vara moget för ett VM-guld den dag då mästerskapet hölls i Helsingfors. Det som gjorde VM '95 speciellt i finländarnas ögon var inte bara framgången mot Sverige. Med Curt Lindström hade Finlands landslag för första gången fått en rikssvensk tränare. Trots skeptiska röster ("Lindströms linje håller inte", "Hans finländska arbetsgivare har kritiska ögon"⁶³) noterades hans framgångar snart förbehållslöst och med välbehag ("Lindström kan sova sina nätter lugnt", "Segern över Sverige en njutning för Lindström"⁶⁴). En ny staty jämte Paavo Nurmi och andra nationella idrottshjältar tänkte man dock inte uppföra, även om man noterade att svenska tidningar förutspådde det. Personkult var inte finländarnas stil, svarade *Helsingin Sanomat*.⁶⁵ Retoriken

⁵⁶ Hartiala, Kaarlo: "Urheilun merkitys Suomen kulttuurille" ("Sportens betydelse för Finlands kultur"). *Kanava* 6/1993, 377. (Min övers.)

⁵⁷ HS 18.03.70, 28

⁵⁸ HS 31.03.70, 18

⁵⁹ HS 19.03.70, 19 (min övers.)

⁶⁰ HS 1970-08-28, 26; HS 1970-08-30, 10 (min övers.)

⁶¹ HS 1995-04-23, C5 (den önskades flera gånger på "mössfirandet" i ett landsortsdisko i Forssa efter att undertecknad tagit studenten 1997-12-06, av en slump på Finlands självständighetsdag, på Väinö Linna-gymnasiet, demonstrativt iförd en studentmössa med blågult foder och gratulerad av krigsveteranförningens ordförande - det går inte att undkomma banal nationalism, dess former är legio.)

⁶² HS 1995-05-07, D5

⁶³ HS 1995-04-24, D2; HS 1995-04-25, C7 (min övers.)

⁶⁴ HS 1995-04-26, C10; HS 1995-04-27, C10 (min övers.)

⁶⁵ HS 1995-04-24, D1

var allt som allt mindre öppet nationalistisk och mer lekfull, fast samma föreställning om sporten som modern krigföring sken igenom.⁶⁶

Sverige som hot kan alltså ta sig flera uttryck, från ett aktivt hot mot det finska språket, den finska minoriteten i Sverige, eller den finländska ekonomin, till mer passiva hotbilder, som speglar de faror som i teorin även skulle kunna hota det finländska samhället: droger, brottslighet, nynazism, främlingsfientlighet. Endast en bråkdel av artiklarna som tar upp negativa händelser i Sverige skildrar dem uttalat som något som också skulle kunna drabba Finland, som i exemplet om den ”misslyckade” invandringspolitiken. De svenska samhällsproblemen skildras oftare som endemiska. Därmed tjänar ”det hotfulla Sverige” som en bild att distansera sig mot; i jämförelse med grannens misslyckanden får man den inhemska politiken att framstå i bättre dager. Förutom att tjäna syften i nuet, reproduceras de negativa sverigebilderna även på grund av en lång tradition av rivalitet och revanschlystnad, som underblåses varje gång som finländska media söker efter ”den Andre”. Att Finlands ”De” är Sverige, är sedan länge en självuppfyllande profetia.

⁶⁶ HS 1995-05-08, D2

3.3 Finskhetens själ – att skapa en identitet

"Svenskar äro vi icke, ryssar vilja vi icke vara – Låt oss alltså vara finnar."
Slagord från 1800-talet

Som Finne kan man vara bra likgiltig för hedern att tillhöra Kaukasiska racen. Det vore en större heder för Finska folket, att framstå som ett faktiskt bevis mot deras påståenden, hvilka lära, att endast Kaukasisk race medför förmåga af högsta civilisation och obegränsad andlig utveckling.
J. V. Snellman⁶⁷

Finland är en ung nationalstat. I likhet med andra nationalstater "flaggas" nationen (för att använda Billigs begrepp) i idrottsevenemang, årligen återkommande högtidsdagar och jubiléer, samt i vardagen genom musik, dekorationer på offentliga byggnader, statyer, varumärken som anspelar på nationella symboler och så vidare. Detta ytliga lager av den nationella identiteten syns också i reklam för olika produkter som produceras i Finland. Varor märks väl synligt med ordet "inhemskt", det vill säga tillverkat i Finland⁶⁸. Förutom att anspela på välbekanta och allmänt erkända finländska kvalitéer, till exempel ren och oförstörd natur, förekommer också direkta referenser till nationalkaraktär och nationella särdrag. En reklam för schampo i ett livsstilsmagasin hävdar att produkten "stärker dina finska rötter" (Fig. 4). Illustrationen som täcker ett uppslag föreställer en blond kvinna i små jeansshorts och glittrig topp. Hon står framför en timmerbyggnad vid en sjö, solen har just gått ner bakom horisonten. Hennes blonda lockar inramas av ett knippe björkris på timmerväggen bakom henne. Av detta traditionella badtillbehör kan vi dra slutsatsen att byggnaden bakom kvinnan är en bastu. Några hängande tall- och björkgrenar ramar in denna personifierade nationalkaraktär i modern klädsel. Ytterligare en reklambild i samma tidskrift kompletterar bilden. Ännu en blond kvinna och en sjö – denna gång är kvinnan i vattnet, iförd baddräkt som matchar med den blå himlen. Hon blundar och låter vattnet rinna genom fingrarna. Texten framför försäkringsbolagens budskap: "I Finland är *varje persons* liv värdefullt." (Fig. 5) Den blonda kvinnan och sjön är ett gammalt motiv i finländsk konsthistoria. Den mest kända bilden är den nationalromantiske konstnären Akseli Gallen-Kallelas Aino-triptyk, som inspirerats av Kalevalas verser om den gamle shamanen Väinämöinsens fatala förtjusning i jungfru Aino. Den traditionella symbolen för Finland i skämtteckningar och nationalromantisk diktning har intill våra dagar varit "Finland-mön" iförd nationaldräkt och blonda flätor. Sverige har även i Finland ofta och gärna avbildats som en tjock och välmående "moder Svea", i kontrast till en ibland mager och lidande finländsk jungfru.⁶⁹ Finskheten existerar dock inte bara på denna "banala" nivå. För finländare i förskingringen har upprätthållandet av en finsk identitet från första början framställts som en viktig uppgift.

Jag har en svensk hustru och många svenska vänner. Trots det är finskhet viktigt för mig och jag har rätt mycket att göra med finnar. Här finns det sportföreningar och till exempel den här folkhögskolan [Göteborgs Finska Folkhögskola, min anm.], så man kan utöva finskhet även i Göteborg [...]⁷⁰

⁶⁷ Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning, 1857, 387 (citerat i Kemiläinen, Aira: *Suomalaiset, outo Pohjolan kansa*. SHS, Helsingfors 1994, 5)

⁶⁸ Förutom "inhemskt" märks varor som är garanterat tillverkade i Finland med en särskild symbol, en kombination av en nyckel och nationsflaggan.

⁶⁹ Reitala, Aimo: *Suomi-neito. Suomen kuvallisen henkilöitymän vaiheet*. ("Finland-mön. Historien om Finlands bildmässiga personifikation.") Otava, Helsingfors 1983

⁷⁰ SK 1992/24-25, 21

Finskhet är alltså något som finländaren bör eller kan ta itu med aktivt. Det är inte ett medärvt passivt värde, utan det måste mobiliseras medvetet för att kunna hållas levande. I kontrast till Billigs teori om den banala nationalismen som ett icke medvetet, ritualiserat flaggande, vars identitetsbyggande betydelse för den västerländska nationalstaten i samtiden ignoreras av historiker, sociologer och andra intellektuella, är en stark diskurs om finskheten och dess betydelse i högsta grad levande i alla samhällskikt i Finland. Hur denna diskurs bedrivs, och med vilka medel som det abstrakta begreppet "finskhet" skapas, omdefinieras och dekonstrueras av olika deltagare i diskursen, har jag för avsikt att analysera i följande kapitel, med särskild hänsyn till "finskhetens" relation till föreställningarna om Sverige och den gemensamma historien.

I Finland är diskussionen om finskhetens innebörd lika levande idag som vid nationstankens födelse för knappt tvåhundra år sedan. Statsvetaren och docenten i praktisk filosofi Tuija Pulkkinen skriver om denna "enhet mellan språk och sinne" och framhåller genom en intressant språklig jämförelse hur de finska orden för folk, nation och medborgare härrör ur samma rot, jämfört med de indoeuropeiska språk som begreppen ursprungligen hämtats från efter franska revolutionen.⁷¹

Franska:	peuple	nation	citoyen
Engelska:	people	nation	citizen
Tyska:	Volk	Nation	Bürger
Svenska:	folk	nation	medborgare
Finska:	kansa	kansakunta	kansalainen

Pulkkinen menar att detta visar hur ett "folk"-bottnat tänkande behärskar den politiska begreppsvärlden i det finska språket. Jag skulle vilja tillägga att det även visar hur det moderna finska språket till stor del skapades under nationalromantikens tidevarv, och det skulle vara intressant att undersöka ytterligare semantiska indicier på detta. Pulkkinen visar på de växande skillnaderna mellan det politiska tänkandet i Sverige och Finland under 1800-talets lopp. Medan de svenska universiteten började orientera sig mot den anglosaxiska liberalismen, var finländarna redan av geografiska skäl i närmare kontakt med de nya tyska filosoferna – Johann Gottfried von Herder, Wilhelm von Humboldt, Hegel. Myten om folken som ursprungliga och unika enheter fick speciell politisk tyngd i storfurstendömet Finland. Nationen som språklig-kulturell enhet var en passande modell i Tyskland, som saknade ett klart politiskt centrum och i praktiken bestod av ett stort antal politiskt löst sammanknutna furstendömen. Detta tänkesätt passade också för små nationer varstans i Europa, som saknade självständig politisk ledning och befann sig under beskydd av mångnationella kejsardömen och imperier. Till dessa hörde exempelvis Ungern, Polen, Irland och Finland. De ovannämnda tre begreppen blev oåterkallligt sammanlänkade av Hegels största tolk i Finland, J. V. Snellman, publicist, redaktör och nationell filosof. Han skrev på svenska, men hans fennomanska efterföljare skapade ett nytt finskt politiskt ordförråd på grundval av hans hegelska tankesystem. I detta system förenades tre idéer:

1. I den politiska nationen bildar regenter och undersåtar en enhet, och båda positioner innesluts i begreppet "medborgare"
2. Idén om nationen som etnisk enhet naturaliserar detta politiska samfund

⁷¹ *Suomi – outo pohjoinen maa?* ("Finland – ett märkligt nordiskt land?") Red. Tuomas M. S. Lehtonen, PS-Kustannus, Borgå 1999, 119

3. Den hegelska idén om den politiska enheten som *ett* sinne som strävar efter självstyrelse i kombination med Kants autonomi-idé⁷²

Under sina universitetsstudier i Åbo på 1820-talet bekantade Snellman sig för första gången med Hegels då moderiktiga tankemodell. Förutom verksamheten som filosof på universitetet engagerade han sig i den finländska offentligheten som grundare och redaktör för tidningen *Saima* 1844-1846. Snellmans hjärtefråga var det finska språkets utveckling och folkets upplysning på dess modersmål. Språkskillnaden mellan styrande och undersåtar var ett stort problem i strid med hans idé om nationen. Nationens självstyrelse kunde inte förverkligas så länge det existerade en språklig klyfta mellan klasserna. Staten var hos Snellman mer ett kulturellt samfund än en politisk enhet. Detta samfund skulle göras medvetet om sitt kulturella arv och sina traditionella värderingar. Dessa var nämligen en central faktor i statens strävan efter autonomi. Lagarna var endast det översta, synliga lagret av nationens uppfattningar om rätt och fel, falskt och sant, gott och ont – kort sagt, nationens sinne. Enligt den hegelska filosofin hade varje nation ett enda sinne, en ande. Snellman skapade på grundval av detta slagordet "ett språk, ett sinne" – *yksi kieli, yksi mieli*.⁷³ I finländska historieböcker beskrevs länge 1800-talets nationella rörelsers politiska och kulturella verksamhet som "uppvaknande", "det nationella uppvaknandet". I själva verket var det fråga om en konstruktion, en aktiv process under 1800-talet, som Pulkkinen påpekar. Ett centralt problem vid tiden för uppbyggandet av en nationell identitet var kopplingen av nationen/folket till ett territorium, en egen fosterjord. Finnarnas avvikande modersmål presenterade inget problem före 1800, då ett förmodat släktskap mellan finska och hebreiska gav det en viss rang bland andra "civiliserade" språk. Vid upptäckten av den indoeuropeiska språkfamiljen och den under 1800-talet följande överföringen av språkliga termer på raser ("arisk" och "semitisk" var ursprungligen lingvistiska termer) ställdes den finländska intelligentsian inför det oroväckande faktum att det finska språket saknade ärorika rötter i antikens civilisationer. Finska språkforskare som M. A. Castrén, som under mitten av 1800-talet företog extensiva forskningsresor till Centralasien och Sibirien, fick uppgivet konstatera att alla indicier tycktes peka på ett släktskap med de "förhatliga mongolerna". Detta föranledde nationalfilosofen Snellman till protesten i början av detta kapitel. Ännu under 1900-talets första decennier kunde den svenske historikern Harald Hjärne undslippa sig gliringar om finnarnas barbariska ursprung: "[...] de tjudiska stammarna, såvida de ej ställa sig under ledning av en äldre och mognare bildning, lätt hemfalla till en dyster isolering, [...] första steget till fullkomlig död såsom nation."⁷⁴

Det råder fortfarande delade meningar om finnarnas etniska härstamning, även om den moderna genetiken en gång för alla har satt punkt för påståendena om finnarnas mongoliska ursprung. 25 procent av finnarnas gener har "östligt" ursprung, men å andra sidan har genforskning visat, att finnarnas närmaste genetiska släktingar är just invånarna av norra Sverige, samt övriga skandinaver.⁷⁵ I korthet kan forskningens resultat summeras så här: folkförflyttningar över Östersjön och Finska viken har skett i alla tider, och det är både mödosamt och föga givande att utröna vem som är släkt med vem, hur och varför. Sådana frågeställningar är intressanta endast på grund av den enormt viktiga och ofta hämmande

⁷² *ibid.*, 127

⁷³ *ibid.*, 129

⁷⁴ Hjärne, Harald: *Östersjöfrågor*. Stockholm 1918, 8. Tjuder = från ry. *tsjud*, föråld. för finskugriska folkslag, spec. voterna (Uibopuu, Valev: *Finnougrierna och deras språk*. Studentlitteratur, Lund 1988, 176)

⁷⁵ Kajanoja, Pauli: "Keitä me suomalaiset olemme?", *Mitä on suomalaisuus* 19 "Östligt ursprung" syftar på vissa blodgruppsgener, som även förekommer hos ester, ryssar, finsk-ugriska minoritetsfolk i Volgatrakten, samt vissa sibiriska folkslag, men ytterst sällan hos skandinaver (uppenbarligen med undantag för norrlänningar).

(men stundom eggande) roll som resultaten spelat i människors tankevärld. Teorierna om finnarnas mongolursprung är ett bra exempel. På 1800-talet accepterades de som vetenskapliga fakta. Dessa rön mottogs dels med besvikelse av vissa, som ansåg det finska folket dömt till att försmäktas som slavar under främmande, högre utvecklade raser. Andra svarade med upproriskt trots och hänvisade till de mot alla odds framgångsrika japanerna, också en "mongolisk" ras. Ett släktskap med besegrarna av Ryssland vid Port Arthur var inget att skämmas över, menade de. Trots att mongolteorin motbevisats under 1900-talet, lever föreställningar om finnarna som ett "östligt" folk kvar, ofta uppmuntrade av finländarna själva. När den radikala 68-generationen började kritisera äldre generationers nationalistiska ideologi, såg de förkastandet av teorin om finnarnas mongoliska ursprung som ett tecken på rasism. "The young radicals wanted to approach the 'eastern' Russian soul. They argued that Finns had believed they were 'western' although they were a people from the east, loving mysticism and similar to Russians...", hävdar Aira Kemiläinen.⁷⁶ Före 90-talets bankkrasch talade internationella media gärna om Finland som "Europas Japan" på grund av 80-talets snabba ekonomiska tillväxt och boomen i elektronisk industri.⁷⁷ I Turkiet uppfattar många finnarna som ett besläktat folkslag.⁷⁸ Sådana föreställningar finns även i Mongoliet. Kemiläinen har skrivit en lång rad verk om den märkliga klämma mellan öst och väst som det finska folket råkade i under en tid då det genetiska arvet tillmättes avgörande betydelse för en nations identitet. Hennes forskning om rasism och nationalism har rönt henne berömdhet och popularitet både i och utanför Finland. Fascinerande nog har hon även engagerat sig för "rehabilitationen" av begreppet nationalism. Under den hetsigaste EU-debatten 1992 intervjuades Kemiläinen, då 72, för en tresidig artikel om "euro-nationalism" i *Suomen Kuvalehti*.⁷⁹ Enligt artikeln omfattar begreppet nationalism för en forskare mer än bara dess värsta avart, chauvinismen; nationalism är också "oskyldig nationalkänsla, politisk nationaltanke eller nationalstaternas uppkomstprocess". Det moderna Europa är uppbyggt på nationalism, en vidareutveckling av hembygdskärleken, menar Kemiläinen. Herders och von Humboldts nationalism sägs ha varit en "vacker och tolerant idé". Denna ursprungliga nationalism, som inte dömer ett folk efter ett annat folks mått, skulle kunna erbjuda bra svar på dagens problem, hävdar Kemiläinen: "Människor måste lära sig att acceptera att den ene är islamsk och den andre romersk-katolsk, och ingen lider skada därav."⁸⁰ Ett mångnationellt Europa kommer att hållas samman av "upplysningens andliga arv, humanismens och de mänskliga rättigheternas principer", som europeerna har lärt sig att uppskatta efter två förödande världskrig. "Hos vissa har dock lärdomen inte trängt innanför pannbenet", konstateras det käckt om Balkan och de forna kommuniststaterna. Kemiläinen förklarar att deras befolkning är "efter Västeuropa i utvecklingen"; det är beklagligt, men endast ett fåtal nationalstater har "fötts" utan blodspillan och våldsamheter genom historien.⁸¹ Artikeln betonar, hur väl Finland har ordnat det för "sin" minoritet, finlandssvenskarna. I gengäld har finlandssvenskarna identifierat sig exceptionellt väl med den finska staten⁸². Trots Kemiläinens tillit till "de humanistiska värderingarna" förutspår hon ett Europa som präglas av majoritetsspråkens maktkamp. Denna nästan darwinistiska syn bottnar i övertygelsen att en nationalstat är "rationell även ekonomiskt" när majoriteten av folket talar samma språk. För

⁷⁶ Kemiläinen, 285

⁷⁷ *Merian* 6/44: *Finland*. 12

⁷⁸ intervju med Deniz Bavautdin 2002-08-02

⁷⁹ SK 1992/18, 48-51 "Hur vore det med EURO-nationalism?" (min övers.)

⁸⁰ SK 1992/18, 48-49

⁸¹ SK 1992/18, 51

⁸² Ett starkt exempel på vilka väsensskilda föreställningar om Finlands historia som går runt i finländska media. Jfr. med Matti Klinge i följande kapitel, enligt vilken den finska staten faktiskt byggdes upp av finlandssvenskar likaväl som av finnar, och att identifikationen därmed inte skulle vara någon större bedrift.

effektivitetens och konkurrenskraftens skull kommer alltså ett enat Europa först att vara möjligt om majoriteten av européerna talar minst två språk. Kan alltså Europa bli en nationalstat, enligt Kemiläinen? Nej: "Ett mångnationellt Europa kan inte utveckla en egen euronationalism". Däremot kan européerna knyta an till gemensamma europeiska symboler och ideal, i likhet med amerikanerna av skilda ursprung, "som alla svär vid äppelpaj och stjärnbaneret". Det vore "europatriotism".

Nog tycker jag att det är roligare att se en norsk eller fransk idrottare segra, än en amerikan eller asiat - kanske vi har där en början till europeiskhet.

En europeisk identitet, inspirerad av nationalismens ideal, kräver uppenbarligen ett "de" att kontrastera sig mot, precis som en "normal" nationell identitet. För Kemiläinen är det inte svårt att peka ut exempel. Hennes preferens för européer på idrottsarenan åtföljs logiskt nog av en preferens för europeiska minoriteter i europeiska nationalstater. De fransmän som röstar på Le Pen och Front National gör det inte för att de vill ha fascister vid makten, utan de ger extrema uttryck för en legitim protest, anser hon. "Jag tycker också att det har kommit för många utlänningar exempelvis till Frankrike. Man borde finna sätt att antingen återbörda en del av dem till sina hemländer under civiliserade former, eller att anpassa dem till det franska samhället."⁸³ "Utlänningarna" är alltså en omskrivning för icke-européer. Det är föga sannolikt att Kemiläinen syftar på eventuella finska invandrare i Frankrike, som européer måste de ju ha tagit del av samma kulturarv som fransmännen och undgår därmed att väcka missbelåtenhet och konflikter. Artikeln beskriver hennes egen bakgrund som "en stark europeisk bildning, uppbyggd på äktfinsk familjebakgrund"⁸⁴.

Kemiläinen verkar inte se den finländska nationella identiteten som hotad av en framtida "europatriotism" - men det finns debattörer som gör det, och som i globaliseringens tidevarv oroar sig för den finska identitetens framtid. Filosofen Georg Henrik von Wright har uttryckt bekymran för de nationella identiteternas överlevnad i en tid när nationalstaten tycks bli allt mer ifrågasatt: "vår nyfödda identitet är en känslig planta. I värsta fall uthärdar den inte materie- och förbrukningskulturens tillplattande tryck. Med den hotar även den bildningstradition att krossas, som har varit vår historias moraliska ryggrad"⁸⁵. En nationell identitet är enligt von Wright inte självgod chauvinism, utan äkta självkänedom, skapat av bildningstraditionen och ett gemensamt historiskt öde. Andra debattörer kan gå så långt som att hävda att "våra nationella särdrag är resultatet av ett tusenårigt biologiskt och kulturellt urval" och att de därmed

bildar en mångfacetterad helhet, vari det ryms upplevd och utvald vishet mer än i alla samhällsvetenskaper och socialpsykologier sammanräknade. Vi vet ej, om de egenskaper som vi idag finner goda eller dåliga, är möjliga att skilja från varandra utan att orsaka oväntad skada.⁸⁶

Denna primordiala och nästan biologistiska syn på nationell särart uttrycktes i *Kanava*, en kulturell och politisk tidskrift med konservativ profil, som representerar en borgerlig-humanistisk tradition och tjänar som debattforum för politiker och akademiker. Under hela den undersökta tidsperioden har liknande åsikter om den nationella identitetens natur lyfts fram och bejakats, ofta i protest mot vad som omväxlande beskrivs som "förhärskande klimat" eller "tidsanda". Ett exempel på 90-talets "återupptäckta" patriotism är detta utdrag ur

⁸³ SK 1992/18, 51

⁸⁴ SK 1992/18, 48

⁸⁵ citerat i Anttila: "Käsitykset suomalaisuudesta - traditionaalisuus ja modernisuus" *Mitä on suomalaisuus?*, 125

⁸⁶ Jantunen, Matti: "Mistä tulemme, keitä olemme ja minne olemme menossa?" ("Varifrån kommer vi, vilka är vi, vart är vi på väg?"), *Kanava* 9/1993, 550 (min övers)

en recension av Haataja & Kallios historik om "sisu" med den lämpliga titeln *Suomalainen sisu*:

[Bokens] sätt att hämta in de gamla grundpatriotiska myterna i nutiden i moderniserad form visar, att myterna inte nödvändigtvis alls bör ringaktas eller fördömas som föråldrade eller felaktiga. Fosterländsk patos tycks bara i allmänhet vara en företeelse som undviks alltför mycket, i likhet med mycken annan patos nuförtiden.⁸⁷

En skribent i *Suomen Kuvalehti* vill i liknande anda återupprätta Snellman som en filosof med relevans i det moderna Finland.⁸⁸ Paradoxalt menar Eero Ojanen, samhällsvetare och frilansskribent, att just Snellmans nationalistiska ideologi gör honom till en grundeuropeisk - och framför allt västeuropeisk - tänkare, och därmed är "finskheden" - "traditionellt kritiserad för att vara unken och marginell" - något djupt europeiskt och just det som gör finländarna europeiska.⁸⁹ Därmed är "att utöva finskhet inte [...] att fly från europeiskheten, utan snarare en djupdykning i den." Åter stöter vi på denna föreställning: finskhet är inte bara en uppsättning egenskaper, det är en sysselsättning. Den nationella identiteten mobiliseras och hålls vid liv genom att "utöva" finskhet, men finskheten kan även bli ett redskap som kan brukas - till exempel som strategier i företagsfusioner... Några typiska exempel för en utilitaristisk syn på nationella identiteter är etnologen Kati Laine-Sveibys studier av företagskultur i Sverige och Finland. Hennes undersökningar och jämförelser har resulterat bland annat i två handböcker för svenskar och finländare i företagsvärlden: *Suomalaisuus strategiana* och parallellverket *Svenskhet som strategi*. I dessa böcker framställs nationella särdrag som både svaghet och styrka, men läsaren uppmanas att bejaka särdragen och dra fördel av dem, snarare än att försöka övervinna dem och anpassa sig till någon slags "internationell standard" eller "europeisk norm".

Mötet är ett typiskt exempel på ett liknande populäretnografiskt verk från 90-talet. Till skillnad från föregångarna ett sekel tidigare, är syftet inte att klassificera olika nationaliteter efter ras eller särart i någon form av hierarkisk ordning. Men nationella särarter tas för givna, och författarna - en svensk företagskonsult och en finländsk journalist - förklarar syftet med sitt verk så här:

Det har länge varit politiskt korrekt att betona samhörigheten mellan invånarna i våra länder och deras inbördes likheter. Visst känner vi till dessa gemensamheter, men vi tror att de bara utgör halva sanningen. Den andra halvan kan sammanfattas i påståendet, att vi alla är olika, inte bara som individer, utan också i sättet hur vi tolkar de synsätt som föds ur historien, samhället och kulturella erfarenheter, och hur vi relaterar till dem.⁹⁰

I *Mötet* utfaller jämförelserna regelbundet till Sveriges nackdel. Det klargörs visserligen att de särdrag som författarna beskriver härstammar från finländares och svenskars föreställningar om varandra och representerar inte verkliga skillnader. Efter denna brasklapp följer dock en rad generaliseringar ackompanjerade av illustrativa exempel. Finländarna är otåliga, svenskarna planerar långt i förväg. Svenskarna använder mycket tid för att nå konsensus och ser detta som en investering i kvalitet. Finländarna föredrar snabba beslut och ser det som ett tecken på effektivitet.⁹¹ Svenskarna är förnuftstroende och positiva, finländarna svårmodiga

⁸⁷ HS 1995-01-08, B 2

⁸⁸ SK 1992/20, 4 ("Vad är finskt i Snellman?")

⁸⁹ SK 1992/20, 5

⁹⁰ Ekwall & Karlsson: *Kohtaaminen. Kirja kulttuurieroista ja johtajuudesta*. Storkamp Media, Vasa 1999, 5

⁹¹ Ekwall & Karlsson; 152-155

och odlar svart humor. Till och med alkoholbruket är diametralt motsatt: ”I Sverige får det helst inte synas att man har druckit, i Finland får det synas.”⁹² En svensk som begår självmord har enligt sin omgivning misslyckats med att hantera sina problem, i Finland anser man att även självmord är ett sätt att ta ansvar för sina handlingar. ”Om man inte lyckas få in pengar eller göra ett tillräckligt bra jobb, går man och hänger sig – som Nokias före detta koncernchef Kari Kairamo.”⁹³ Som källa har författarna bland annat en SIFO-undersökning från 1994, där svenskars uppfattning om Finland kartlades.⁹⁴ Författarna nämner ingen undersökning som skulle ha kartlagt föreställningar i motsatt riktning. I diskussionen kring språkets betydelse riktas uppmärksamheten mer mot svenskarnas oförmåga att ta till sig finskan än mot diskussionen om ”tvångssvenskan” i Finland, som inte nämns alls. I övrigt fylls *Mötet* av konkreta jämförelser av bland annat samhälle, politik, ekonomi och utbildningstradition i Finland och Sverige, som ofta utfaller till Sveriges nackdel. Det finländska skolsystemet fungerar väl, eleverna är motiverade och noteras högt i internationella jämförelser. Akademisk utbildning respekteras av tradition, och andelen högskolestuderande är ett av de högsta i OECD-länderna. I Sverige är utbildning i högre grad en klassfråga, hävdas det, och skolan fungerar snarare som ett terapicentrum för sociala problem än en plats att inhämta kunskap i den gemensamma rollen som elev i en skolklass. Eleverna får ingen uppfattning om sina förmågor och svagheter på grund av avsaknaden av en bred betygsskala. Begåvade elever hamnar i skymundan eftersom gruppens framgång räknas framför individens intressen.⁹⁵ I förhållandet till EU beskrivs Finland som aktiv och engagerad, och Sverige som passiv och självtillräcklig. Svenskarna har inte velat anpassa sig till andra normer och tankesätt än sina egna, medan finländarna har varit vana vid realpolitikens krav och lyckats vända kohandeln mellan EU-länderna till sin fördel. Det enda negativa för Finlands del som författarna lyckats finna är en tendens till överkänslighet gentemot utländsk kritik och en överdriven benägenhet att bevisa att Finland är ett modernt land.⁹⁶

Mötets främsta syfte är tydligen att bidra med handledning och bakgrundsfakta för att förebygga kulturkrockar inom företagslivet – därav undertiteln ”En bok om kulturskillnader och ledarskap”. De sista kapitlen är fokuserade kring företagsfusioner, problem kring dessa, samt förberedelse inför en fusion. De kulturellt betingade risker som företagen tar vid en fusion handlar ofta om kommunikationsproblem och om osäkerhet inför en främmande kultur. Härvid har finländaren en litet övertag, hävdar författarna:

I allmänhet har en svensk säkert svårare att förstå problemet kulturkrock än en finländare. Svensken förväntar sig att den del av den övriga världen som är på samma nivå som Sverige också är någorlunda lik hemlandet. Finländaren däremot känner i ryggmärgen att han är annorlunda, så fort han hamnar utanför sitt lands gränser.⁹⁷

Inte heller dessa författare vill uppmana människor att sluta vara svenskar eller finnar. ”...vårt budskap är, att båda parter utan att tveka bör hålla fast vid sin kultur.”⁹⁸ Hur skall man då undvika kulturkrockar?

...svensken måste se igenom sin självbild – han är bra, även fast han är svensk, men man måste ta ifrån honom tron att hans svenskhet vore det nav som hela jordklotet

⁹² Ekwall & Karlsson, 171

⁹³ Ekwall & Karlsson, 171 (min övers)

⁹⁴ Ekwall & Karlsson, 31

⁹⁵ Ekwall & Karlsson, 111-117

⁹⁶ Ekwall & Karlsson, 132-133

⁹⁷ Ekwall & Karlsson, 148 (min övers)

⁹⁸ Ekwall & Karlsson, 10-11

borde rotera runt. Finländaren å andra sidan måste bli av med sin uppfattning att hans finska identitet betyder att resten av världen tycker att han är egendomlig.

När "finskheten" analyseras i Finland, kontrasteras dess popularitet och genomslagskraft ofta mot andra länders nationella identiteter, antingen med syfte att finna likheter eller för att påvisa unika drag. Antropologen Jorma Anttila hävdar att "finskheten" karakteriseras av ett starkt betonande av dess särprägel, medan detta inte är en lika viktig del av "svenskheten". Den starka identifikationen med "finskheten" som Finlands Kommunförbunds undersökning kom fram till kontrasterades mot andra nordiska länder: "Av de nordiska länderna påminner Norge mest om Finland, men redan i Sverige är svenskhetens dragningskraft klart mindre än finskhetens i Finland."⁹⁹ En närliggande tolkning av *Mötets* bild av identiteter är att en stark nationell identitet utgör en tillgång. Finländarens starka identitet och medvetenhet om sin historia skulle då innebära en styrka när det gäller att möta andra kulturer och nya, oväntade situationer. Paradoxalt nog framställs svensken som både etnocentrisk och identitetslös. Svenskarnas envisa politik i EU skulle ur ett motsatt perspektiv kunna tolkas som en trofasthet mot vissa svensknationella ideal, och den finländska "kohandeln" hade kunnat skildras som rotlöshet och medlöperi, om författarna hade haft ett annat syfte med sin bok. På mer än ett sätt kan *Mötet* sägas stärka den finländska nationella identiteten, eftersom den framställer Sverige som en delvis negativ motpol och motiverar Finlands skeden och finländska politikens beslut med positiva, patriotiska argument. Det intressanta härvid är att författarna, Ekwall och Karlsson, är båda svensktalande, den ene finlandssvensk, den andra rikssvensk, båda verksamma i Sverige. Dessa författare reproducerar en bild av finskhet, måhända med syftet att omforma den svenska identiteten.

Föreställningen om svensken som mer etnocentrisk än finländaren dyker också upp i en av de ledsagande essäerna i Myten-utställningens broschyr. Paul Lillkrank, professor på Tekniska Högskolan i Helsingfors, kåserar om "axeln" mellan centrum och periferi, mellan civilisation och vildmark, som en viktig faktor i myterna om finskheten.¹⁰⁰ Varje folk som befinner sig någonstans längs denna axel försöker rättfärdiga sin position i förhållande till båda ytterligheterna:

Rikssvenskarna, som tror sig vara någon typ av Mittens Rike i Norden, har ett eget ord för detta: lagom. Undvik alla extremiteter, gör inte väsen av dig, tro inte att du är någon. Längre ut i periferin, i Finland, kan man unna sig lite mer extremiteter.

Lillkrank menar att Finlands position på denna skala mellan civilisation och barbari (det sistnämnda har inte nödvändigtvis ett odelat negativt innehåll) har rubbats i människors medvetanden under 90-talet. Den "psykologiska islossningen" förlägger han inte vid Sovjetunionens sammanbrott, eller vid övervinnandet av den ekonomiska krisen 1994, utan vid Finlands seger i världsmästerskapet i ishockey 1995:

Detta hände i Sverige, mot det svenska laget, och segerfesten firades i centrum av Sveriges huvudstad.

I förra kapitlet skildrade jag ett mycket vanligt fenomen i finsk debatt, populär media och även akademisk forskning i Finland, nämligen jämförelsen mellan Finland med Sverige. Denna utfaller dock inte alltid till Sveriges nackdel. Det vore fel att påstå att den förhärskande Sverige-bilden är en hotbild; vi kommer även att så småningom se exempel på hur Sverige

⁹⁹ Sihvola, Juha: "Globalisaation, eurooppalaiset arvot ja suomalainen identiteetti." *Historiallinen Aikakauskirja* 2000/4, 298

¹⁰⁰ *Myytti* 46

skildras som en positiv förebild. Föreställningen om Sverige som rikare och mer välmående skiner också igenom några av de illvilliga skildringarna. Att över huvud taget jämföra Finland med just Sverige motiveras sällan, men akademiker som använder sig av jämförelsen som metod har motiverat detta på grund av – tradition. Statsvetaren Jyrki Smolander har studerat finska och svenska konservativa partiers relation till varandra och motiverar valet av jämförelseobjekt så här:

Man kan ha olika åsikter om Sveriges inflytande på Finlands reformpolitik, men åtminstone på myternas plan lever och frodas beroendet länderna emellan. Ofta när man talar om den nordiska välfärdsstaten, menar man i första hand det svenska "folkhemmet". Inte ens i denna mening kommer finländarna undan svenskarna.¹⁰¹

Finskhet och svenskhet verkar stå i ett beroendeförhållande till varandra - i alla fall sett ur det finländska perspektivet. Att svenskarna ofta ignorerar detta förhållande, kan finländare tolka som etnocentrism eller omedvetenhet om omvärlden, men dessa tolkningar är på ett sätt etnocentriska i sig. Måhända är Sverige det enda realistiska jämförelseobjektet ur finländsk synvinkel, men ur ett svenskt perspektiv ser Europa och världen annorlunda ut. När finländare talar om "finskheden" och dess innebörd, använder de sig av ett språk som reproducerar nationella symboler. Att finländare identifierar sig starkt med "finskhet" beror på att de känner igen det symboliska språket som ger finskheden en bestämd innebörd. De har blivit uppfosttrade att se Saarijärvis Paavo och jungfru Aino som personifikationer av finskhet, de har tagit till sig beskrivningar av finska dygder och laster genom populärkultur men även genom EU-debatter och återkommande jämförelser med grannländer. Ett relativt konsensus om finskheden som ett faktum, som en kvalitet eller som en last, förstärker den ömsesidiga förståelsen av nationella symboler och abstrakta begrepp som "finskhet" och "nationell identitet". Finskhet är något som man kan "utöva", som man kan tillägna sig eller mista. Sverigefinnarna känner av detta konkret, när *Suomen Kuvalehtis* reportage ägnar speciell uppmärksamhet åt deras möjligheter att utöva finskhet trots att de lever i Sverige. Att döma av de talrika bekännelserna om "återfunnen" eller "återupptäckt" finskhet, skulle situationen under 1900-talets sista decennium kunna liknas vid nationalromantikens höjdpunkt på 1800-talet. Finskheden befinner sig i en osäker situation och hotas både utifrån (multinationella imperier – Tsarrysland, EU) och inifrån (omedvetenhet om identiteten – förträngning av identiteten). Oavsett ur vilket tidsperspektiv man ser på "finskheden", framstår Sverige som en motpol och ett potentiellt hot mot den unika nationella identiteten. Som det forna "moderlandet" bär Sverige nämligen skuld till den finska identitetens föreställda dvala under 500 år som undersåte till den svenska kronan. En finländare måste aktivt ta avstånd från "svenskheden" genom att "utöva finskhet", men att utföra dessa identitetsskapande handlingar är endast möjligt om man så att säga förstår finskhetens språk. Detta är möjligtvis en anledning till varför så lite av den finländska nationalitetsdiskursen når utanför Finlands gränser. Michael Billig kallar identitet "a short-hand description for ways of talking about the self and community".¹⁰² Med andra ord, en definierad identitet möjliggörs av att ha ett språk att uttrycka identifikationen med. Det finska språket utgör en skyddsmur mot omvärlden och möjliggör en så gott som hermetisk identitetsdiskurs. I Linde-Laursens exempel, rivaliteten mellan Danmark och Sverige, har det varit möjligt för båda parterna att följa debatterna om "den Andre" i grannlandet, tack vare språkens nära släktskap. I fallet Finland versus Sverige fungerar "ventilen" bara åt ena hållet; finländarna kan hålla sig informerade om svenska

¹⁰¹ Smolander, Jyrki: *Suomalainen oikeisto ja "kansankoti". Kansallisen Kokoomuksen suhtautuminen hyvinvointivaltiomalliin jälleerakennuskaudelta konsensusajan alkuun*. SKS, Helsingfors 2000. 12, (min övers.)

¹⁰² Billig 60

förhållanden tack vare sina språkkunskaper, medan antalet svenskar som behärskar finska och därmed kan delta i och påverka den finländska kursen är försvinnande litet. Därmed har finländarna haft relativt fria tyglar att utveckla ett eget språk för att tala om identiteter och nationalism.

3.3.1 *Homo-Håkan och Saarijärvis Paavo* – mannen som nationell symbol

Vad är skillnaden mellan en finne och en svensk? Finnen tar "votkan jäillä", svensken tar "jätkän voilla". (övers. "vodkan med is" – "killen med smör")

Hurdan är en svensk gentleman? Han går ut med flickan tre gånger innan han gör närmanden på hennes bror.¹⁰³

Hur kan man skilja på två svenska ishockeyspelare? – Bara med ett stämjärn och en hink iskallt vatten.¹⁰⁴

Ett av de mest banala och iögonfallande exemplen på finsk-svensk tävlan är Sverigevitsarna som framställer "svensken" som trögtänkt, feg och homosexuell¹⁰⁵. Speciellt i samband med sportevenemang dyker den "homosexuella svensken" upp som stereotyp. Den förstnämnda vitsen härrör från en tävling i *Helsingin Sanomat* under ishockey-VM 1994, där läsarna ombads att sända in sina bästa ishockeyskämt för publicering. Efter finalen summerade sportredaktionen skörden av roliga historier och konstaterade att merparten av vitsarna följde gamla traditioner av slag under bältet. Ingen av de publicerade skämten under världsmästerskapets lopp anspelade på svenskars påstådda homosexualitet. Kanske idkade redaktionen censur, kanske bedömdes dessa skämt som gamla och slitna – man fann förvisso "annat att klaga på än sexuell orientering" hos svenskarna, enligt *Helsingin Sanomat*.¹⁰⁶

Manlighet och nationell identitet är oupplösligt knutna till varandra. Michael Billig tar upp några specifikt manliga arenor för var han kallar "flagging the homeland daily". Den viktigaste och mest uppenbara är dagstidningarnas sportbilagor: "The sports pages are men's pages, although they are not represented as such"¹⁰⁷. Sportsidorna riktar sig på ytan till hela nationen. Idrottarna, som oftast är män, utför stordåd iförda nationens symboler, och läsarna, som oftast är män, presenteras en berättelse som är riktad till hela nationen.¹⁰⁸ Mäns angelägenheter presenteras som något som angår nationens ära. Billig vill dock inte göra det enkelt för sig och jämföra sport med krigföring, trots att metaforerna passar:

"Svenskarna har satt allt på spel längs hela fronten, för att få de onda motståndarnas led i oordning", kvitterade Myllys rubrikerna [...].¹⁰⁹

¹⁰³ Två exempel ur en av många samlingar på Internet (min övers.):

<http://personal.inet.fi/koti/seppo.suopajarvi/ruotsalais1.htm>

¹⁰⁴ HS 1995-05-08 D4

¹⁰⁵ Speciellt inom underhållning, TV-komedier, radioshower o dyl kan man finna otaliga exempel på varianter av denna stereotyp. I början av 1990-talet tillhörde en homosexuell finlandssvensk butler vid namn Håkan de återkommande rollfigurerna i komediserien *Hyvät herrat* ("Goda herrar"), varpå Håkan blev en synonym för "bög" (enl. flera muntliga källor, bl a Sten Högnäs 2002, Juho Viitasalo 2002). I mitten av 1990-talet drev sketchprogrammet *Kummeli* med svenskarnas situation under andra världskriget. Ett olycksbådande klipp journalfilm med rullande stridsvagnar kontrasteras mot "Kalle, Palle och Nalle" som hoppar trampolin eller spelar pingis i små blågula shorts. Radiofarsen *Koe-eläinpuisto* ("Försöksdjurparken") som sänts så gott som oavbrutet från slutet på 80-talet in på 2000-talet inkluderar regelbundet finlandssvenska och/eller rikssvenska bifigurer vars homosexuella tendenser tycks öka med graden av deras svenska brytning. Detta fenomen förtjänar en mer ingående studie än vad som är möjligt inom denna uppsats ramar!

¹⁰⁶ HS 1995-05-08, D4 ("Vulgära vitsar var populärast") (min övers.)

¹⁰⁷ Billig 122

¹⁰⁸ Billig 123

¹⁰⁹ HS 1995-04-25, C7 ("Lindström drog upp nya linjer", min övers. Det finländska lagets målvakt Jarmo Myllys hade kritiserats av svensk press)

Enligt Billig kan sport också ses som ett substitut för politik, men inte bara som en symbolisk ersättning. Sportmetaforer tränger in i politisk diskurs (Nixon använde sig av boxningsmetaforer, Margaret Thatcher talade i crickettermer, USA:s president öppnar baseballsäsongen med det första symboliska kastet)¹¹⁰. Cirkeln fullbordas när Vietnamveteraner och soldater i Falklandskriget använder sig av sporttermer för att göra sina upplevelser begripliga.¹¹¹ Billig menar att idrottstävlingarna och hur de skildras i pressen är en upprepning av en ritual – medborgaren som offerar sig för fosterlandets väl.

Aftonbladet påminde oss ännu på finaldagen om vår svaghet med ett citat från Väinö Linnas *Okänd soldat*. "Socialistiska Rådsrepublikernas förbund vann, men det lilla sega Finland kom in som god tvåa." Tidningens kolumnist var säker på att det också skulle gå illa för Finland i Globens krig.¹¹²

Därmed hamnar kvinnorna i skymundan, eftersom medborgarskapets ursprungliga innehåll av plikt och försvarsberedskap enbart gällde män, och än idag är det i första hand män som förväntas offra sitt liv i en krigssituation – nation mot nation – och som tränas till detta av staten. Att gå in på begrepp som "ära" och "heder" vore att lämna uppsatsens ramar, men de är viktiga i denna fråga. Billig kan inte leverera en entydig förklaring till denna "unspecifiable value of honour" som nationen måste försvara mot utläningar, men rent bildligt kan hedern symboliseras av en kvinna som måste beskyddas från övergrepp. Det faktum att Finlands symbol i politiska skämtteckningar, reklam och nationella monument är en mö, en jungfru, är ett uppenbart medvetet val av metafor för en nationell heder som måste bevaras "ren". (fig.1) Beredskapen gäller den finske mannen; trots att modeller för den finska kvinnan inte saknas i det nationella kanon, inskränks Lotta Svärds och Lemminkäinens moders roll dock till förmanade bakgrundsgestalter som sörjer, lider och botar.¹¹³

Antropologen Jorma Anttila har sammanställt några "positiva funktioner i finskheten", som han har kommit fram till efter en undersökning av tre grupper av finländare utförd 1992. Dessa bestod av informanter till ett folklörearkiv, unga studerande vid en handelshögskola, samt invånare i huvudstadsregionen som var aktiva vid hembygdsföreningar. Genom att be informanterna att bedöma betydelsen av olika begrepp som till exempel "skola" för finskheten, med syftet att utröna finländarnas föreställningar om finskheten och dess innebörd. På grundval av resultaten anser Anttila att finskheten – det vill säga, allt som informanterna kunde enas om – har följande positiva innehåll.

1. "Finskheten" har innehåll som förstås av alla finländare oavsett klass eller subkultur och därmed underlättar ömsesidig förståelse.
2. Det "ociviliserade" som associeras med finskheten tillför den finska kulturen flexibilitet och anpassningsförmåga, eftersom den inte hämmas av alltför hög "civilisering".
3. Den "urkraft" som påstås vara en del av finskheten kan användas kreativt.

¹¹⁰ Billig 123

¹¹¹ Billig 124

¹¹² HS 1995-05-08 D2, Juhani Syvänen (min övers., Linnacitatet ur *Okänd soldat*, övers. N.-B. Stormbom, Wahlström & Widstrand, Helsingfors 1956, 444)

¹¹³ Det är intressant att jämföra personifieringarna av Finland och dess grannationer i skämtteckningar och text under 1900-talet. Medan Finland är en jungfru, i vissa fall en gammal ungmö, men oftast ung och späd, är Sverige även i Finland "Moder Svea". Hon framställs ofta som tjock och medelålders, omhändertagande men fin i kanten. I mänsklig gestalt är Ryssland alltid en man, gärna med skägg; alternativt en björn. Både Sverige och Ryssland har viss pondus, men ingen nämnvärd heder som skulle kunna hotas, jämfört med det sårbara om än kända Finland.

4. Finskheten associeras med naturnära leverne och tänkande, vilket är positivt ur ett ekologiskt perspektiv.
5. ”Fast finskhetens representationer är mycket manliga, har moderniseringsprocessen medfört till kvinnans relativt självständiga position.”¹¹⁴

Anttila kommer fram till sistnämnda slusats snarare mellan raderna av undersökningen än genom att uttalat lägga ett genusperspektiv på källmaterialet. Trots att Finland symboliseras av en mö¹¹⁵, personifieras bilden av finskheten som manlighet av nationella hjältar som fennomanernas idoge bonde, soldaten som försvarar den dyrköpta självständigheten¹¹⁶ samt idrottshjälten Paavo Nurmi¹¹⁷. Motbilden, det ”ofinska”, är en ofärdig, förvekligad manlighet – kosmopoliter och civiltjänstgörare ansågs inte vara ”riktiga” finländare, enligt informanterna.¹¹⁸

Michael Jeissmann har också skrivit om kön och nationalism i sitt verk om tyska och franska relationer på 1800-talet. Motståndet mot franskt inflytande tog sig bland annat uttryck som ett avfärdande av den franska kulturen som ”feminin” eller till och med ”styrd av kvinnor”. Den tyska, alternativt preussiska kulturen framställdes i termer av manhaftighet, dådkraft, framåtanda. Detta sätt att ”könsbestämma” nationella egenskaper smyger sig in i den finska Sverigebilden; vi kan känna igen mönstret i skämtens kring de svenska rekryternas hårnät och örhängen. 1970, efter en lång och hetsig debatt, beslöt man att tillåta de värnpliktiga i Sverige att bära hårnät, en eftergift för tidens långlockiga mode. Detta väckte både förargelse och munterhet i Finland, och varje skede i debatten dokumenterades av finsk press.¹¹⁹ (fig. 5) Den svenske värnpliktiges hårnät har sedan dess varit ett stående inslag i Sverigevitsarna, och har bidragit till att förstärka svenskens stereotypa femininitet och vekhet. Att Sverigevitsarnas svensk samtidigt framställs som lika trögtänkt som de svenska Norgevitsarnas norrman, passar in i denna mall. Femininitet och dumhet är nära associerade i vitsarnas värld, stereotypernas paradiset. De tyska orden *herrlich* (härlig, från Herr) och *dämlich* (enfärdig, från Dame) är bra exempel på språkets inneboende könsstereotyper. Även om man bortser från könsaspekten räcker det med att konstatera att faran som ”den Andre” kan tänkas utgöra för ens egen identitet neutraliseras om ”den Andre” förlöjligas. Franskhetens femininitet utgjorde ett lömskt hot mot den preussiska manligheten genom sin depraverande verkan inom konst och kultur. Genom att förlöjliga ”svensken” och likställa ”svenskhets” med dumhet och icke åtråvärda egenskaper, gör man sig fri från mindervärdeskomplex gentemot en kultur som man inte har lyckats att ta till sig, men som element i det omgivande samhället ser upp till och tvingar på en. Att förkasta den svenskhets som man möter i skämtens värld innebär inte att man bemöter verkliga svenskar eller deras hemland med förakt. Den som berättar skämtet och förmedlar dem vidare försöker att göra motstånd mot en överhetskultur som ställer orimliga krav (orimliga ur denna persons synvinkel), till exempel deltagande i svenskundervisning i skolorna, eller tendensen i media att betrakta Sverige som en förebild inom kultur, samhällelig utveckling och politik.

¹¹⁴ *Mitä on suomalaisuus* 132 (min övers.)

¹¹⁵ *Ibid.* 109

¹¹⁶ *Ibid.* 111

¹¹⁷ *Ibid.* 117

¹¹⁸ *Ibid.* 123

¹¹⁹ HS 14.06.70, 22 (“Det svenska skägghudet passar inte den finske krigaren”); 14.08.70, 8 (“Hårnät till Sveriges armé”); 13.10.70, 18; SK 1970/51, 35 (“Långhåriga soldater”) (min övers.)

3.4 Den historiska dimensionen – att berätta om nationen

Historieforskningen i Finland låg ännu i sin linda när nationalromantiken gjorde sitt intåg. Henrik Gabriel Porthan brukar kallas den finska historieskrivningens fader, men den verkligt banbrytande var Zacharias Topelius, som i dag är mera känd som "sagofarbror" och författare till historiska romaner som *Fältskärens berättelser*, som lästes i finska och svenska skolor ända in på 1950-talet. År 1854 blev Topelius den första "professor i fosterlandets historia."¹²⁰ Hans skrev *Vårt Land*, en populärversion av det finska folkets historia. Att ett folk kunde ha en egen historia, inte bara som undersåtar i en stat, utan med en "folkande" och en mission, var en ny tanke. I jakten på en nationell identitet, separat från den svensk-rojalistiska, som skulle kunna ena nationen mot förryskningens hot, försökte man "väcka" folket att växa sig värdiga denna nationella mission. Man sökte svar på det finska folkets ursprung och försökte sammanställa en "nationell storberättelse" i Hegels anda. Det hegelska arvet som bildade kärnan i 1800-talets nationalistiska iver och resonemangen kring språk och kultur skiljer det politisk-historiska tänkandet i Finland från andra nordiska länder.¹²¹

Sveriges roll i berättelserna om Finlands moderna historia har ofta varit avundsvärt enkel att spela, sett ur ett finskt perspektiv. Sverige har kunnat upprätthålla sin neutralitetspolitik tack vare att Finland säkrat gränsen mot Ryssland; svenskarna har kunnat kosta på sig att moralisera över andra länders utrikespolitik ur sin trygga vrå av världen. Denna bild av Sverige har gett ett skenheligt intryck för finländare som avundats Sveriges välstånd och långa fred. Författarna till det "populäretnografiska" verket *Mötet* tolkar Sveriges och Finlands 1900-talshistoria som källan till många missförstånd som präglar den interkulturella kommunikationen och de nationella självbilderna även idag. Svenskarna har även anklagats för avsaknad av solidaritet mot sitt grannland, inte bara på grund av det "svaga" stödet under vinter- och fortsättningskrigen, utan också när IB:s agenter spionerade på Sovjetunionen på finländskt territorium så sent som på 70-talet.¹²² Sveriges EU-ansökan, inlämnad 1992 utan att informera Finland om beslutet, räknas också till denna rad av förtroendebrott. "I Finland råder känslan att man inte kan lita på Sverige när det gäller verkligt viktiga saker!"¹²³ Detta skulle förklara varför finländarna än idag kan ge uttryck för bitterhet över att svenskarna inte känner till Finlands historia.

Å andra sidan framställs Sverige ofta som den nation som ligger Finland närmast, både kulturellt och politiskt, och de historiska skälen är uppenbara för var och en. Till exempel refererade *Kanava* ett tal som Sveriges dåvarande statsminister Carl Bildt höll på årsdagen av marskalk Mannerheims födelsedag 1992-06-04 som "en historisk händelse i Sveriges och Finlands relations skeden"¹²⁴. Bildt hade talat om det självständiga Finlands betydelse för Sverige och bland annat betonat de finländska krigens betydelse för den gemensamma säkerhetspolitiken. *Kanavas* skribent, pseudonymen S. E., ansåg Bildts tal vara en tolkning av Finlands moderna historia som ingen annan svensk statsminister tidigare hade gjort. Särskilt svenska media och även historisk litteratur hade till dess hellre uppmärksammat utrikespolitiska misstag och brist på demokrati i Finland, hävdade S. E., än på den positiva helhetsbild som Bildt nu hade presenterat. Finländarna borde komma över sitt gamla Sverige-

¹²⁰ Pertti Haapala, "Suomen kansan historia", *Historiallinen Aikakauskirja* 2000/3, 198

¹²¹ Tuija Pulkkinen, "Kielen ja mielen ykseys" ("Språkets och sinnets enhet"), *Suomi – outo pohjoinen maa? Näkökulmia Euroopan äärien historiaan ja kulttuuriin*. Red. Tuomas M. S. Lehtonen. PS-Kustannus, Borgå 1999. 119 (min övers.)

¹²² Ekwall & Karlsson, 59-60

¹²³ Ekwall & Karlsson, 61 (min övers)

¹²⁴ S. E., "Carl Bildt ja Suomi", *Kanava* 1992/5, 259

komplex och minnas att svenskarna följer Finlands angelägenheter uppmärksamast och sakkunnigast av alla folk i världen. *Helsingin Sanomat* hade kommenterat talet i sin ledare och hävdade att "Finlands och Sveriges speciella relation har onekligen ofta varit mer myt än verklighet"¹²⁵. "Men så många bättre vänner har vi inte", kvitterade *Kanavas* skribent. Enligt denne förstod sig norrmännen inte alls på finländarna och danskarna var mer inriktade på Centraleuropa. Attitydundersökningar bland finländare pekar på att identifikationen med Sverige är större än vad materialet hittills har givit intryck av. Enligt en jämförande undersökning om skolungdom i Finland och Japan 1995, kände de finländska ungdomarna mest solidaritet med Sverige och svenskarna, "de käraste fienderna"¹²⁶; därefter följde USA och Storbritannien. I jämförelse med andra "främmande" kulturer intar Sverige alltså en speciell position i de finländska betraktarnas ögon. Det speciella utgörs i dessa fall av *den gemensamma historien*. Där den upphör, börjar också avståndstagandet. Den finländske diplomaten Heikki Talvitie med erfarenheter som ambassadör i Sverige har insett nödvändigheten att informera den finländska allmänheten om bevekelsegrunderna bakom svensk utrikespolitik sedan 1809.¹²⁷ Han vill lägga fram ett alternativ till NATO-medlemskap och påminna om suveränitetens värde, samt faran i att ställa sig till förfogande för främmande makter, vars beslut man inte kan kontrollera. Finlands förlust blev begynnelsen till utrikespolitisk visdom för Sverige, hävdar Talvitie. Tack vare det svenska storväldets imperialistiska strävanden kom den finska nationalstaten till, och förhållandet till Ryssland avgjorde Finlands självständighet. Talvitie menar att finländarna idag inte minns eller förstår dessa yttre omständigheter - och att självständigheten måste försvaras även mot väst. "Självständigheten har varit till salu till förste intresserade i väst under åren 1918 och 1940, först till Tyskland och sedan till Sverige." Det officiella Sveriges försiktiga hållning förbittrade många finländare efter andra världskriget. Talvitie råder finländarna att alltid tolka Sveriges politiska handlande utifrån Sveriges väl. Han uppfattar svenskarna som självtillräckliga på ett sunt sätt och relativt "ointresserade av utlänningar", något som han anser är positivt. Det har lett till att Sveriges utrikespolitik har kunnat hålla sig till en stabil linje och sällan gripit efter halmstrån, som Finland nödgades göra i sina relationer till Tyskland 1918 och 1944.

I Finland känner man inte till grundfrågorna i Sveriges politik särskilt bra, de är inte en del av det finländska kollektiva minnet. I Finland föreställer man sig att svenskarna är lite mesiga och aldrig får något gjort. ... Sverige är som Alexander Lukas, som har kunnat spela på situationerna.

Enligt Talvitie har Sverige och Finland aldrig varit så nära varandra som nu. Två militärt alliansfria nordiska demokratier samarbetar på sätt som inte bryter mot neutralitetens principer. Den centrala idén är militärt samarbete med politiskt mandat. Till samarbetet hör förståelsen av att Sverige inte garanterar Finlands självständighet, men Finlands självständighet tillhör Sveriges intressen. Talvities budskap är alltså att Sveriges utrikespolitiska modell är av nytta för Finland, om finländarna förstår att tolka den på rätt sätt. Han kritiserar finländska politiker för odlande av en stereotyp historiebild och viss Europa-idealism.¹²⁸

¹²⁵HS 1992-05-24, A 2

¹²⁶<http://www.freenet.hut.fi/monitoimitalo/nuoriso/youth.html> (Undersökningen genomfördes av Finska Gallup på uppdrag av föreningen *Maaailma Tutuksi/Get To Know The World* och med stöd från bl a Finlands utbildningsministerium; i Japan av Komazawa Women's University och NHK Research Institute. 2 328 finländska och 2 989 japanska ungdomar från 14 till 18 år deltog.)

¹²⁷ presenteras i en essä i verket *Sverige i fred – Statsmannakonst eller opportunism? En antologi om 1812 års politik*. red. Tapani Suominen, Atlantis, Stockholm 2002

¹²⁸ SK 2002/24 44-45

Om man inte håller med den fennomanska historieskrivningen, finns det andra storberättelser att berätta, exempelvis om Finland som ett genomeuropeiskt land. Denna rubrik skulle kunna sättas för historikern Matti Klinges livsverk. *The Finnish-American Cultural Institute* publicerade år 1977 en liten skrift av Klinge med titeln *60 Years Independent Finland*. Redan i de inledande styckena förankras Finland fast i kungariket Sverige, och de pågående och alltid livliga relationerna mellan länderna betonas. Här finns inget av *Mötets* ödesmättade bitterhet gentemot den trolöse svensken. Till och med arbetskraftsutvandringen till Sverige under 60-talet framställs i positiv dager :

Today when thousands of people daily cross the Baltic between Finland and Sweden, when there is a large population of Finnish workers and emigrees in Sweden, and when Swedish industry invests heavily in Finland we can easily discern the basic unity of the central and eastern parts of Sweden and the southern and western parts of Finland.¹²⁹

Klinge har under hela sin verksamma period intresserat sig för frågor kring nationalitet och relationen till Sverige. Även bland de finländska historikerna har han härvid utmärkt sig genom sin Sverigevänliga hållning och sin positiva inställning till Europa. I början av 1970-talet deltog Klinge som skribent i både *Historiallinen Aikakauskirja*¹³⁰ och *Kanava*¹³¹. Särskilt sistnämnda tidskrift utmärkte sig genom artiklar som kopplade Finland till Europa och en föreställd "europeiskhet" - årtionden före EU- och globaliseringsdebatten¹³². Redan 1982 i boken *Kaksi Suomea* kritiserar Klinge den fennomanska bilden av Finland som redan i sitt ursprung särskilt från Sverige, och även den rikssvenska uppfattningen av 1809 års gränser som "naturliga". Han redogör åskådligt för uppkomsten av det som idag kallas för Finland, en sammansmältning av flera olika kulturarv och identiteter. Klinges kritik riktar sig i första hand mot den traditionella statsnationalismen. Han går till och med så långt som att kalla finländare oavsett modersmål för "svenskar".¹³³ De medeltida karelarna kallade nämligen västfinsk som svensk för "ruotsi".¹³⁴ Den avgörande skillnaden var att karelarna tillhörde den rysk-ortodoxa kyrkans och Novgorods kultursfär, medan västfinnarna och svenskarna i regel var katoliker och senare lutheraner.¹³⁵ På motsvarande sätt kallades ortodoxa kareler som för västerut som gårdfarihandlare för "ryssä" av invånarna i västra Finland.¹³⁶ Denna gräns mellan öst och väst har klivit Finland genom tiderna, hävdar Klinge, men han menar ändå att Finland som nationalstat tillhör den västliga europeiska kultursfären, eftersom den utvecklats från 1700-talets svenska grund av lagar, kultur och värderingar. Till Klinges förtjänster måste räknas hans kritiska skildring av finskhetsidéns konstruktion och utveckling under 1800-talet och dess bruk under 1900-talet. Finland föddes inte, Finland gjordes. Klinge plockar isär det gamla slagordet från 1800-talet och förklarar att de första åren som storfurstendöme under tsaren lärde finländarna att *svenskar äro vi icke längre* – "naturligtvis i ordets politiska betydelse". Det tog längre tid att fullfölja fortsättningen: *ryssar vilja vi icke bliva*¹³⁷. Klinge

¹²⁹ *60 Years Independent Finland*, utg. Finnish-American Cultural Institute, Otava, Helsingfors 1977

¹³⁰ *Historiallinen Aikakauskirja* 1970, 306 (om språkstriden)

¹³¹ *Kanava/Suomalainen Suomi* 1969, 126 (om den finsknationella historikern Väinö Voionmaa), 313 (om den vänsterradikala organisationen Clarté)

¹³² Exempelvis *Suomalainen Suomi* 1969, 185 ("Vi européer"), *Kanava* 1973, 6 ("Den nationella kulturen och Europas enande")

¹³³ Klinge: "Ruotsi, ruotsalainen – Suomi, suomalainen", 26. *Suomen asema Ruotsin valtakunnassa*, red. Camilla Nemlander-Sjöberg, Suomalais-ruotsalainen kulttuurirahasto, Helsingfors 1985

¹³⁴ Klinge: *Blick på Finlands historia*. Otava, Keuru 1990 (jfr med modern finska: *Ruotsi* = Sverige)

¹³⁵ Klinge, Matti: *Kaksi Suomea*. Otava, Helsingfors 1982. 12

¹³⁶ Klinge 1988 249

¹³⁷ Klinge 1982 15

visar hur det finska språket blev ett medel för att särskilja Finland som nation. Finlands särställning i förhållande till Ryssland var odiskutabel så länge det tilläts behålla sina lagar, sin religion, och sin bildningstradition, men i förhållande till Sverige behövde man lyfta fram ting med östlig anknytning. Språket hade kommunikations- och identitetsvärde, och man kunde även förse det med ideologiska värden. Klinge uttrycker sin åsikt om den finländska nationella identiteten så här:

Under 1800-talet och 1900-talet har "finsk-ugricismens" ideologi visat sig otroligt seglivad trots all sin orealistiskhet, hur fjärran våra "språkanförvanter" – esterna undantagna – oss än är, förutom kulturellt och ideologiskt, till och med språkligt.¹³⁸

Klinge påvisar det finska språkets semantiska släktskap med svenskan och andra germanska språk. Han försöker förklara den finsk-ugriska ideologins livskraft med det faktum att österländsk exotism säljer bättre än det faktum att Finland är europeisk periferi. Denna exotism är också något som många utländska besökare efterfrågar. Klinge finner det absurt att man kallar de svensktalande finländarna för minoritet i en tid när fler finländare än någonsin förr är fungerande tvåspråkiga. Han jämför med andra europeiska länder där man finner det vara en acceptabel procentsats om 15 procent av en minoritet behärskar minoritetsspråket. Med över 15 procent svenskkunniga finländare, oavsett modersmål, kan man lika gärna kalla alla finländare för svenskar, menar Klinge.¹³⁹ Han kritiserar även den traditionella bilden av den finske mannen så som man känner honom i form av Sven Dufva, Saarijärvis Paavo, Aleksis Kivis *Sju bröder*, familjen Koskela i Väinö Linnas verk – envis, fåordig, butter men godhjärtad. Klinge kommenterar:

Som idealgestalt har den haft en självförverkligande funktion och gjort sådant verkligt som inte har funnits tidigare. Under en bestämd historisk period har denna idealbild av finnen säkert varit nyttig, men det är uppenbart att det även kan ha varit och kan i framtiden bli en skadlig faktor.¹⁴⁰

Klinge vill istället lyfta fram något han kallar för "det europeiska 'kustboende' Finland". Hans föreställningar om en tudelad finländsk identitet påminner om det tidiga 1900-talets föreställningar om skilda raskaraktärer hos germanskättade och finsk-ugriska finländare, ett ämne som kulturhistorikern Sten Högnäs skrivit om.¹⁴¹ Klinge gör naturligtvis den skillnaden att han talar om föreställningar om identitet, inte om reellt existerande etniska särdrag. "Finnen" är som folktyp ren fiktion. Som Klinge uttrycker det: vi känner alla någon mörkhårig tavastlänning, som skämtar om sitt eget utseende – en tavastlänning "borde" ju vara blond och blåögd.¹⁴² Finskhetskampanjerna var sällan befriade från politiskt innehåll, och den "rena finskhetens" förespråkare var sällan finnar eller ens finsktalande. Klinge säger sig kunna hävda att finländarna har ett starkt behov att tala om sig själva som folktyp och nationalkaraktär, samt att höra främlingars uppfattningar och analyser av detsamma.¹⁴³ När Klinge först skrev detta 1982, var hans avsikt att lyfta fram flera alternativ till det idealistiska "Fattig-Finland" som traditionellt återberättades alltsedan Runebergs idoge bonde Paavo. Handels och sjöfartens Finland, med ansiktet öppet vänt mot omvärlden och dess materiella och andliga rikedomar, var ett alternativ. Denna mångfacetterade bild av finskheten har

¹³⁸ Klinge 1982 19

¹³⁹ Klinge 1982 21

¹⁴⁰ Klinge 1982 125

¹⁴¹ Högnäs, Sten: *Kustens och skogarnas folk*

¹⁴² Klinge: *Kaksi Suomea*. Otava, Helsingfors 1982 238-239 (Min mors familj härstammar från Tavastland.

Hennes ljushåriga och sävliga bror brukar få höra av släkt och vänner att han är en "typisk tavastlänning", medan min mor och hennes syster, båda mörkhåriga och snarstuckna, odlar en romantisk familjemyt om "zigenarblod")

¹⁴³ Klinge 1982 243

sedermåra vunnit mark, men frågan är om Klinges ifrågasättande av "finskhet" som konstruktion har slagit igenom. Mycket få ifrågasätter identitetsbyggandets grunder med lika starka argument - än färre tar steget fullt ut och ifrågasätter syftet med ideologin om en unik nationell identitet.

Sverige i Klinges verk innehar en nyckelroll för Finlands utveckling. Hans bild av svenskhetens karaktär har två sidor: dels en lång politisk och militärisk tradition som relativt urbaniserat centrum i Norden, dels periferiets vidsträckta skogar och ödemarker, som i nationalromantikens föreställningsvärld betraktades nästan i ett religiöst skimmer.

We can see this today in the Swede's admiration for the Finns and Norwegians. In their primitivism and aestheticism, they seem to the Swedes to be nearer to nature, and therefore nearer to the original forces of good and evil.¹⁴⁴

Till och med grannarnas dryckesvanor sägs andäktigt betraktas som irrationella, närmast mystiska. Klinge medger att finländarna själva inte har tvekat att spela på dessa strängar -

But this too-close tie to the past has perhaps only served to hinder Northern identification with urban and European values.¹⁴⁵

Klinge har dock själv inte tvekat att skapa band till det förflutna, när han har ansett det behövas. På senare tid har Klinge som professor emeritus engagerat sig i olika nationella projekt, till exempel en debatt om gatunamn och deras historiska betydelse under år 2002. När en ättling till den tyske adelsman som 1918 nästan blev vald till Finlands konung besökte Finland i augusti 2002, var Matti Klinge på plats vid välkomstceremonin. *Helsingin Sanomat* underrättade om hur professorn gjorde sitt bästa för att övertyga prins Philipp von Hessen om finländarnas stora intresse för det tyska språket, på felfri tyska.¹⁴⁶ Han har även försökt lansera nya slagord som "Finland är vårt lilla fosterland - EU är vårt stora fosterland". Ett försök att slå nationalismen med dess egna vapen?

Sveriges modell är något Klinge definitivt inte rekommenderar. I essäsamlingen *Let Us Be Finns* ägnar han flera sidor åt att punktera något han kallar "Sweden's inflated self-esteem".¹⁴⁷ Han hävdar att efterkrigstidens Sverige skapade en ideologi av levnadsstandarden och utvecklade "an irreligious, ahistorical, antinational conception of society".

Lacking the intense attachment to nation and fellow countrymen that the experiences of war had developed in the other Nordic countries, Swedish patriotism changed from the traditional "love of King and Fatherland" to the idealization of material values, social services, and a high standard of living.¹⁴⁸

Ett sådant samhälle är bräckligt, menar Klinge, även om de hot han presenterar förblir vaga och mest verkar kräva en omvärdering av samhällets normer och värderingar. Det förblir oklart vad Sverige egentligen har förlorat genom sin 1900-talsutveckling, undantaget den gamla tyska *Bildung*-traditionen, som Klinge menar underminerades under 50- och 70-talen och ersattes med fri uppfostran och "mjuk" pedagogik. Det Sverige som Klinge idealiserar är i själva verket förkrigstidens monarki, vars intellektuella värderingar inspirerades av Frankrike och Tyskland, och vars sociala liv kännetecknades av en sofistikaion som nu förvandlats till

¹⁴⁴ Klinge, Matti: *Let us be Finns. Essays on history*. Otava, Keuru 1992 29

¹⁴⁵ Klinge 1992 29

¹⁴⁶ *HS Kuukausiliite* 2002-08 29

¹⁴⁷ Klinge 1992 49

¹⁴⁸ Klinge 1992 48

”something almost provincial”.¹⁴⁹ I den två år senare utkomna essäsamlingen *Mesimarja myytti Mannerheim* fortsätter Klinge sin kritik av stat och myt och specifikt Sverige. Han utvidgar nu sin bild av den svenska nationella identiteten till att omfatta två ideologiserade värden: dels den svenska välfärdsstaten, dels en moralism som stötts av ”deklamatorisk utrikespolitik” och utvecklingshjälp.¹⁵⁰ Denna moralism har bestått av förnekande och kritik av Europa, dess kultur, tradition och historia. Europas historia och geografi fick allt mindre andel av undervisningstiden i skolorna, till förmån för tredje världen. Den nationella historien fördrevs till ”antikaffärer och damtidningar” eller omvandlades till mikrohistoria för amatörer – ”gräv där du står”-rörelsen. 1966 var riksdagen nära att avskaffa ”den historiska monarkin”. Men allt kom att ändras med världsläget: 1988 köpte folket Peter Englunds *Poltava* och skockades till Bernadotte-utställningen 1991, och Sveriges EU-ansökan ser Klinge som en del av denna nya historiska medvetenhet, i likhet med kungahusets popularitet och det återinförda ordenssystemet.¹⁵¹

Det som Klinge lyfter fram som positivt är Sveriges och Finlands gemensamma band i det förflutna. Även efter 1809 fungerade de kulturella och ekonomiska förbindelserna, fast de politiska banden hade brutits. Stockholm levde länge på skärgårdsskepparnas finländska ved och strömning under 1800-talet. Den svenska riksdalern var officiellt betalningsmedel i Finland till år 1840, inofficiellt förblev den betydelsefull i Västra Finlands skärgård. I *Nordisk Familjebok* 1910 intar Finland stor plats jämförbart med Sverige. Runeberg och Topelius var de mest lästa författarna i Sverige från och med slutet av 1800-talet och behöll sin betydelse i Sveriges barnkammare och skolsystem ända in på 1940- och 50-talen, varefter 1960-talet ”skapade en helt ny historieuppfattning och geografi, där inhemsk historia och klassikernas värdevärld som baserade sig på antikens moral inte längre fann plats”.¹⁵² Klinge lyfter fram en rad skeenden som haft inflytande på Sveriges och Finlands förhållande under 1900-talet. Enligt Klinge gjorde de svenska frivilligas insatser på de vitas sida i ”Frihetskriget [sic!] 1918” ett djupt intryck, likaså studentföreningarnas vänskapsband mellan Helsingfors och Uppsala. Han kopplar detta till den massiva solidariteten med Finland som visades överallt i Sverige ”och mycket tydligt i akademiska kretsar”.¹⁵³ När Finland efter kriget i mångt och mycket befann sig avsidet från världen, var Sverige den viktigaste ”vännen och bistående” – Klinge anspelar här tydligt på ”vänskaps-, samarbets- och biståndsavtalet” med Sovjetunionen. ”Finländarna var fattiga och i trångmål och led av mindervärdeskomplex, men svenskarna beundrade uppriktigt det hjältemod och den seghet som finländarna uppvisade i krig och svåra tider”.¹⁵⁴ Den stora utvandringen under 1960-talet hade också långvarig betydelse för Finlands och Sveriges relationer, om än ”inte från borgerlig-akademisk nivå och heller inte särskilt synligt genom litterära förbindelser”. Klinge hävdar att Sveriges ledande press följer Finlands situation ur överraskande bred synvinkel, ”motsvarande kan man inte alltid säga om våra media”.¹⁵⁵

¹⁴⁹ Klinge 1992 50

¹⁵⁰ Klinge: *Mesimarja myytti Mannerheim. Tutkielmia ja puheenvuoroja.* (”Åkerbär, myt, Mannerheim. Studier och debattinlägg.”) Otava, Helsingfors 1994 30

¹⁵¹ Klinge 1994 31

¹⁵² Klinge 1994 177-178

¹⁵³ Klinge 1994 180

¹⁵⁴ Klinge 1994 180-181

¹⁵⁵ Av egen erfarenhet måste jag med all respekt motsäga Klinge på denna punkt. Nyhetsförmedlingen länderna emellan är uppenbart i obalans, men detta utfaller till Finlands fördel. Finländare i gemen är påfallande väl underrättade om aktuella politiska och samhällsliga frågor i Sverige, även om nyhetsförmedlingen inte alltid sker med ett neutralt och opartiskt språk, som vi har sett i kapitel 3.2.

Ur vilket perspektiv bedriver då Matti Klinge själv sin polemik? Klinge beskriver "den klassiska europeiskheten" som sin andliga hemvist, och han anser den även bilda finskhetens kärna – "denna finskhet, som på sin tid växte upp till kristendom, läsekonst, den europeiska filosofi- och lärdomstraditionen, den europeiska uppfattningen av skönt och gott och den europeiska rättspolitiska traditionen".¹⁵⁶ Så visar det sig till slut att Klinge inte har något emot identitetskonstruktion och historiebrik för bestämda ändamål, bara den baserar sig på värderingar som passar de rätta idealen. "Vi är kanske inte i 'verkligheten' de nya hellener, så som Runeberg beskrev finländarna, men vi kan i varje fall försöka växa i enlighet med denna mytiska beskrivning, detta ideal..."¹⁵⁷

Erkki Pihkala, som vi minns från tidigare diskussioner om språkets betydelse och Sverige som hot, tolkar Finlands historia ur ett traditionellt perspektiv av nationsbyggande och språkstrider. Hans version av Sveriges och Finlands historia kan bara beskrivas som stereotyp, men den visar att alternativa berättelser om historien får plats i den finländska diskursen. Om Talvitie företräder en gammal statsnationalistisk historieskrivning där "ensam är stark" och Sverige är en respekterad förebild, och Klinge är en företrädare för "europaidealerna" som vill se det finländska samhället byggt på en centraleuropeisk Bildungstradition, representerar Pihkala en kvarleva av fennomanernas nationalistiska falang, en anhängare av Snellmans trossats "ett språk - ett sinne!". Omväxlande skildrar han konkreta händelseförlopp som ledde till svensk hegemoni i Finland, och antyder genom sitt ordval att det var fråga om en medveten politik från svensk sida. "Just i Klubbekriget förtryckte Sverige de finsktalande slutgiltigt och faktiskt, delvis med stöd av den lutherska 'rena läran'". I nästa mening finner man en brasklapp: "Före nationalismens födelse var det få i Sverige som fäste uppmärksamhet vid språkliga skillnader vid sidan av religionen." 1600-talets språksituation ser Pihkala som en paradox. Å ena sidan stärkte Åbo Akademi grundande 1640 och diverse förvaltnings- och skolreformer det svenska språkets ställning jämte latin, och Finlands bildade elit bestod av invandrade svenskar och försvenskade finnar "vars efternamn förvaltningen förvängde till svensk-latin". Å andra sidan började Mikael Agricola och andra lutherska lärda översätta Bibeln och katekesen till finska och skapa ett finskt skriftspråk, samt införa finskspråkiga gudstjänster. Pihkala ser detta som en paradox, eftersom han föreställer sig den svensk-finska historien som en kamp mellan två nationaliteter och två språk. Artonhundratalets fennomaniska rörelser beskriver han i enlighet med den primordialistiska nationsuppfattningen: "politisk strävan att upphöja det finska språket till dess *tillhöriga* ställning i förvaltningen"¹⁵⁸.

Finskhetsrörelsen stärktes på ett avgörande sätt när en del av de försvenskade högrestånds- och högutbildade släktena återgick till att bli finnar. Då var finskhetens kännetecken uttryckligen språket och att vara finsksinnad. Därmed står i *Iso Tietosanakirja* ["Stora Uppslagsverket"] från 1917 under sökordet "finskhets" hänvisningen "se finsksinne", varunder man går igenom alla finskhetsrörelsens dåvarande skeden. [min kursivering]

Pihkala går inte in på de frågor som dessa påståenden väcker. Om finskhet definierades genom finskhetsrörelsen, vad var då den ursprungliga finskhet som fennomanerna sökte återvända till? I Pihkalias perspektiv är den frågan meningslös, då finskheten och det finska språkets främjande är ett värde i sig. Pihkala ifrågasätter det svenska språkets särställning i Finland och hävdar att efterkrigstidens internationalism har påverkat inställningen till

¹⁵⁶ Klinge 1994 216

¹⁵⁷ Klinge 1994 25

¹⁵⁸ <http://www.finnica.fi/seminaari/99/luennot/pihkala.htm> 2002-07-18, 3 (min kursivering)

svenskan på finskans bekostnad. Att styrka finskheten stämplades som nationalism, medan finlandssvenskarnas krav på bibehållandet av svenskans särställning inte fick ifrågasättas på samma vis. Ett liknande försök till nygammal nationalistisk historieskrivning företogs av författaren Tapio Kaitaharju i mitten av 80-talet. *Me Suomalaiset*, "Vi Finnar/[Finländare]", har som uttalat syfte att erbjuda en kritisk synvinkel på "den officiella synen på finnarnas ursprung och fornhistoria"¹⁵⁹. Enligt Kaitaharju har "det Officiella Finland" fastlagt en bestämd "vetenskaplig sanning" om finländarnas förhistoria, och att utländska forskare ofta kommit fram till helt avvikande slutsatser. "Måhända vaknar också det Officiella Finland någon gång från sin urskogssömn och intresserar sig på ett konstruktivt och helhetssökande sätt för att forska om sitt förflutna [...]"¹⁶⁰ Den hegeliensk-snellmanska nationstanken tillsätts en god portion fennomani.

Finnarnas nationella självförtroende är av många anledningar rätt svagt. Den "hedniska" kultur, som nedärvt från det fjärran förflutna och som segt hållit stånd, arbetades sönder under århundradenas lopp i korstågens efterföljd. Samtidigt förlorade människorna också sin känsla för egenvärde, och på detta vis var det lätt att förtrycka dem till att bygga upp Sveriges stormakt¹⁶¹.

Finskhetens guldålder är enligt Kaitaharju tiden som storfurstendöme under Ryssland "efter dessa mörka århundraden". Tyvärr räckte tiden fram till självständigheten inte till för att skapa en identitetskänsla som vore "bärande och balanserad på rätt sätt". Kaitaharju är på jakt efter en helhetsbild av det förflutna som skulle kunna återge den balansen - en storberättelse om nationen.

Den finska historikern Sirkka Ahonen visar i sin undersökning om finländska ungdomars förhållande till sitt hemlands historia, att föreställningen om en nationell storberättelse och ett nationellt projekt långt ifrån har dött ut. Tvärtom har 1990-talet präglats av ungdomars starka identifikation med något Ahonen kallar "historiekultur" –

vars områden sträcker sig från politisk retorik till historiska favoritfilmer, som med sina symboler och föreställningar matar den historiska identiteten mer än historieforskarnas utgivningsverksamhet och skolundervisning.¹⁶²

Som exempel på "historiska favoritfilmer" kan en lång rad finländska krigsfilmer nämnas (två filmatiseringar av *Okänd Soldat*, *Vinterkriget* osv.), men även långfilmer om kulturpersonligheter och mytomspunna historiska gestalter¹⁶³. Sommaren 2002 intervjuas skådespelerskan Miina Turunen angående sin roll som kompositören Jean Sibelius hustru Aino i den färiska långfilmen *Sibelius*, producerad av Timo Koivusalo. Hon har deltagit i flera tidigare teater- och filmproduktioner med teman från förra sekelskiftet, nationalromantikens höjdpunkt i Finland: "I denna period intresserar mig framför allt finskhetsprojektet, hur man tillsammans skapade en finländsk identitet. Nu är ämnet aktuellt igen. Ett folk måste se bakåt, så att man kan gå framåt." Timo Koivusalo motiverar sitt val av Sibelius som ämne för en långfilm: "Jag intresserar mig för Sibelius omåttliga begåvning i kombination med denna speciella historiska period. Redan som ung gjordes Sibelius till hela folkets galjonsfigur." Koivusalo säger att filmen baserar sig på historiska fakta. I nästa mening berättar han att han

¹⁵⁹ Kaitaharju, Tapio: *Me Suomalaiset*. Tavastehus 1984 - 1992, 2

¹⁶⁰ Kaitaharju 10

¹⁶¹ Kaitaharju 9

¹⁶² Ahonen, *Historiaton sukupolvi?* SHS, Helsingfors 1998, 9 (min övers)

¹⁶³ Den finländske Hollywood-regissören Renny Harlin lär ha ett Mannerheim-projekt på gång, enligt diverse internet-källor. Finansieringsproblem har dock satt hinder för planerna, vilket innebär att Harlins dröm om Sean Connery som den åldrande Marsken lär ha lagts på hyllan.

använt sig av några av de bästa anekdoterna som knutits till Sibeliuss person. De mest "klichéfyllda" har han dock utelämnat.¹⁶⁴ En god historia går före en historisk sanning.

Historiekultur förmedlas även utanför skolor och forskarkammare. Dess innehåll beror lika mycket på efterfrågan som tillgång. Sirkka Ahonens undersökning visar hur finländska ungdomar aktivt sökt sig till alternativa historiska källor för att ta del av berättelser som den officiella historieundervisningen inte längre förmedlar på ett attraktivt sätt – till exempel far- och morföräldrarnas krigsupplevelser. Far- och morföräldrarnas berättelser blandade sig sedan i ungdomarnas medvetande med de fiktiva skildringarna i exempelvis *Okänd Soldat* av Väinö Linna (både romanen och de båda filmerna). Av dessa berättelser hade ungdomarna inte tagit till sig den kritiska aspekten, utan deras bild av krigen präglades av myter om heroism och Davids kamp mot Goliat¹⁶⁵. Ahonen tolkar ungdomarnas syn på det förgångna och på framtiden som tillit till "det nationella projektet", händelser som hör samman med nationens födelse och försvar. Den nationella storberättelsen, som i offentlig retorik och inom historieskrivningen förlorade i popularitet under 1960- och 1970-talen, har i 1990-talets nya historiekultur åter blomstrat upp. Ungdomarna har kunnat möta den och låtit sig gripas av den.¹⁶⁶ Mot slutet av 1980-talet, i samband med glasnost och det kalla krigets slut, började det att skrivas populärt om vinter- och fortsättningskriget på ett nytt, mer öppet nationalistiskt sätt än förut. Ahonen har år 2000 i en artikel i *Historiallinen Aikakauskirja* varnat för historiens förytligande till underhållning. Detta ser hon som negativt, ja till och med skadligt. "Om mottagaren [av kommersialiserad historia] inte får kontakt med aktörernas strävan och val i det förflutna och kopplar dem till sina egna frågor som rör framtiden, har han mottagit historien endast som underhållning i stället för att ha funderat på människans och samhällets funktioner."¹⁶⁷ Kommersiellt historiebruk kan alltså enligt Ahonen ses som en form av missbruk av historia. Ändå är det just kommersiella media som har präglat ungdomarnas starkt moraliska historiesyn i hennes undersökning. Kriget som skildrats i talrika filmer, romaner och även tecknade serier har blivit en källa för nationellt självförtroende och stolthet. Patriotism är inget abstrakt ord för denna generation. Ahonen förnekar att ungdomarnas öppna nationalism skulle vara en motreaktion på föräldragenerationens 60-talsanda, som i sin tur var en motreaktion på krigsårens nationalism. Tvärtom uppgav de flesta ungdomarna vid intervjuerna att de fått stöd för sina föreställningar om det nationella projektet just hemifrån. Överraskande nog var det endast "finlandiseringen" som ungdomarna fann svårt att smälta. Inbördeskriget var redan för avlägset och för abstrakt för att bryta med bilden av den sammanhållna nationen, och den stora flyttvägen till Sverige sågs obehindrat som en del av en nationell framgångshistoria – denna generation hade ingen anledning att känna bitterhet eller avund.¹⁶⁸

1995 gjordes en allmäneuropeisk undersökning av ungdomars historiesyn i 29 olika länder, som Ahonen redogör för i sin bok. Den publicerades 1997 under namnet *Youth and History. A Comparative European Survey on Historical Consciousness and Political Attitudes Among Adolescents*. I det följande redogör jag endast för några punkter i undersökningen som Ahonen fann intressanta och som ger uttryck för historiesynen bland finländska ungdomar, samma generation som i hennes egen undersökning. Bland annat ombads ungdomarna att ta ställning till det hegelianska påståendet "Ett folk är en naturlig enhet, som har gemensamma rötter, språk, historia och kultur", eller det renanska påståendet "ett folk har en gemensam

¹⁶⁴ *Aamulehti* 2002-07-30 B 15 (min övers)

¹⁶⁵ Ahonen 2000, 307-308

¹⁶⁶ Ahonen 1998, 120-129

¹⁶⁷ Ahonen 2000, 309

¹⁶⁸ Ahonen 1998, 131

vilja att skapa en gemensam framtid trots skillnader i det förgångna". De finländska ungdomarna skilde sig markant från de västeuropeiska ungdomarna (undantaget Skandinavien, som placerade sig mitt emellan västeuropeerna och finländarna) genom att lägga mycket större vikt vid nationens "organiska" ursprung än den gemensamma folkviljan. Deras ställningstagande liknade mer de forna kommunistländernas svar, vilket Ahonen ser som ett bevis på det pågående nationsbygget i dessa länder.¹⁶⁹ Innebär detta resultat att Finland är i samma situation? Eller är den nationella identiteten något som alltid förblir under uppbyggnad? Tyvärr ger Ahonen inga svar eller spekulationer på dessa frågor. De finländska ungdomarna hade ingen klar bild av välfärdssamhällets tillkomst utan tog det som en självklarhet, samtidigt som de jämfört med resten av Europas ungdomar visade minst solidaritet gentemot fattiga både i hemlandet och i tredje världen. Generellt sett såg de välfärdsstaten och socialförsäkringen som förtjänade förmåner, men ansåg inte att principerna som dolde sig bakom dem förutsatte beredskap att avstå från något för andras del. Ahonen spekulerar att denna inställning skulle härröra dels från protestantisk arbetsmoral, dels från 1980- och 1990-talens fattigdomsföraktande nyliberala retorik. Myten om Saarijärvis Paavo, den strävsamme arbetaren, levde kvar, men sista versen hade tappats bort i förbrukarsamhällets karusell: "blanda du, till hälften, bark i brödet/ ty förfrusen står vår grannes åker".¹⁷⁰ I sin sammanfattning kommer Ahonen fram till slutsatsen att det inte är ungdomarna årgång 1980 som är historielösa; snarare deras föräldrageneration, vars uppväxt och livsuppgift inte bjuder på samma möjligheter till identifikation som far- och morföräldrarnas generation, och vars egen historiekultur präglats av modernismens framtidsfixering. Därför är välfärdssamhällets tillkomst och den stora flyttvägen ännu höljt i historiens töcken för dagens ungdomar.¹⁷¹

Här verkar Ahonen motstridig. I den första undersökningen hävdar hon att de finländska ungdomarna fått sitt intresse för det nationella projektet hemifrån, och att det inte rör sig om en protest mot föräldragenerationens modernistiska rotlöshet, utan om ett genuint engagemang för historien. I sin analys av den andra undersökningen kommer Ahonen till slutsatsen att ungdomarna ändå påverkats av sin föräldragenerationens historielöshet, eftersom de uppvisar luckor i sin kunskap om historiska sammanhang. Den skenbara kluvenheten beror kanske på att den hängivenhet för "det nationella projektet" som verkar gemytlig och positiv i den första undersökningens resultat, inte alls framstår som lika positivt laddad i en internationell jämförelse, där de finländska ungdomarna hamnar i samma grupp som deras jämnåriga i Östeuropa. I det internationella perspektivet finner Ahonen plötsligt finländarnas nationstanke jämförd med den gryende postsovjetska nationalismen, och skyndar sig att förklara denna parallell med att ungdomarna påverkats av "nyliberal retorik" och "keynesianism".¹⁷² Som Michael Billig framhåller, "vår" nationalism skildras som något annorlunda än "deras" nationalism, som är irrationell, farlig och främmande.¹⁷³ De postsovjetska staternas nationaliströrelser rubbar ordningen och bildar stundom ett direkt hot mot Finland, som till exempel den ryske politikern Vladimir Zjirinovskijs hotfulla uttalanden om att Finland fortfarande tillhör Rysslands intressesfär. Enligt Aira Kemiläinen är ju "deras" version av nationalism "efter Västeuropa i utvecklingen"¹⁷⁴.

¹⁶⁹ Ahonen 1998, 139-140

¹⁷⁰ Ahonen 1998, 162-163; Runeberg, Johan Ludvig: *Dikter*. Red. Lars Huldén. Atlantis, Stockholm 1998

¹⁷¹ Ahonen 1998, 173

¹⁷² Ahonen 1998, 162

¹⁷³ Billig 5

¹⁷⁴ SK 1992/18

Hur skall man sammanviga dessa motstridiga skildringar av finländarnas historiemedvetande? Enligt Ahonen är den bristfällig om än livaktig, enligt *Mötets* författare är den mer utvecklad än svenskarnas, enligt Matti Klinge och Heikki Talvitie är den tendentiös allt efter betraktarens intressen och motiv. Sverige spelar i dessa analyser olika roller, men en genomgående tendens är att antingen dra upp Sveriges exempel som motbild eller som förebild. Hos Klinge blir folkhems-Sverige till och med en hotbild i sin totala traditionsfientlighet, men trenden vänds under 1990-talet och svenskarnas växande historieintresse finner nåd inför hans ögon. För Talvitie är Sverige en säkerhetspolitisk förebild, och han söker återupprätta Sveriges rykte i Finland. Detta innebär även att "minnas" historiska skeenden som har förträngts i andra versioner av Sveriges och Finlands 1900-talshistoria.

Heikki Ylikangas påpekar i *Vägen till Tammerfors*, att det förhärskande politiska systemet i Finland baserar sig på en kontinuitet från år 1918 - det år, som man ofta med så stor möda har sökt förtränga för "den nationella enighetens" skull¹⁷⁵. Statsmakten har inte bytts ut under en plötslig omvälvning och därmed öppnat möjligheter för en utforskning av det förflutna utan rädsla för att bli ställda till svars eller bli politiskt stämplade. De kriser som drabbat Finland efter 1918 har lätt kunnat framställas som orsakade av yttre faktorer - Ryssland, socialismen, fascismen, europeiseringen, globaliseringen, till och med den svenska staten. När krav på enighet från ovan möter en önskan om glömska och försoning från nedan, blir förträngningsprocessen desto mer effektiv. Juha Sihvola har visat att 68-generationens radikala strävanden att ifrågasätta nationella identiteter inte fick någon verkan på djupet, eftersom den radikala vänstern snabbt integrerades in i det politiska maskineriet och därmed sysselsattes med att förverkliga det traditionella nationella projektet¹⁷⁶.

De former av historiebruk som kan urskiljas ur ovannämnda exempel visar hur tänjbara gränserna mellan Karlssons olika kategorier är. Historiker som Klinge, Kemiläinen och Ylikangas bedriver ett vetenskapligt bruk av historien, vilket Ahonen också förespråkar när hon varnar för kommersialisering av historien. Samtidigt är Klinges arbete också präglad av andra former av historiebruk. Existentiellt lyfter han fram Finlands kulturella och historiska band till Europa, vilket glider över i ett ideologiskt bruk, när Finlands "europeiskhet" framhävs för att motivera en tillhörighet som måhända inte känns lika självklar för alla finländare. Alla former av historiebruk är i någon mån selektiva. Även det till synes objektiva vetenskapliga bruket innebär att vissa historiska fakta bedöms som irrelevanta och utelämnas ur en undersökning. Så kan till exempel Klinge döma ut den fennomanska historieskrivningen som ointressant, eftersom den öppet använts i ideologiskt syfte. Klinge brukar dock själv öppet historien i identitetsskapande syfte. *Suomalaisuuden Liitto* har också för avsikt att "återupptäcka" historien genom att sammanställa olika incidenter med anknytning till Sverige som dessförinnan varit "dolda". Genom att rättfärdiga detta historiebruk med moraliska argument (till exempel att finländarna har en rätt att känna till sanningen), rättfärdigar *Suomalaisuuden Liitto* även det ideologiska bruket med syfte att avskaffa de svensktalandes "privilegier". I alla dessa former av historiebruk är "icke-bruket" - eller *förträngningen*, för att använda Schulz-Hageleits term - en integrerad del. Klinge väljer att dekonstruera den fennomanska ideologin utan att ta hänsyn till det starka intryck som den fennomanska föreställningsvärlden har gjort på föreställningen om en finsk nationell identitet. Distanseringen från det "svenska" behövdes för att skapa en självständig finsk identitetsdiskurs. När Klinge ignorerar detta, marginaliserar han sig själv i sina försök att

¹⁷⁵ Ylikangas 525

¹⁷⁶ Sihvola 301

bryta mot diskursens regler. Till slut måste han ge efter och använda sig av samma nationalistiska språk som dominerar diskursen. *Suomalaisuuden Liitto* förtränger aktivt alla andra tolkningsmöjligheter än de som utfaller till Sveriges last, som Pihkala själv öppet tillkännager: "Historisk erfarenhet talat enligt min åsikt mer för Sveriges onda avsikter än för goda".¹⁷⁷ Ylikangas *Vägen till Tammerfors* är å andra sidan ett exempel på hur moraliskt och vetenskapligt historiebruk kan bli en motreaktion på förträngning, när han öppet tillkännager sin avsikt att skriva inbördeskrigets historia, inte med syftet att skapa nationell enighet på falsk grund utan för att ge en mer verklighetsnära bild av det som hände. Det råder inget tvivel om att Ylikangas bedriver högklassig forskning. Det är dock lika uppenbart att han har ett syfte med sitt arbete som går utöver det rent vetenskapliga historiebruket.

¹⁷⁷Se s 27

3.4 Sverige bilden – en analys

I början av 1970-talet, då finländarna ännu upplevde sin ekonomiska situation som så svag att många, inte bara unga, valde flytten till Sverige, följde medierna också händelserna i Sverige med en iver som saknar motstycke under de senare decennierna. Minsta detalj om devalveringsmisstankar och varvsköp, men även om vardagslivet och om kuriositeter som hårnät och erotisk poesi, erfor *Helsingin Sanomats*, *Kanavas* och *Suomen Kuvalehtis* läsarskara om. Speciellt Sveriges ekonomiska situation granskades noggrant. Skillnaden är stor jämfört med situationen i början av 1980-talet. En hypotes skulle kunna vara att den relativa ekonomiska välmåga man uppnått inspirerade att rikta uppmärksamheten mot andra europeiska länder, mot USA och mot Japan. Sveriges bankstrejker inledde 1990-talet, och strax därpå slog krisen Finland. Vände man då uppmärksamheten mot Sverige igen? I alla fall var intresset lika stort som tidigare för den ekonomiska krisen i Sverige. Inför EU-inträdet fokuserade man hellre på Danmark, eftersom danskarna kunde bjuda på ett exempel på hur det gått för en skandinavisk nation som hoppat på "det europeiska projektet". När Sverige lämnade in sin ansökan om EU-medlemskap till Brüssel, väckte detta besvikelse, eftersom Sverige inte hade överlagt om saken med Finland. När det var dags att ta beslutet om EMU, väntade Finland inte längre. På ett realpolitiskt plan kunde detta förklaras med Finlands ekonomiskt och politiskt utsatta situation som granne till Sovjetunionen/Ryssland. I media och debatt tolkades dock Sveriges beslut och reaktionerna i Finland som symptomatiska för en lång trend. Finländarna satte sina förhoppningar på Sverige och blev besvikna om och om igen, enligt denna version av "den nationella storberättelsen". Faktiska försök till samarbete eller tillfällen då Finland inte hörsammat Sveriges förväntningar föll utanför ramen för detta narrativ.

En stor del av *Helsingin Sanomats* och debattmagasinens artiklar med Sverigeanknytning har negativt innehåll. Regelbundet rapporteras det om den svenska välfärdstatens kris: devalveringshot 1970, Svenska sjukan 1980, bankkrisen 1990. Ett annat återkommande problem är narkotika. Redan 1970 verkar problemen med LSD och opium kräva den svenska polisens fulla resurser. Stefan Jarls film *Ett anständigt liv* uppmärksammades 1980 just för den kritik som filmen riktar mot det svenska samhället. *Samma mönster upprepades* när Roy Anderssons *Sånger från andra våningen* nådde finländska biografer. Svenskars kritik mot den svenska staten och det svenska samhället tas ofta upp i reportage, intervjuer och översättningar av artiklar. Dessa artiklar tas in i tidningar och magasin för att de förväntas intressera läsarna och för att de möjligen återspeglar redaktionens uppfattningar och intresseområden. I dessa artiklar förekommer sällan jämförelser med liknande samhälleliga problem i Finland eller uppmaningar att debattera ett jämförbart fenomen i Finland. Däremot används artiklarna om det farofyllda Sverige för att varna för en nära framtid som eventuellt kan länkas hota även det finska samhället. Exempelvis framställs problem som "det ökade våldet i samhället" eller invandrarrelaterade problem som endemiska för Sverige.

Under och även sporadiskt efter den stora utvandringssvågen följer media sverigefinnarnas situation. De finska invandrarna bemöts i Sverige först med oförståelse och råkar ut för intolerans och bristande information. De hotas av arbetslöshet och andlig fattigdom, barnen har språkproblem. Sämre tider i Sverige skulle till och med kunna betyda att Finland måste bereda sig på att ta hand om "de hundratusen", hävdar man så sent som 1990. Med tiden får Finland själv invandrare, och kraven på att rikssvenskarna måste anpassa sig tystnar. I stället blir Sverige nu ett varnande exempel på det misslyckade integrationsprojektet – hur skall Finland handskas med sina invandrare för att undvika Sveriges "misstag"? Här spelar skildringen av Sverige en viktig roll dels i bekräftelsen av den egna identiteten –

finländaren/finnen som offer, Finlands smärtfyllda vandring genom historien – dels i befästheten av nationens gränser och identitet – den finska kulturen måste beskyddas från urvattnande influenser utifrån. Sverigefinnarna var föremål för ett allmänt intresse under 60- och 70-talen, men intresset började ebba ut under 80-talet, och dagens finländska ungdomar och unga vuxna är ofta relativt omedvetna om att sverigefinnarna utgör den största invandrargruppen i det västra grannlandet. Sverigefinnarnas situation är helt enkelt inte lika intressant för gemene man längre; tillräckligt lång tid har gått för att det kollektiva minnet skall ha kunnat sålla bort detta minne som inte passar in i den nationella storberättelsen om Finland. Det existentiella historiebruket, som enligt Karlsson tillhör allas behov av att finna förankring i ett större sammanhang, står i ett beroendeförhållande till de intellektuella och politiska elitgrupper som uppfinner och förtränger historia med ideologiska syften. I fallet Finland kan vi även se hur en längtan efter nationell enighet blir en hörnsten i den nationella identiteten och befästs både ideologiskt ovanifrån och på ett individplan i vardagen. Här spelar svensken som ”den Andre” en viktig roll. Det ”farliga” Sverige kan tjäna som ett varnande exempel: Så kan Finland se ut i framtiden, om man gör samma misstag. Å andra sidan kan jämförelsen verka eggande till tävlan – ännu är Finland ikapp, ännu leder Finland, men låt oss inte vila på våra lagrar ... Än idag förekommer parallellt med hotbilden Sverige också Sverige som förebild och positivt exempel. När den egna nationalkarakteren ses som ett hinder för framgång utomlands, framstår den ”verbale” svensken som en förebild. Å andra sidan saknar ”svensken” rötter i unika historiska erfarenheter. Om finnen säger A, måste svensken säga B – eller tvärtom, allt efter behov. Om svensken är belevad och välklädd, framstår finnen som sjaskig och okultiverad – en ”skogsbo” från ”noshörningarnas land”. Men finnen är desto mera äkta och ärlig, ty han gömmer sig inte bakom en snygg fasad utan säger högt sin ärliga mening. Dessa fantasiskapelser, finnen och svensken, spelar en stor roll i det kollektiva medvetandet och dyker upp om och om igen i litteratur och media som kära gamla sagofigurer – se *Suomen Kuvalehtis* och *Helsingin Sanomats* jämförelse med Kalle Anka och Alexander Lukas i kapitel 3.2.

En alternativ förklaring till Sveriges demonisering i den finländska nationsdiskursen är den enormt starka intryck som fennomanernas relativt korta hegemoni under 20- och 30-talen gjorde. Förarbetet hade utförts under nationalromantiken. Michael Billig har visat med vilken självklarhet vi indelar världen i nationalstater och uppfattar icke etablerade nationers kamp för självstyre som något självklart, sålänge det inte orsakar splittring i vår egen nation. Den defensiva hållning och det tillstånd av belägring som tycks präglade den finländska nationella identiteten härrör från den instabila perioden strax före och några decennier efter självständigheten, då finländarna fann sig tvingade att enas kring en enda föreställning om nationen. Misslyckandet och de tragiska följderna som de fick behövde i sin tur bearbetas av följande generationer. Det marginella hot som Sverige utgjorde mot Finlands gränser under Ålandskrisen fyllde ett vakuum. Man behövde markera sina gränser även västerut, och ”svensken” fick agera ”den Andre”. Därmed fick hela den svensk-finska historien skrivas om för att framställa Finland som en enhet redan före ”den svenska invasionen”, och finskheten som något primordialt och väsensskilt. När det gäller Sverigebilden spelar historieförmedlingen även idag en viss roll. Dels osynliggörs den gemensamma historien i vissa källor, i andra överbetonas dess betydelse. Svenska och finländska kontakter efter 1809 belyses sporadiskt. Svenska frivilligas öden belyses mer sällan av källorna än de finländska utvandrarnas situation, vilket är förståeligt med tanke på den stora utvandringsvågens aktualitet åtminstone under 70-talet. Negativa avslöjanden ur den svenska historien får däremot stor uppmärksamhet i den finländska pressen.

I min C-uppsats om Finlandbilderna i Sverige under de första decennierna på 1900-talet, använde jag mig av begreppet "den finsk-svenska ekvationen" för att beskriva den speglingsprocess som pågick mellan Finland och Sverige under denna turbulenta tid. I denna studie såg jag på problemet ur en specifik svensk synvinkel som präglades av nationalromantik och en föreställning om nationens historiska mission. Så länge en finländsk företeelse korresponderade med det nationalistiska idealet, upplevdes den som positiv och synonym med vad man uppfattade som "svenskhet".¹⁷⁸ På samma sätt som historikern Harald Hjärne uttryckte respekt för det finländska kulturarvet genom att koppla det till det som var "vårt" för honom, det vill säga det svenska kulturarvet och den europeiska bildningstraditionen¹⁷⁹, bygger Matti Klinge broar till ett gemensamt förflutet med Sverige och västeuropeiska kulturnationer genom att "avslöja" finskheten som ett arv från dessa kulturkretsar. På samma sätt som Hjärne oavsiktligt fick fennomanerna att tolka hans attityd som storebrorsmentalitet och snarare fjärmade dem från hans medlingsförsök, väcker Matti Klings ofta smått spektakulära manifestationer av hans version av den nationella identiteten ingen inspirerad genklang bland den breda publiken.

Enligt sverigefinnarna och enligt filosofen som vill återupprätta Snellman är finskhet något som finländaren kan eller bör utöva. Det rör sig alltså om en aktivitet. Som vi har sett i kapitel 2.4.1 (Homo-Håkan och Saarijärvis Paavo), är den nationella identiteten något som måste förtjänas och som kan förloras. Finskhet är alltså inte något som nödvändigtvis är medfött; det innebär att finländaren måste leva upp till vissa förväntningar (särskilt om det är fråga om en man). Vi kan även se finskheten skildras som en sårbar - om än uråldrig - grodd, som obarmhärtiga europeiserings- eller globaliseringsprojekt kan förkväva eller förvandla till ytlig "esboism".¹⁸⁰ Som självständigheten är den nationella identiteten ett värde, en vinst i sig. Den måste beskyddas från yttre hot, och den måste hållas vid liv genom återkommande ceremonier och ritualer. Var finskhetens gränser går, är däremot mer omtvistat. De som uppfattar finskheten som ett skott på den europeiska upplysningstraditionens världsträd, ser inte EU som ett reellt hot mot skottets unika särart. De som ser finskheten som ett resultat av kamp mot yttre omständigheter och som ett led i kampen för självständighet, värderar finskheten likt självständigheten som en vunnen rättighet, som hotas av hegemonisträvanden från öst och väst. Stereotypiseringen av "svensken" och föreställningen om Sveriges historia som en enhetlig linje (enligt Talvitie en säkerhetspolitisk kontinuitet, enligt Pihkala en kontinuitet av förtryck) befäster bilden av "finnen" och Finlands historia som enhetliga begrepp. En tydlig bild av "svenskhet" speglar en tydlig bild av "finskhet". Gränser kan läggas, ramar etableras, identiteten stärkas.

¹⁷⁸ Elmgren, Ainur: *Finlands sak är svår. Finland som spegel för svenska identiteter 1880-1944*. Lunds universitet, Historiska institutionen, 2002-01-15

¹⁷⁹ Elmgren 35-36

¹⁸⁰ Sihvola 291 (om Helsingforsförorten Esbo, sinnebild för den moderna, urbaniserade och rotlösa finländaren)

4. Analys – Den ”Andres” roll i den nationella identiteten

Vissa ”Andra” är mindre främmande än andra ”Andra”. Sveriges speciella roll som identifikationsobjekt kontrasteras mot rollerna som hotbild, motbild samt förebild, då dessa sistnämnda kategorier är ”de Andra”; de representerar egenskaper som ”vi” inte besitter. Sverige och svenskarna som aktörer i historien och i samtiden bedöms alltså också efter kriterier som vanligtvis tillämpas på företrädare för ”oss” - finländare som fjärrmat sig från sina historisk-nationella rötter, finländare som skapar en gemenskaps känsla genom utnyttjandet av symboler för finskhet, finländare som bryter mot finskhetens konventioner. Svenskarnas dubbla roll som ”vi” och ”de” är inte enkel att spela. I finländska media kan den oskyldigaste anmärkning om finländska förhållanden snappas upp och analyseras i sina minsta beståndsdelar. Det spelar roll vad svenskar tycker och säger, inte bara för att en ung nationalstat törstar efter bekräftelse utifrån, eller för att en nationell/nationalistisk identitet kräver ett erkännande av dess gelikar grannationerna, utan även för att svenskar på ett visst sätt är finländare – och finländare är svenskar.

Föreställningarna om Sverige som kan urskiljas ur materialet uppvisar två sidor. Dels är det fråga om tidsbundna förändringar; vissa problem förlorar sin aktualitet med tiden (till exempel sverigefinnarnas situation, som från att ha blivit nästan dagligen uppmärksammat under det tidiga 1970-talet uppmärksammas endast sporadiskt under senare decennier). Å andra sidan återkommer envisa diskursiva mönster under de tre decennierna som undersökningen fokuserar sig på. När sverigefinnarnas situation i det samtida Sverige tappar sitt sensationsvärde på grund av flertalets snabba anpassning till det svenska samhället, bevaras minnet av de första svåra decennierna och används i olika syften för att skapa och upprätthålla en nationell identitet. För Pihkala ingår den stora utvandringen smärtfritt i föreställningen om det illvilliga Sverige. För Klinge blir den stora finska minoriteten i Sverige ännu en länk som förbinder grannländerna i deras gemensamma historiska öde. Andra debattörer som fokuserar på problem som multikulturalism och en finsk identitet ignorerar sverigefinnarnas betydelse som en identitetsskapande grupp. Den anpassade, ”mångkulturelle” sverigefinnen faller utanför föreställningen om en enhetlig finsk identitet. Han eller hon väcker endast intresse om han eller hon hamnar utanför det svenska samhället, antingen genom medveten protest eller genom social utslagenhet. Genom att profilera sig som svenskarnas ”andre” möjliggör sverigefinnen identifikation.

Med hjälp av Hayden Whites troper kan man urskilja ett antal versioner av ”berättelsen om Finland”. Romansen eller dramat med en heroisk handling lämpar sig bäst till att berätta om Finlands väg mot självständighet och uppbyggnaden av en nationell identitet. Denna utnyttjas även som formel för att beskriva Finlands väg mot EU och för att främja identifikation med Europa (till exempel av Matti Klinge och Aira Kemiläinen). Denna positivistiska syn på historia och civilisation bygger på gamla fundament i den finska historiografin. Motpolen är den ironiska berättelsen, som bestrider att det skulle finnas möjlighet till framsteg, som dekonstruerar ideal och krossar högtflygande drömmar. Den ironiska berättelsen förekommer i Finland som motreaktion på romansen och utmålar en dyster historia där idealen förbytts mot självdestruktivitet, egoism och småaktighet. Finlands historia som en ödesmättad gogatavandring är en berättelse som pendlar mellan utsiktslöst, påtvingat eller självvalt slaveri till högre makter (”den finska parentes”), eller en mer framtidstroende, trotsig bild av den finländska nationen som försvarar sin dyrköpta självständighet mot destruktiva inflytanden utifrån och inifrån. Dessa två ytterligheter kan jämföras med berättelser om ”den finske mannen” i den finländska litteraturens och konstens kanon. Överväldigad av det obarmhärtiga ödet går han under i alkoholrus och/eller våld – alternativt tillkämpar han sig en plats i tillvaron

som en nybyggare och "omvänds" till civilisationen. Nationalitetstankens starka koppling till kön och i synnerhet maskulinitet är exceptionellt svårt att ignorera i Finlands fall. Idrottens betydelse för den nationella identiteten och dess koppling till försvaret och plikterna mot fosterlandet är om möjligt ännu mer uppenbart än i Michael Billigs exempel från Storbritannien, eftersom Finland har allmän värnplikt och en stark opinion för dess bibehållande, så stark att vapenvägrare och civiltjänstgörare anses ha förverkat sin "finskhet". Det är uppenbart att dessa berättelser om den nationella identiteten drar sin stomme från förebilder längre tillbaka i det förflutna, förebilder som inte nödvändigtvis vid sin uppkomst sattes i nationalismens tjänst, men som senare kunnat utnyttjas i detta syfte. Lacans hypotes om identiteten som något som skapas av interaktion med en föränderlig omgivning kan tillämpas på finskhetens janusansikte. Båda nationella identiteter, självständighetens heroiska försvarare och den destruktive, primitive vilden, är reflektioner av "de andras" påståenden och föreställningar om finnarna och återskapas genom att man aktivt söker bekräftelse för någondera av "Finlandbilderna" hos utländska betraktare.

Som jag visat i *Finlands sak är svår*, var den svenska bilden av Finland under de första decennierna på 1900-talet starkt präglad av det egna nationella idealet. Finland och dess invånare var Sverige och svenskarna – som bäst och som värst. Inbördeskrigets Finland var ett varnande exempel, vinterkrigets Finland var bålverket mot österns horder, det Sverige som många svenska idealister önskade sig under sitt hemlands fredliga sekler. Svärmod, allvar och arbetsamhet är gamla svenska dygder. I den finländska Sverige bilden syns de inte, därför att de redan tillhör det inhemska nationella idealet och därför inte kan vara "den Andres" attribut. Sverige bilden måste vara en kontrast till föreställningen om den finländska nationalkaraktern, annars uppfyller den inte sitt ändamål. Likheten till svenskarnas bild av danskarnas kynne i Linde-Laursens avhandling är slående. Om den ideala nationalkarakterns attribut är ett arv från Sverige, måste även de traditionella fiendebilderna motsvara svenska föreställningar om "den Andre". Ryssen är och förblir densamme, "stekte man honom än i smör", men för att anpassa Sverigeidealet till finländska förhållanden måste man ersätta dansken med något. Därför har "svensken" i finländska ögon traditionellt "sydländska" drag: Svensken är social, pratar för mycket, formulerar sig kvickt och diplomatiskt men är föga handlingskraftig. Svenskens verbala talanger gör honom opålitlig. Verbalitet är ett feminint drag. Svensken är ömtåligare och pjäskigare än finländaren, svenska soldater är bortskämda med sina hårnät, och svenska artighetsfraser verkar fjäskiga. Samtidigt utgör svensken ett hot som är svårt att konkretisera med hjälp av faktiska händelser. Det finns en lucka i berättelsen om svensken som "vår käre gamle fiende" - de tillfällen, då Sverige skulle ha utgjort ett faktiskt hot mot Finland. Detta kan förklaras med att svensken är samma figur som dansken i svensk historiekultur före andra världskriget. Linde-Laursens forskning om danskt kontra svenskt stödjer detta påstående. Man får inte glömma bort att Sverige vid nationalromantikens sista blomningsperiod under förra sekelskiftet ännu var ett socioekonomiskt utvecklingsland jämfört med Danmark. Då såg Sverige i danska författares ögon ut som ett land täckt av mörka skogar, som beboddes av tungsinta, idoga arbetare, som söp för att uthärda och inte var sena att dra kniven. Svenskarna kontrade genom att vända stereotypen till sin fördel; svensken var flitig, tapper och hederlig jämfört med dansken. Denna stereotyp passade utmärkt att överföras på finländarna, uppbackat av Runebergs och senare Aleksis Kivis, Juhani Aho, Ilmari Kiantos och andra författares allmogeporätt, som trots sin verklighetsbas så väl passade in i den stereotypa bilden av den "finska folksjälen". Inbördeskriget förlånade denna dittills så omhuldade folksjäl en dyster fransida, som mer "rättvisa" skildringar av bland andra Väinö Linna försökte tvätta ren, samtidigt som Linna och senare Ylikangas väckt upprörda debatter, eftersom deras berättelser inte följde den heroiska epikens trop.

Dubbelheten i berättelserna om den finländska nationella identiteten har uppmärksammat av finländska debattörer som ett mer eller mindre reellt problem. En del befarar att den "destruktiva" sidan av "finskheden" kommer att försvåra integrationen i Europa. Andra ser den ökande globaliseringen som ett hot mot "finskheden", medan åter andra finner källor till styrka i den finländska identiteten som presenteras som något unikt med uråldriga rötter. Samtidigt är alla överens om att "finskheden" medvetet skapades under nationalromantikens 1800-tal av författare, politiker och konstnärer. Paradoxalt nog är "finskheden" alltså *samtidigt* primordial och en modern konstruktion. Båda åsikter dyker upp sida vid sida, ofta hos samma författare. Den nationella identiteten tycks vara något som en nation måste skaffa sig och hålla fast vid, men som kan omformas och tillämpas efter behov (även om vissa debattörer befarar att identiteten lider skada av att vissa sidor förtrycks). Frågan om även finländare äger eller kan ta till sig dubbla, mångkulturella eller kosmopolitiska identiteter verkar inte existera i denna diskurs, trots att sådana finländare bevisligen existerar – exempelvis utlandsfinnarna, finlandssvenskarna samt de cirka 2 procent av Finlands befolkning som talar ett annat modersmål än finska eller svenska, för att bara nämna de mest uppenbara kategorierna. Däremot förekommer föreställningen om en "europeisk" finskhet som alternativ till en etnocentrisk finskhet.

En möjlig hypotes som är värd att utforska är att historieförmedlandets utveckling i Finland endast hann nudda vid weibulliansk nedmontering av nationella ideal och postmodern dekonstruktion mellan den första långa perioden av rankeesk faktahistoria och hegeliansk historicism, och den på 80-talet följande "revival of the narrative". Man hann aldrig fullständigt dekonstruera föreställningen om nationella identiteter eller ersätta en statsnationalistisk historieskrivning med regional mikrohistoria (det senare frodas, men i underordnad ställning). Tvärtom, den nationella storberättelsens identitetsbyggande syfte erkänns öppet och ses som något väsentligt och viktigt även av etablerade historiker. Man kan även hävda att den finländske historikerns samhälleliga och politiska plikter aldrig hamnat i skymundan på samma sätt som i Sverige. Under 1950-talet avtog de svenska historikernas intresse och engagemang i samhällspolitiken, medan samhällsvetenskaperna intog en viktig ställning. Denna utveckling såg annorlunda ut i Finland; förvisso omöjliggjorde de nära kontakterna med Sovjetunionen samma slags nationalistiska historieskrivning som hade idkats före andra världskriget, men historikerna behövdes för att finna nya identifikationsmöjligheter i det förflutna, händelser och personligheter som kunde tjäna som positiva exempel under efterkrigstidens återuppbyggnad. Matti Klinges verk är ett gott exempel; på en och samma gång är de Europaorienterade, ryssvänliga (den nästan idylliska skildringen av perioden 1809-1917 började först på 90-talet åter att ifrågasättas) samt kritiska mot fennomani och nationalismens avarter.

Inte ens under de "internationalistiska" decennierna 1960-1979 har historiesynen i Finland helt brutit med de hegeliansk-snellmanska traditionerna. Två huvudlinjer i den finländska historiesynen är dels Leopold von Ranke's kända maxim, som behärskar en stor del av forskningen än i dag – strävan att ta reda på "wie es eigentlich gewesen", om inte ren händelsehistoria så i alla fall med tungvikt på att samla och redogöra för det mest sannolika händelseförloppet. Denna typ av forskning utgör ryggraden i den finländska historieforskningen och kan lätt urskiljas till exempel i universitetsinstitutionernas listor på avhandlingar och deras ämnen. Å andra sidan är den hegelska synen på nationens historia och dess öde inte heller utdöd. Medan forskarna idag studerar dess orsaker och verkan i det finländska samhället, lever hegelianismen i sig i den populära historiekulturen och i konservativa debattörers tankevärld. Orsaken till detta fasthållande vid föreställningen om nationalstaten ligger i det faktum att Finlands tillkomst som självständig stat sammanföll med nationalism-ideologins höjdpunkt - slutet på första världskriget. Detta krig började som en

konflikt mellan nationalstater och slutade med det officiella erkännandet av ännu fler nationalstater. Medan Sverige som stat existerade långt före nationalismens genombrott, hade Finland ingen motsvarande historisk tradition att bygga på. Nationalismen möjliggjorde legitimeringen av Finlands existens som en självständig stat. Religion, administration och lagstiftning som skulle ha kunnat skapa legitimerande band med det förflutna, var ett arv från det svenska riket. Avsaknaden av inhemskt furstehus, som hade kunnat skapa ett genealogiskt band in i det förflutna, kompensades med föreställningen om en uråldrig "folksjäl". Den stat som uppstod 1918 (efter ett sekels ideologiskt förarbete) är (bortsett från minimala ändringar) den stat, som existerar idag. Heikki Ylikangas har visat de problem för "Vergangenheitsbewältigung", hantering av negativa händelser i det förflutna, som denna obrutna kontinuitet innebär. På samma sätt har det varit svårt för finländarna att befria sig från föreställningen om "finskhet", egentligen inte mycket annorlunda än föreställningen om en gemensam folksjäl. Nationaltänkens genomslagskraft visas av de talrika antropologiska studier som visar hur enigt finländare i alla åldrar och samhällsklasser identifierar sig med denna "finskhet" - alla känner till de rätta "ways of talking about nationhood", med Billigs ord.

I den finländska identitetsdiskursen dominerar det ideologiska, det moraliska och det existentiella historiebruket stort. Behovet att aktivt återupptäcka, bevara och till och med att uppfinna en enhetlig nationell identitet är starkt och i de flesta fall ytterst medvetet. Det är så att säga inbyggt i bilden av en finsk identitet; "finskheten" blir en självuppfyllande profetia. Att Sverige och "svenskheten" spelar en ofta motstridig roll i uppbyggandet av denna identitet, dels som hotbild, dels som beundrandsvärd förebild, är egentligen ingen paradox, om man ser på "svenskhet" som "finskhetens" spegel. I själva verket är "finskheten" beroende av denna spegel. Den finsknationella identiteten har grott ur föreställningar om Sverige och svenskhet, och när denna modell för identitetsbygge etablerades, blev den en fast del av den finska identiteten. Mantrat "svenskar äro vi icke" lever kvar. Att bryta sig ur denna identitetsdiskurs, där vad som är finskt definieras med hjälp av vad som är svenskt, är omöjligt så länge som språket som man talar om identiteter med är lånat ur nationalismens ordförråd. Den nationalistiskt präglade historiediskursen etablerades i Finland med syfte att åstadkomma nationell enighet efter självständighetens svåra och blodiga konflikter. Så länge som nationell enighet ses som ett syfte i sig, och så länge man inte accepterar ett samhälle som genomsyras av intressekonflikter och olika grupper med olika mål, kommer denna diskurs att leva kvar och utvecklas inom sina givna ramar av nationellt enande. Den är ingen envis kvarleva ur en förfluten tid. Den har ett bestämt syfte i nutiden.

Sverige har således genom årtiondena tjänat som spegel för den finländska identiteten – men lika lite som det finns en homogen Sverigebild är den finländska identiteten homogen. Denna spegling skulle inte vara möjlig att genomföra med något annat grannland. Finlandsbilden har samma rötter som Sverigebild, därför fungerar nationernas rivalitet ensidigt. Nationell åtskillnad var nödvändigt på 1800-talet för skapandet av en självständig finländsk nationell identitet, men dess kärna är ett arv från den svenska tiden och dess ideal identiska med de gammalsvenska. Tidigare decenniernas livaktiga Sverigeintresse har byggt upp en lång tradition som är svår för nutida forskare och journalister att förbise.

Dessa slutsatser kan inte visa annat än att studier av historiebruket och identitetsdiskursen i Finland i alla dess former är intressant och högst nödvändigt - i det föreliggande arbetet skildrat genom exemplet "Sverigebild". Är den finländska syn på historia och identitet 'fel', som bejakar föreställningar om den nationella identiteten som samhällets och statens ryggrad? Självklart inte. Studier av förhållandena i Finland bjuder på intressanta möjligheter till jämförelse. Forskaren kan lika gärna fråga sig varför den svenska historieförmedlingen – eller

förträngningen – är så förtegen om frågor kring identitet och identitetsbyggnad. Förvisso sker det mycket forskning kring identitet som konstruktion. Alla resonemang om historia och kultur som förs i kontexten av en föreställning om nationen, handlar oundvikligen om identitet. Men inställningen är just att nationell identitet förringas till en tillfällig historisk konstruktion, som forskaren betraktar utifrån och dissekerar. I den utomakademiska världen är den nationella identiteten osynliggjord förutom på turistbroschyrsnivå – förringad och förtyglad till flaggdagar, midsommar, dalahästar och Ikea. I Finland betraktas den nationella identiteten som något ofrånkomligt, något som har byggts upp med möda och som är värt att bevara.

Det vore förlockande att svara med en förenklande modell på nationens framväxt, där varje nation genomgår en rad utvecklingssteg och de västeuropeiska staternas situation idag utgör spetsen. Finland skulle då befinna sig steget efter Sverige, ännu fast i den gamla nationalstatens retorik och tänkesätt, medan Sverige redan vore på väg mot framtidens globaliserade och mångkulturellt präglade ideologi. Felet med detta tänkande är att anta att det skulle finnas en kungsväg i den moderna statens utveckling, och att alla nationalstater vore fjärilslarver som ömsar skinn i olika stadier innan de förpuppas och förvandlas till blänkande vackra postmoderna multikulturella stater.

Praktiska erfarenheter inför en framtida avhandling

När man börjar sitt forskningsarbete med en mängd material vars innehåll och möjligheter man ditintills endast haft en vag bild av, är behovet att sovra stort. Problemet är dock att trots att man ställt sina färdigformulerade frågor till materialet är det svårt att förutse vilka svar materialet kommer att ge - kanske besvarar det frågor som forskaren inte ens hade tänkt att ställa. I så fall bör man betänka vilka ledtrådar som är väsentliga att följa för att uppnå det avsedda resultatet - en bra D-uppsats.

Det är förvånande att ingen tidigare har intresserat sig för detta forskningsämne, om man betraktar den mängd av material som erbjuder sig för forskaren. Tre sommarmånader på plats i Finland var alltför kort tid för att sammanställa en täckande översikt av materialets möjligheter. I forskares verk om Finlandsbilden och föreställningar om finskhet förekommer det stundom antydningar om hur viktigt, ja, avgörande, förhållandet till Sverige har varit genom tiderna, även och kanske framför allt i modern tid. En grundlig studie av Sverige bilden i Finland, gärna från 1809, är lika nödvändig som analyser av Rysslands bilden. Det finns många dimensioner att utforska: Den politisk-historiska dimensionen – hur har erfarenheterna och föreställningarna om Sverige och förhållandet till Sverige under historien påverkat politiska beslut och ställningstaganden i Finland? Den historiografiska – har historieskrivningen i Finland (och därmed en betydande faktor i historiementaliteten) utvecklats annorlunda än i Sverige, på grund av avsaknaden av ett Weibullparadigm som såg raserandet av nationella myter som en viktig uppgift? Kan det visa sig fruktbart att jämföra Finlands situation med Norges? Den folkligt-mentala – varför kan min 14-årige kusin i Ruovesi inte förstå varför jag bor i Sverige, och varför verkar det vara en motbidande tanke för honom?

Som jag har visat i denna uppsats leder sökandet efter Sverige bilden in på många andra områden. Frågor kring den nationella identitetens betydelse, historieforskningens utveckling och historieförmedling genom andra kanaler än den traditionella skolundervisningen dyker upp. Det räcker inte att dra upp en annorlunda grannstats föreställningar och visioner om identitet och nation till allmänt beskådande, man måste också förbereda sig på ett djupare analysarbete utifrån finländska förhållanden för att skildra ett alternativ som kanske vi svenskar - ursprungliga och nyblivna - har nytta av att känna till. Mångfalden av "finskhet"-litteratur i

Finland och ältandet av den nationella identitetens framtid i media utgår ofta från en förutsatt reellt existerande identitet, som måste bevaras eller omformas eller anpassas, men vars existens tas för given. Önskvärt vore att se mer finländsk identitetsforskning som utgår från "finskheten" som en relativt modern historisk och kulturell konstruktion, och som tar modet till sig att analysera våra nya (likväl som våra gamla) myter om finskt och svenskt.

5. Referenser

5.1 Källor

5.1.1 Dagstidningar

Helsingin Sanomat ("Helsingfors Tidender")

1970, 1980, 1990, 1995, 2002

Utkommer dagligen. Utgivare: Sanoma Oy. Upplaga 446 972/517 860*. Uppskattningsvis 1 187 000 läsare.¹

Aamulehti ("Morgonbladet")

2002

Utkommer dagligen. Utgivare: Kustannus Oy Aamulehti. Upplaga 133 779/142 157*. Uppskattningsvis 335 000 läsare.

5.1.2 Tidskrifter

Kanava (*Suomalainen Suomi, Aika*²)

1969, 1973, 1980, 1990, 1992, 2000

Utkommer 8 ggr/år. Utgivare: Suomalaisuuden Liitto Ry, Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen tutkimussäätiö, Väestöliitto. Förläggare: Yhtyneet Kuvalehdet Oy. Upplaga 5 959. Kultur, konst, politik, debatt.

Suomen Kuvalehti ("Finlands Bildmagasin")

1970, 1980, 1986, 1990, 1992, 2000, 2002-08-02

Utkommer 49 ggr/år. Utgivare: Yhtyneet Kuvalehdet Oy. Upplaga: 101 380. Uppskattningsvis 409 000 läsare. Ekonomi, företagsledarskap, politik, kultur, allmänt. Utkommer sedan 1916.

Historiallinen Aikakauskirja ("Historisk Tidskrift")

1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 1992

Utkommer 4 ggr/år. Utgivare: Suomen Historiallinen Seura ja Historian Ystävien Liitto ("Finlands Historiska Sällskap och Förbundet för Historiens Vänner"). Upplaga: 2 100. Utkommer sedan 1903.³

Kotivinkki ("Tips för hemmet")

2002

Utkommer 12 ggr/år. Utgivare: Yhtyneet Kuvalehdet Oy. Livstilsmagasin.

¹ *Ilmoitushinnat 2001. Printtimedian perushakemisto. Basic Facts about Finnish Print Media.* Levikintarkastus Oy, Helsingfors 2001.

*) helg

² Tidskrifterna *Suomalainen Suomi* ("Finska Finland") och *Valvoja* ("Vakaren") gick ihop 1968 och bildade tillsammans *Suomalainen Suomi Valvoja*. Det otympliga namnet ändrades till *Aika* ("Tid") 1970. 1972 fick tidskriften sina nuvarande utgivare och namnet ändrades till *Kanava* ("Kanal").

³ *Snellmanin perilliset – På Snellmans långa linje. Kulttuuri- ja mielipidelehdet Suomessa. Kultur- och debattidskrifter i Finland.* Red Risto Hannula et al. Kirjastopalvelu Oy ja Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta, Helsingfors 1988

Merian - das Monatsheft der Städte und Landschaften. ("Merian - månadsmagasinet om städer och landskap.") Juni 1991, nr 6, årg. 44: *Finnland*.
Utkommer 12 ggr/år. Utgivare: Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg.

5.1.3 Facklitteratur och artiklar

- Ahonen, Sirkka: *Historiaton sukupolvi? Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa.* ("En historielös generation? Mottagande av historia och uppbyggnad av historisk identitet bland 1990-talets ungdom") Suomen Historiallinen Seura (Finska Historiska Samfundet), Helsingfors 1998
"Historiakulttuuri yhteisön muistin rakentajana." ("Historiekultur som uppbyggare av samhällets minne") *Historiallinen Aikakauskirja*, 2000/4
- Ekwall & Karlsson: *Kohtaaminen. Kirja kulttuurieroista ja johtajuudesta.* ("Mötet. En bok om kulturella skillnader och ledarskap.") Storkamp Media, Vasa 1999, 5
- Haapala, Pertti: "Suomen kansan historia." ("Det finska folkets historia.")
Historiallinen Aikakauskirja, 2000/3
- Hjärne, Harald: *Östersjöfrågor.* Stockholm 1918
- Kaitaharju, Tapio: *Me suomalaiset.* Arator, Tavastehus 1984-1992
- Kemiläinen, Aira: *Suomalaiset, outo Pohjolan kansa. Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti.* ("Finnarna, ett märkligt folk i Norden. Rasteorier och nationell identitet.") Suomen Historiallinen Seura, Helsingfors 1994
Finns in the Shadow of the "Aryans". Race Theories and Racism. Gummerus, Jyväskylä 1998
(red.) *Mongoleja vai germaaneja? Rotuteorioiden suomalaiset.* ("Mongoler eller germaner? Rasteoriernas finnar") Suomen Historiallinen Seura, Helsingfors 1985
- Klinge, Matti: *60 Years Independent Finland.* Otava, Helsinki 1977
Kaksi Suomea. ("Två Finland") Otava, Keuru 1982
Östersjöväliden. Övers. Jan-Ivar Lindén (och förf.). Söderströms, Borgå 1984
"Ruotsi, ruotsalainen - Suomi, suomalainen" ("Sverige, svensk - Finland, finsk"). *Suomen asema Ruotsin valtakunnassa* ("Finlands ställning i det svenska riket"), red. Camilla Nemlander-Sjöberg, Suomalais-ruotsalainen kulttuurirahasto ("Finsk-Svenska Kulturfonden"), Helsingfors 1985
Finlands blåvita färger. Övers. Kerstin Smeds. Schildts, Keuru 1988
Från lojalism till rysshät. Ordfront förlag, Ekenäs 1988
Blick på Finlands historia. Otava, Keuru 1990
Let Us Be Finns. Essays on History. Otava, Keuru 1992
Mesimarja myytti Mannerheim. ("Åkerbär, myt, Mannerheim.") Otava, Helsingfors 1994
- Laine-Sveiby, Kati: *Suomalaisuus strategiana.* ("Finskhet som strategi") WSOY, Juva 1991
- Mitä on suomalaisuus?* ("Vad är finskhet?") Red. Teppo Korhonen. Suomen

- Antropologinen Seura (Finska Antropologiska Sällskapet), Helsingfors 1993
- Myytti. Matka suomalaiseen mielenmaisemaan. Taidemuseo Meilahti 20.6.-13.10.2002.* ("Myten. En resa till det finska själslandskapet. Konstmuseet Mejlans.") Red. Erja Pusa, Taru Tappola. Helsingfors stads konstmuseums publikationer nr 74, Helsingfors 2002
- Runeberg, Johan Ludvig: *Fänrik Ståls sägner*. Bohusläns Grafiska AB, Uddevalla 1986
- Dikter*. Red. Lars Huldén. Atlantis, Stockholm 1998
- Sihvola, Juha: "Globalisaatio, eurooppalaiset arvot ja suomalainen identiteetti." ("Globalisering, europeiska värderingar och den finska identiteten.") *Historiallinen Aikakauskirja*, 2000/4
- Smolander, Jyrki: *Suomalainen oikeisto ja "kansankoti"*. Kansallisen Kokoomuksen suhtautuminen hyvinvointivaltiomalliin jälleenrakennuskaudelta konsensusajan alkuun. ("Den finska högern och 'folkhemmet'. Nationella Samlingspartiets inställning till välfärdsstatsmodellen från återuppbyggnadstiden till början av konsensustiden.") Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsingfors 2000.
- Suomi - outo pohjoinen maa? Näkökulmia Euroopan äären historiaan ja kulttuuriin.* ("Finland - ett märkligt nordiskt land? Synvinklar på historien och kulturen i Europas periferi.") red. Tuomas M. S. Lehtonen. PS-Kustannus, Borgå 1999
- Ylikangas, Heikki: *Mennyttä meissä. Suomalaisen kansanvallan historiallinen analyysi.* ("Det förflutna i oss. Historisk analys av det finländska folkväldet") WSOY, Borgå 1990

5.1.4 Internet-källor

<http://www.finnica.fi/>

Informationscenter och aktivitetsnätverk för den finländska kulturen. Projektet initierades 1999 av Jyväskylä stad och finansieras av Jyväskylä stad, Alfred Kordelins fond, Jyväskyläs konst- och vetenskapsfond, Finlands Akademi samt Finlands Kulturfond. Syftet är att till 2004 bygga upp en mångsidig informationsportal om Finland, finskhet och finsk kultur.

<http://www.suomalaisuudenliitto.fi/>

Suomalaisuuden Liittos hemsida (Finnish Alliance, ung. "Finskhetens förbund").

<http://www.abo.fi/instut/fisve-svefi/>

Webbsidan för Åbo Universitets forskningsprojekt *Svenskt i Finland - Finskt i Sverige*.

<http://www.amnesty.org/>

<http://web.amnesty.org/>

Amnesty Internationals webbsidor med möjlighet att söka dokument och rapporter om fall exempelvis i Sverige.

<http://www.freenet.hut.fi/monitoimitalo/nuoriso/youth.html>

En jämförande undersökning om skolungdom i Finland och Japan 1995, genomförd av Finska Gallup på uppdrag av föreningen *Maaailma Tutuksi/Get To Know The World* och med stöd från bl a Finlands utbildningsministerium; i Japan av Komazawa Women's University och NHK Research Institute.

5.2 Litteratur

- Aronsson, Peter: "Historiekultur, politik och historievetenskap i Norden." *Historisk Tidskrift* 2002/2
- Billig, Michael: *Banal Nationalism*. Sage Publications, London 1995
- Eriksen, Thomas H.: *Etnicitet och nationalism*. Nya Doxa, Falun 2000
- Forsgård, Nils Erik: "En nationell strategi?" *Historisk Tidskrift* 2002/2
- Högnäs, Sten: *Kustens och skogarnas folk - om synen på svenskt och finskt lynne*. Atlantis, Stockholm 1994
- Historiedidaktik*. red. Christer Karlegård & Klas-Göran Karlsson. Studentlitteratur, Lund 1997
- Ilmoitushinnat 2001. Printtimedian perushakemisto. Basic facts about Finnish Print Media*. Levikintarkastus Oy, Helsingfors 2001
- Immonen, Kari: *Ryssästä saa puhua... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918-39*. (Om ryssen får man tala... Sovjetunionen i den finländska offentligheten och böcker som en form av offentligheten 1918-39) Otava, Keuru 1987
- Jeismann, Karl-Ernst: "Geschichtsbewusstsein", *Handbuch der Geschichtsdidaktik, Band 1*. red. Klaus Bergmann, Anette Kuhn, Jörn Rüsen & Gerd Schneider. Düsseldorf 1979
- Jeissmann, Michael: *Das Vaterland der Feinde. Studien zum nationalen Feindbegriff und selbstverständnis im Deutschland und Frankreich 1792-1918*. Klett-Cotta, Stuttgart 1992
- Kärisson, Klas-Göran: *Historia som vapen. Historiebruk och Sovjetunionens upplösning 1985-1995*. Natur och Kultur, Stockholm 1999.
- Linde-Laursen, Anders: *Det nationale natur. Studier i dansk-svenske relationer*. Historiska Media, Lund 1995
- Meinander, Henrik: *Finlands historia 4*. Schildts, Helsingfors 1999
- Reitala, Aimo: *Suomi-neito. Suomen kuvallisen henkilöitymän vaiheet*. ("Finland-mön. Historien om Finlands bildmässiga personifikation.") Otava, Helsingfors 1983
- Snellmanin perilliset - På Snellmans långa linje. Kulttuuri- ja mielipidelehdet Suomessa. Kultur- och debattidskrifter i Finland*. Red. Risto Hannula, Kari J. Kettula, Erkkä Lehtola, J. O. Tallqvist, Kari Vaijärvi. Kirjastopalvelu Oy ja Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta, Helsingfors 1988
- Suomen lehdistön historia 8. Aikakauslehdistön historia. Yleisaikakauslehdet*. ("Pressens historia i Finland 8. Tidskriftspressens historia. Allmänna periodiska tidskrifter") Red. Päiviö Tommila. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1991
- Trenter, Cecilia: "I mötet med minnet - historiekulturer i Skandinavien." *Historisk Tidskrift* 2002/2

- White, Hayden: *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. John Hopkins University Press, Baltimore 1973
Tropics of Discourse. John Hopkins University Press, Baltimore/London 1978-1987
- Virtanen, Matti: *Fennomanian perilliset*. ("Fennomanins arvingar") Karisto, Tavastehus 2001
- Zander, Ulf: *Fornstora dagar, moderna tider*. Nordic Academic Press, Falun 2001
Östersjö eller Västerhav? Föreställningar om tid och rum i Östersjöområdet.
 Red. Klas-Göran Karlsson, Ulf Zander. Östersjöinstitutet, Karlskrona 2000

5.2.1 Otryckt material

- Elmgren, Ainur: "Finlands sak är svår. Finland som spegel för svenska identiteter 1880-1944." Lunds Universitet, Historiska Institutionen 2002
- Zander, Ulf: "Katastrofernas historiekultur. Representationer av RMS Titanics undergång och Förintelsen i historiedidaktisk belysning." Artikeln skriven inom ramen för forskningsprojektet *Förintelsen och den europeiska historiekulturen*. Lund 2002

Jalkapallohuligaanit ja uusnatsit ovat Ruotsissa väkivaltaisempia kuin muissa Pohjoismaissa. Kovista otteista on syytetty myös poliisia. Mikä Ruotsia vaivaa?

SAIRAS KANSANKOTI

Avi Lahti
Jouko Järvelin, kuva

Pöytäkirjat eivät ole ainoita syytöksiä...
Terveystieteiden tutkimuskeskus...
Käsitteitä...
Käsitteitä...
Käsitteitä...

Karl copyright © 1990 by sraajagover via Helsinki Seator

Fig. 2 "Gorbatjov har alltid gärna sett Sverige som förebild, och nu passar det ju: Samma parti regerar alltid, och strejk-förbud råder." Kari, HS 900210 A2

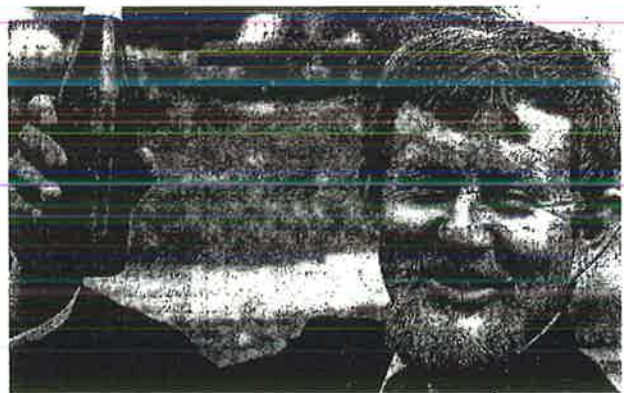

Fig.4 Ovan t.h. samt nedan: "XZ. Stärker dina finska rötter." Shampoo reklam, Kotivinkki 2002/7 s 6-7

Fig. 5 T.v.: "I Finland är varje persons liv värdefullt." Reklam för livförsäkring, Kotivinkki 2002/7 s17

Fig. 6 T.v. Bildtext: "Vikingaskäggige båtsman Lars-Erik 'Trötter' Brorson firar svenskarnas fotbollseger i Uppin-niemi." HS 700614 22

Appendix A
SVERIGEBILDEN och den NATIONELLA SJÄLVBILDEN i Finland. Visuella uttryck.

Fig. 3. "Det sjuka folkhemmet". HS 020728 D1

Appendix B.

Finnkampen. Fig. 6 "Liten historik" ("Tape", HS 1970-08-30)

“LITEN HISTORIK

Landskampen Sverige-Finland är en gammal tradition som har bevarats genom århundradena - förvisso inte utan förändringar.

Till exempel har fäktning och bågskytte föråldrats och fallit bort, medan spjutkastningen har bibehållit sin starka ställning.

Förr kastade man prick från tuva...

...nu kastar man längd från tartan.

‘Protesti!’

‘Protest!’

Ledarna deltar fortfarande aktivt i händelseförloppet.

Av nyheterna är den intressantaste att ‘springa i påsen’.

På pricken lik är fortfarande den unika STÄMNINGEN!

‘Hakkaa päälle!!!’

‘Heijaa Svärje!!!’

